Komisja Europejska

IDENTYFIKACJA KLUCZOWYCH ELEMENTÓW TURYSTYCZNEGO TRANSGRANICZNEGO OBSZARU FUNKCJONALNEGO NA POGRANICZU LITEWSKO-POLSKIM

Raport końcowy

KREATUS

Opracowanie: Kreatus sp. z o.o, Bielsko-Biała, Polska
Autorzy: Joanna Kurowska-Pysz, Andrzej Jakubowski, Eduardas Spiriajevas, Tomasz Studzieniecki

Marzec 2021

KOMISJA EUROPEJSKA

Dyrekcja Generalna Polityki Regionalnej i Miejskiej
Dyrekcja Makroregiony, Współpraca Terytorialna i Wdrażanie Programów I
Europejska Współpraca Transgraniczna

Kontakt: Beate Grajnert

E-mail: REGIO-D2-CROSS-BORDER-COOPERATION@ec.europa.eu

Komisja Europesjska
B- 1049 Brussels

KOMISJA EUROPEJSKA

IDENTYFIKACJA KLUCZOWYCH ELEMENTÓW TURYSTYCZNEGO TRANSGRANICZNEGO OBSZARU FUNKCJONALNEGO NA POGRANICZU LITEWSKO-POLSKIM

Raport końcowy

Dyrekcja Generalna Polityki Regionalnej i Miejskiej

2021 PL

Europe Direct to serwis informacyjny, który udziela odpowiedzi na pytania na temat Unii Europejskiej

Bezpłatny numer (*)**:**

00 800 6 7 8 9 10 11

(*) niektórzy operatorzy mogą naliczać opłaty za te połączenia.

Dokument ukończony w marcu 2021

Informacje i poglądy zawarte w niniejszej publikacji są poglądami autorów i nie muszą one odzwierciedlać oficjalnego stanowiska Unii Europejskiej. Komisja Europejska nie ponosi odpowiedzialności za zawartość niniejszej publikacji. Komisja Europejska, ani żadna osoba działająca w jej imieniu, nie ponosi odpowiedzialności za sposób wykorzystania zamieszczonych poniżej informacji.
Komisja Europejska nie ponosi odpowiedzialności za skutki wynikające z ponownego wykorzystania niniejszej publikacji.

Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej, 2021

ISBN 978-92-76-41055-3
doi: 10.2776/949221

© Unia Europejska, 2021
Ponowne wykorzystanie dozwolone pod warunkiem podania źródła.
Ponowne wykorzystanie dokumentów Komisji reguluje decyzja 2011/833/UE (Dz.U. L 330 z 14.12.2011, s. 39).Wykorzystywanie lub powielanie zdjęć i innych materiałów, co do których Unii Europejskiej nie przysługują prawa autorskie, wymaga bezpośredniej zgody właściciela praw.

SPIS TREŚCI

1. ABSTRACT AND SUMMARY /ABSTRAKT I STRESZCZENIE 8
   1.1. Abstract 8
   1.2. Executive summary 8
   1.3. Abstrakt 11
   1.4. Streszczenie 12
2. PODSUMOWANIE, GŁÓWNE WNIOSKI I REKOMENDACJE 15
   2.1. Podsumowanie, zrealizowane działania 15
   2.2. Wnioski 16
   2.3. Rekomendacje 19
3. WPROWADZENIE 21
   3.1. Geneza powstania TTOF na granicy polsko-litewskiej 21
   3.2. Pierwszy etap projektu 22
   3.3. Drugi etap projektu 23
4. GŁÓWNE ZAŁOŻENIA DOTYCZĄCE UTWORZENIA I ROZWOJU TTOF 23
   4.1. Uwarunkowania współpracy turystycznej w ramach TTOF 23
   4.2. Proponowany model koordynacji współpracy w ramach TTOF oraz rekomendacje dotyczące formalizacji współpracy 24
   4.3. Tryb wyłaniania, skład, zakres kompetencji i zasady współdziałania organów reprezentujących partnerów TTOF 28
   4.4. Kierunki rozwoju współpracy partnerów TTOF z pozostałymi interesariuszami 29
   4.5. Źródła finansowania oraz zasoby niezbędne do rozwoju i utrzymania współpracy w ramach TTOF 31
5. WYTYCZNE W ZAKRESIE KREOWANIA MARKI TTOF 33
6. MAPA DROGOWA ROZWOJU DESTYNACJI W RAMACH TTOF 41
   6.1. Założenia rozwoju destynacji oraz współzarządzania destynacją 41
   6.2. Powiązanie kreacji marki TTOF z rozwojem destynacji 46
   6.3. Rozwój systemu współzarządzania transgraniczną destynacją turystyczną w Polsce i na Litwie 47
   6.4. Rozwój działań marketingowych realizowanych w destynacji 47
7. IDENTYFIKACJA PRZEDSIĘWZIĘĆ WSPÓLNYCH ORAZ PROJEKTÓW WSPIERAJĄCYCH ROZWÓJ TURYSTYKI W RAMACH TTOF 49
   7.1. Proces identyfikacji przedsięwzięć wspólnych, wiązek projektów oraz projektów transgranicznych i indywidualnych 49
   7.2. Charakterystyka przedsięwzięć wspólnych TTOF 51
   7.3. Charakterystyka propozycji projektów w ramach poszczególnych konceptów 53

ZAŁĄCZNIK NR 1. WZÓR POROZUMIENIA 60

ZAŁĄCZNIK NR 2 OPISY PROPONOWANYCH PROJEKTÓW W PODZIALE NA KONCEPTY ROZWOJU TURYSTYKI 64

SPIS RYSUNKÓW

Rysunek 1 Granice TTOF 22
Rysunek 2 Model koordynacji współpracy transgranicznej w ramach TTOF 26
Rysunek 3 Etapy rozwoju marki TTOF 34
Rysunek 4 Koncept wiodący i koncepty uzupełniające TTOF 36
Rysunek 5 Unikalne wartości i skojarzenia 37
Rysunek 6 Model rozwoju destynacji turystycznej 42
Rysunek 7 Ruch przyjazdowy do Polski w 2019 r. (mln osób) 43
Rysunek 8 Ruch przyjazdowy na Litwę w 2019 r. (tys. osób) 43
Rysunek 9 Korzystający z bazy noclegowej powiatu suwalskiego i sejneńskiego w 2019 r. (tys. osób) 44
Rysunek 10 Korzystający z bazy noclegowej okręgu olickiego w 2019 r. (tys. osób) 44
Rysunek 11 Obszary geograficzne istotne dla destynacji TTOF 45
Rysunek 12 Proces zarządzania destynacją 45
Rysunek 13 Mapa drogowa działań dotyczących rozwoju destynacji i kreacji marki TTOF 46
Rysunek 14 Relacje pomiędzy przedsięwzięciami wspólnymi i projektami w ramach konceptów 51

SPIS TABEL

Tabela 1 Szacunkowy koszt netto realizacji planowanych projektów w latach 2021-2030 32
Tabela 2 Założenia systemu wizualizacji marki TTOF 40
Tabela 3 Przedsięwzięcie wspólne TTOF – w trakcie realizacji (2021-2022) 52
Tabela 4 Przedsięwzięcia wspólne TTOF – planowane do realizacji (2021-2025) 52
Tabela 5 Zakres i realizatorzy projektu transgranicznego „Tajemnicza kraina Jaćwingów” 54
Tabela 6 Zakres i realizatorzy wiązek projektów w ramach konceptu nr 4 55
Tabela 7 Zakres i realizatorzy projektów transgranicznych w ramach konceptu nr 1 56
Tabela 8 Zakres i realizatorzy wiązek projektów w ramach konceptu nr 4 58
Tabela 9 Zakres i realizatorzy projektów transgranicznych w ramach konceptu nr 3 59

1. ABSTRACT AND SUMMARY /ABSTRAKT I STRESZCZENIE

1.1. Abstract

This project served to assess whether it is possible to establish on the Polish-Lithuanian borderlands a tourist cross-border functional area (TCBF), dynamizing the cooperation of local governments, entrepreneurs, non-governmental organizations and other stakeholders, as well as local communities.

The studies conducted (desk research, interviews, questionnaires, workshops, and research walks) have confirmed that this peripheral, sparsely populated and troubled region has sufficient resources to ensure the development of tourism through better coordination of cross-border cooperation. The research also enabled the delimitation of TCBF borders on the Polish and Lithuanian side.

The result is a model for coordination of cooperation, which helps commit to joint action in the field of tourism. The added value of this model is assuring conditions for the development of intersectoral cooperation and networking, which is a pre-condition for the development of cross-border tourism.

The effective use of the model entails the need to implement cross-border projects, ensuring the development of a coherent tourist offer on both sides of the border. The tangible result of cooperation within the TCBF will be the creation of a cross-border tourist destination, combining the elements of history and culture as a basis for developing active tourism, thereby establishing a recognized brand of this region.

In the long term, it is recommended to support the activities of the TCBF on more advanced institutional solutions, e.g. The European Grouping of Territorial Cooperation, which would facilitate the management of the TCBF. Particularly relevant for the progress of the TCBF is motivating stakeholders from outside the public sector to engage in cross-border cooperation. These stakeholders should play a greater role in the development of tourism in the borderlands.

1.2. Executive summary

Objective and approach

The objective of this project is to identify the factors and processes for the development in the Polish-Lithuanian borderland of **a tourist cross-border functional area (TCBFA)**, as well as to set out a roadmap of actions which are likely to serve the development of the cross-border tourist destination and creating a brand in this area. TCBFA is a new formula of cross-border cooperation that serves to enhance the development of tourism, i.e., to improve territorial and socio-economic coherence of the Polish-Lithuanian borderland. Improved coordination of cross-border cooperation in the TCBFA framework will allow to plan and build on joint projects in a more effective way. The process of establishing the TCBFA and other components of the report can offer inspiration for other border regions interested in better exploitation of their resources and capabilities.

The process of creating the TCBFA involves the use of such research methods as: desk research, in-depth and focus group interviews, questionnaires, research walks, an expert panel and workshops with stakeholders. The research covered representatives of Polish and Lithuanian stakeholders (local government units, public institutions, entrepreneurs, non-governmental organizations, local community) who participated in all stages of TCBFA establishing.

The identification of the TCBFA was made based on **four assessment criteria**: problems, needs, potentials and the objectives of developing tourism; the level of interest in cross-border cooperation in tourism; territorial cohesion and administrative boundaries of local government units; functional links between TCBFA participants.

There are nine Polish self-government entities in the borders of the TCBFA (city of Sejny and communes: Sejny, Giby, Krasnopol, Puńsk, Jeleniewo, Rutka-Tartak, Szypliszki and Wiżajny) and three Lithuanian local government units (Vilkaviškis, Kalvarija and Lazdijai districts).

Background

The Polish-Lithuanian borderland belongs to the least populated peripheral areas of the European Union. The region suffers from numerous socio-economic challenges, which cross-border cooperation should make easier to address. However, cooperation is currently hampered by factors such as incompatibility of institutional solutions in Poland and Lithuania and insufficient administrative capacity on both sides of the border. So far, the area had no strategy for cross-border cooperation. Polish-Lithuanian ties were maintained mainly by local governments, with limited involvement of other entities and the local community. Major obstacles for the development of cross-border cooperation include: low cross-border mobility, low interest in the neighboring country, poor social integration and mutual prejudices, resulting e.g., from historical occurrences.

In 2018, Polish and Lithuanian local government officials began with joint activities leading to the creation of the TCBFA as a future catalyst for the development of tourism in the borderland. With the support of the European Commission, the project described in the report contributed to finalizing the process of creating the TCBFA. In February 2021, the local government officials signed the document titled: **"Agreement on the Creation of a Touristic Cross-Border Functional Area 'Yotvingia - the Land of the Yotvingian Tribe' on the Polish-Lithuanian border".**

Main Findings

The very first step in the process of creating the TCBFA was assessing the tourist potential of the Polish-Lithuanian borderland.

Many distinctive values and resources conducive to the development of cross-border tourism have been identified on both sides of the border. One of the key strengths of the area is its strategic, cross-border location and peripheral nature, which offers excellent opportunities for the development of the "slow tourism" offer. TCBFA is characterized by unique natural values, a low urbanization rate and interesting cultural qualities, including the heritage of the medieval Yotvingian tribe, living in areas currently located within the Polish and Lithuanian parts of the TCBFA. The heritage of the Yotvingian tribe clearly distinguishes the TCBFA from neighboring tourist destinations.

At the same time, the weakest components of the current tourist offer that were identified include: poor quality of tourist infrastructure, insufficient professional qualifications of tourism management and asymmetrical tourist information system on both sides of the border. There is also a noticeable lack of cross-border information and promotion activities, encouraging people to take advantage of the attractions on the other side of the border. The local tourist offer is substantially less competitive than that of neighboring Polish and Lithuanian destinations. It is characterized by poor quality, attractiveness and a lack of cross-border tourist products.

Assessment of the tourist potential has exposed the weaknesses of the offer and tourism infrastructure on both sides of the border, but at the same time confirmed that the area has unique values and resources on which to build an attractive tourist offer.

As a result of the assessment of the tourist potential, **four leading concepts for the development of tourism within the TCBFA were identified.** Each of these concepts is based on thematically coherent cultural or natural values related to the complementary elements of the local tourist potential. The concepts take into account tourism products already available on both sides of the border and future tourism products that will be created through the cooperation of TCBFA stakeholders. The concept of "The Mysterious Land of the Yotvingian Tribe" has the largest potential for the development of cross-border tourist products. It is already partially present in the local tourist offer and enjoys the greatest interest of tourists. There are also two other concepts related to cultural and historical heritage: "The Magical Borderland" and "Common Heritage", but they have smaller potential for the development of the tourist offer. The last concept "Green Retreat - Slow Tourism and a Healthy Life" is based on natural qualities that are highly valued by tourists and includes the development of the tourist base and complementary forms of leisure. It provides the necessary complement to the other three concepts.

The subsequent measures, i.e., analysis of the needs of key stakeholders and identification of factors impacting on the development of tourism allowed to define the model of coordination of cooperation in the TCBFA framework. The structure responsible for coordinating cross-border cooperation in the TCBFA framework includes the Council, the Presidium and Secretariats on both sides of the border. In order to enhance networking and intersectoral cooperation within the TCBFA, the model also includes summoning stable cross-border taskforces and workgroups.

In order to overcome the differences in administrative structures and areas of competences of local governments in Poland and Lithuania, as well as different systems of organization and promotion of tourism in both countries, assumptions on the development and co-management of the future cross-border tourist destination were prepared. The management of the destination could ultimately lie on the side of the **European Grouping of Territorial Cooperation** established on the initiative of the TCBFA in the future. This grouping i.a. is authorized to implement **Integrated Territorial Investments**, which could become another catalyst for the development of the area. The use of a proven instrument of territorial support, i.e., the **Community-Led Local Development** also provides considerable opportunities. Creation of local action groups in the TCBFA framework would foster combining complementary fields of the economy and cooperation of various interest groups for the development of cross-border tourism.

The key geographical areas for the destination that will constitute sources of tourism within the TCBFA are: Northern Europe (the Baltic republics and Scandinavia), Eastern Europe (Russia, Belarus, Ukraine) and selected countries of Southern and Western Europe.

One of the significant elements of development of the tourist destination is **creation of the TCBFA brand**, which is planned in several stages, including building the TCBFA brand identity, identifying TCBFA branded tourist products and developing a visual identity system for the brand. The brand was given the working name "Yotvingia - The Land of the Yotvingian Tribe".

To provide the expected development of the tourism product offer, Polish and Lithuanian stakeholders have prepared four proposals for joint activities towards a comprehensive improvement of the quality, accessibility and attractiveness of the TCBFA tourist offer. The program includes approx. 50 proposals for projects supporting the development of current TCBFA tourism products and creating new ones. The majority of the proposed projects are in the conceptual design phase. They require continuation of the design and cost estimate works, as well as inclusion in financial plans and development strategies on both sides of the border. The key component for growth of the tourist destination and the TCBFA brand is the completion of the cross-border project related to the Yotvingian heritage.

The financial feasibility and timely implementation of planned joint activities and projects **may be adversely affected by the COVID-19 pandemic,** which has already had a negative impact on the financial condition of local governments and entrepreneurs, including an extensive decline in tourist traffic. The pandemic has also increased interest in individual tourism and leisure in peripheral destinations, which may constitute a competitive advantage for the TCBFA.

Lessons learnt and recommendations

The creation of the TCBFA is a **multistage process,** which has been carried out jointly by Polish and Lithuanian local governments. However, the success of these efforts largely depended on the involvement of other stakeholders on both sides of the border, including enterprises and non-governmental organizations. TCBFA boundaries are designated based on the established criteria.

Evaluation of the tourist potential of the area was an essential part of creating the TCBFA. It reaffirmed the existence of resources and values enabling the development of the tourist function of the area, which was a precondition for the continuation of activities related to the process of creating the TCBFA. The key, distinguishable component of the tourist potential on which to base the development of the destination and the TCBFA brand (heritage of the Yotvingian tribe) was identified.

The analysis of the needs of key stakeholders and the **identification of factors influencing the development of tourism** built central activities for defining **the model of coordination of cooperation** in the TCBFA framework, taking into account the differences in organizational structures and competencies of partners. The model includes organizational solutions enabling day-to-day coordination of cross-border cooperation of local governments and the dynamization of multi-sectoral cooperation and networking of other stakeholders involved in the development of tourism on both sides of the border.

The task complementing the process of creating the TCBFA was to **plan future activities aimed at the development of the cross-border tourist offer.** Two measures of differentiated impact on the development of the destination and the TCBFA brand were proposed, i.e., joint activities implemented in a comprehensive manner across the entire area and projects carried out by stakeholders individually or in partnerships for specific tourism products.

The following recommendations for further activities of the TCBFA were made in the report:

1. Developing detailed organizational solutions tailored to the specificity of the TCBFA, including establishing TCBFA bodies, teams and task forces, and securing financial and other resources necessary for the activities of the TCBFA.
2. Coordinating the preparation and implementation of joint activities and projects planned in the TCBFA framework, including the inclusion of these activities in local strategies, securing funds for this purpose (e.g., preparing technical documentation, obtaining the necessary permits, investment works) and monitoring of work progress.
3. Motivating Polish and Lithuanian stakeholders from outside the local government sphere to a greater involvement in cooperation within the TCBFA and open intake for subsequent endeavors and projects in accordance with the designated directions for the development of the tourist offer.
4. Reservation of the name of the destination and the TCBFA brand, determination of the target structure of destination and brand co-management, development of the brand's visual identification system and brand development strategy, taking into account the objectives and tasks of its co-creators.
5. Forwarding information on the creation of the TCBFA to the Joint Secretariat of the INTERREG Lithuania-Poland Program in Vilnius, in order to include the TCBFA in the work on the INTERREG Lithuania-Poland Program for 2021-2027, including in the field of socio-economic diagnosis of the borderland and directions of planned activities supporting the development of tourism in a strategically integrated manner.
6. Forwarding information on the creation of the TCBFA to national and local government administration bodies and other units responsible for:
   - development policy (to be included in the update of strategic documents at the regional and national level and at the international level),
   - development of operational programs for the use of EU funds in 2021-2027 (to take into account joint activities and TCBFA projects in the future direction of spending).
7. Ensuring the consistency of the organization and promotion system of tourism in the TCBFA area.
8. Undertaking actions to harmonize the provisions on the construction of cross-border cycle lanes and routes and to harmonize spatial development plans in the TCBFA area, taking into account the projects planned for implementation.
9. Cooperating with operators of pedestrians' and cyclists' paths and canoeing routes in the TCBFA area in order to eliminate barriers to cross-border mobility of tourists and residents by defining the possibilities of their coherence and expansion, as well as links with international and interregional cycling initiatives and other communication routes.

1.3. Abstrakt

Projekt służył ocenie czy możliwe jest utworzenie na pograniczu polsko-litewskim turystycznego transgranicznego obszaru funkcjonalnego (TTOF), dynamizującego współpracę samorządów, przedsiębiorców, organizacji pozarządowych i innych interesariuszy, a także społeczności lokalnych.

Przeprowadzone badania (desk research, wywiady, ankiety, warsztaty i spacery badawcze) potwierdziły, że ten peryferyjny, słabo zaludniony i borykający się z wieloma problemami region posiada wystarczający potencjał, aby zapewnić rozwój turystyki, dzięki lepszej koordynacji współpracy transgranicznej. Badania umożliwiły także wyznaczenie granic TTOF po stronie polskiej i litewskiej.

Rezultatem projektu jest model koordynacji współpracy, ułatwiający podejmowanie wspólnych działań w dziedzinie turystyki. Wartością dodaną modelu jest zapewnienie warunków do rozwoju współpracy międzysektorowej i sieciowej, co jest warunkiem koniecznym rozwoju turystyki transgranicznej.

Efektywne wykorzystanie modelu wiąże się z potrzebą realizacji projektów transgranicznych, zapewniających rozwój spójnej oferty turystycznej po obu stronach granicy. Wymiernym rezultatem współpracy w ramach TTOF będzie utworzenie transgranicznej destynacji turystycznej, łączącej w sobie elementy historyczno-kulturowe jako podstawę rozwoju turystyki aktywnej, co pozwoli wykreować wyróżniającą się markę tego obszaru.

W perspektywie długoterminowej rekomenduje się oparcie działalności TTOF o bardziej zaawansowane rozwiązania instytucjonalne, np. Europejskie Ugrupowanie Współpracy Terytorialnej, ułatwiające zarządzanie TTOF. Za szczególnie istotne dla rozwoju TTOF uznaje się motywowanie do zaangażowania we współpracę transgraniczną interesariuszy spoza sektora publicznego, którzy powinni odgrywać większą rolę w rozwoju turystyki na pograniczu.

1.4. Streszczenie

Cel i główne założenia projektu

Projekt miał na celu identyfikację czynników i procesów prowadzących do utworzenia na pograniczu polsko-litewskim **turystycznego transgranicznego obszaru funkcjonalnego (TTOF)**, a także wyznaczył mapę drogową działań służących rozwojowi transgranicznej destynacji turystycznej i wykreowaniu marki tego obszaru. TTOF to nowa formuła współpracy transgranicznej służąca dynamizacji rozwoju turystyki, a docelowo - poprawie spójności terytorialnej i społeczno-gospodarczej pogranicza polsko-litewskiego. Lepsza koordynacja współpracy transgranicznej w ramach TTOF pozwoli planować i realizować wspólne projekty w sposób bardziej efektywny. Proces tworzenia TTOF oraz pozostałe elementy raportu mogą być inspiracją dla innych regionów przygranicznych, zainteresowanych lepszym wykorzystaniem swoich zasobów i potencjałów.

W procesie tworzenia TTOF posłużono się takimi metodami badawczymi jak: desk research, wywiady pogłębione i zogniskowane wywiady grupowe, ankiety, spacery badawcze, panel ekspercki oraz warsztaty z interesariuszami. Badaniami objęci zostali przedstawiciele interesariuszy polskich i litewskich (jednostki samorządu terytorialnego, instytucje publiczne, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, społeczność lokalna), którzy brali udział we wszystkich etapach tworzenia TTOF.

Identyfikacji TTOF dokonano w oparciu o **cztery kryteria** oceniające: problemy, potrzeby, potencjały i cele dotyczące rozwoju turystyki; poziom zainteresowania współpracą transgraniczną w turystyce; spójność terytorialną i granice administracyjne jednostek samorządu terytorialnego; powiązania funkcjonalne pomiędzy uczestnikami TTOF.

W granicach TTOF znalazło się dziewięć polskich jednostek samorządu terytorialnego (miasto Sejny i gminy: Sejny, Giby, Krasnopol, Puńsk, Jeleniewo, Rutka-Tartak, Szypliszki i Wiżajny) oraz trzy litewskie jednostki samorządu terytorialnego (rejony: kalwaryjski, łoździejski i wyłkowyski).

Uzasadnienie realizacji projektu

Pogranicze polsko-litewskie należy do najsłabiej zaludnionych, peryferyjnych obszarów Unii Europejskiej. Region boryka się z wieloma problemami społeczno-gospodarczymi, których przezwyciężeniu powinna sprzyjać współpraca transgraniczna. Współpracę tę utrudnia jednak obecnie m.in. niekompatybilność rozwiązań instytucjonalnych w Polsce i na Litwie oraz brak wystarczającego potencjału administracyjnego po obu stronach granicy. Obszar nie posiadał dotychczas żadnej strategii współpracy transgranicznej. Więzi polsko-litewskie podtrzymywane były głównie przez samorządy, przy ograniczonym udziale innych podmiotów i społeczności lokalnej. Istotne bariery rozwoju współpracy transgranicznej to m.in.: niska mobilność transgraniczna, niewielkie zainteresowanie krajem sąsiada, słaba integracja społeczna i wzajemne uprzedzenia, wynikające m.in. z zaszłości historycznych.

W 2018 r. polscy i litewscy samorządowcy rozpoczęli wspólne działania prowadzące do utworzenia TTOF jako przyszłego katalizatora rozwoju turystyki na pograniczu. Dzięki wsparciu Komisji Europejskiej opisany w raporcie projekt przyczynił się do finalizacji procesu tworzenia TTOF. W lutym 2021 r. podpisany został dokument: **„Porozumienie o utworzeniu turystycznego transgranicznego obszaru funkcjonalnego „Jatvingia – kraina Jaćwingów" na pograniczu polsko-litewskim".**

Główne rezultaty projektu

Pierwszym etapem procesu tworzenia TTOF była **ocena potencjału turystycznego pogranicza polsko-litewskiego**.

Po obu stronach granicy zidentyfikowano wiele wyróżniających walorów i zasobów sprzyjających rozwojowi turystyki transgranicznej. Jednym z kluczowych atutów obszaru jest jego strategiczna, transgraniczna lokalizacja i peryferyjność, która stwarza doskonałe warunki do rozwoju oferty „slow tourism". TTOF charakteryzują unikalne walory przyrodnicze, niski wskaźnik urbanizacji i ciekawe

walory kulturowe, w tym dziedzictwo średniowiecznego ludu Jaćwingów, zamieszkującego tereny znajdujące się obecnie w granicach polskiej i litewskiej części TTOF. Dziedzictwo Jaćwingów wyraźnie wyróżnia TTOF na tle sąsiednich destynacji turystycznych.

Jednocześnie za najsłabsze elementy obecnej oferty turystycznej obszaru uznano m.in.: niską jakość infrastruktury turystycznej, niewystarczające przygotowanie zawodowe kadr zarządzających turystyką oraz niesymetryczny system informacji turystycznej po obu stronach granicy. Zauważalny jest także brak transgranicznych działań informacyjno-promocyjnych, zachęcających do skorzystania z atrakcji po drugiej stronie granicy. Oferta turystyczna obszaru jest znacznie mniej konkurencyjna niż oferty sąsiednich destynacji polskich i litewskich. Cechuje ją niska jakość, atrakcyjność i innowacyjność oraz brak transgranicznych produktów turystycznych.

Ocena potencjału turystycznego ujawniła słabości oferty i infrastruktury turystycznej po obu stronach granicy, ale jednocześnie potwierdziła, że obszar posiada wyróżniające walory i zasoby, na których można oprzeć atrakcyjną ofertę turystyczną.

Rezultatem oceny potencjału turystycznego **było wskazanie czterech wiodących konceptów rozwoju turystyki w ramach TTOF.** Każdy z nich bazuje na spójnych tematycznie walorach kulturowych lub przyrodniczych, powiązanych z komplementarnymi elementami potencjału turystycznego obszaru. Koncepty uwzględniają produkty turystyczne dostępne już obecnie po obu stronach granicy oraz przyszłe produkty turystyczne, które powstaną dzięki współpracy interesariuszy TTOF. Największy potencjał do rozwoju transgranicznych produktów turystycznych posiada koncept „Tajemnicza kraina Jaćwingów". Jest on już częściowo obecny w ofercie turystycznej obszaru i cieszy się największym zainteresowaniem turystów. Z dziedzictwem kulturowym i historycznym wiążą się także dwa kolejne koncepty: „Magiczne pogranicze" i „Wspólne dziedzictwo", ale posiadają one mniejszy potencjał do rozwoju oferty turystycznej. Ostatni koncept „Zielone zacisze – niespieszna turystyka i zdrowe życie" opiera się na wysoko cenionych przez turystów walorach przyrodniczych oraz uwzględnia rozwój bazy turystycznej i uzupełniające formy spędzania czasu wolnego. Stanowi on niezbędne dopełnienie trzech pozostałych konceptów.

Kolejne działania tj. analiza potrzeb kluczowych interesariuszy oraz identyfikacja czynników wpływających na rozwój turystyki pozwoliły zdefiniować model koordynacji współpracy w ramach TTOF. Struktura odpowiedzialna za koordynację współpracy transgranicznej w ramach TTOF obejmuje Radę, Prezydium i Sekretariaty po obu stronach granicy. W celu dynamizacji współpracy sieciowej i międzysektorowej w ramach TTOF w modelu uwzględniono także powoływanie stałych transgranicznych zespołów zadaniowych i grup roboczych.

Aby pokonać różnice dotyczące struktur administracyjnych i zakresów kompetencji samorządów w Polsce i na Litwie, a także odmiennych systemów organizacji i promocji turystyki w obu krajach opracowano założenia dotyczące rozwoju przyszłej transgranicznej destynacji turystycznej oraz współzarządzania nią. Docelowo za zarządzanie destynacją mogłoby odpowiadać powołane przez TTOF w przyszłości **Europejskie Ugrupowanie Współpracy Terytorialnej**. Takie ugrupowanie jest, między innymi, uprawnione do realizacji **Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych**, które mogłyby stać się kolejnym katalizatorem rozwoju obszaru. Duże możliwości stwarza też wykorzystanie sprawdzonego instrumentu wsparcia terytorialnego, jakim jest **Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność**. Utworzenie lokalnych grup działania w ramach TTOF sprzyjałoby łączeniu komplementarnych dziedzin gospodarki i współpracy różnych grup interesu na rzecz rozwoju turystyki transgranicznej.

Jako kluczowe dla destynacji obszary geograficzne, z których turyści będą napływać do TTOF zidentyfikowano: Europę Północną (republiki bałtyckie i Skandynawia), Europę Wschodnią (Rosja, Białoruś, Ukraina) oraz wybrane państwa Europy Południowej i Zachodniej.

Istotnym warunkiem rozwoju destynacji turystycznej jest **kreacja marki TTOF**, którą zaplanowano w kilku etapach m.in. budowa tożsamości marki TTOF, identyfikacja markowych produktów turystycznych TTOF oraz opracowanie systemu identyfikacji wizualnej marki. Marce nadano roboczą nazwę „Jatvingia - Kraina Jaćwingów".

Aby zapewnić oczekiwany rozwój oferty produktów turystycznych, interesariusze polscy i litewscy przygotowali cztery propozycje przedsięwzięć wspólnych, służących kompleksowej poprawie jakości, dostępności i atrakcyjności oferty turystycznej TTOF. Zaplanowano także około 50 projektów wspierających rozwój obecnych i wykreowanie nowych produktów turystycznych TTOF. Większość proponowanych projektów znajduje się w fazie koncepcyjnej. Wymagają one kontynuacji prac projektowych i kosztorysowych, a także ujęcia w planach finansowych i strategiach rozwoju po obu stronach granicy. Z punktu widzenia rozwoju destynacji turystycznej

i marki TTOF kluczowe znaczenie ma realizacja projektu transgranicznego związanego z dziedzictwem Jaćwingów.

Na wykonalność finansową i terminowość realizacji planowanych przedsięwzięć i projektów **negatywnie może wpłynąć pandemia COVID-19.** Już obecnie wywarła ona negatywny wpływ na kondycję ekonomiczną samorządów i przedsiębiorców m.in. z uwagi na bardzo duży spadek ruchu turystycznego. Jednocześnie pandemia spowodowała wzrost zainteresowania turystyką indywidualną i wypoczynkiem w peryferyjnych destynacjach, co może stanowić przewagę konkurencyjną TTOF.

Wnioski i rekomendacje

Utworzenie TTOF to **wieloetapowy proces**, który zrealizowały wspólnie polskie i litewskie samorządy, jednakże powodzenie tych działań w dużym stopniu zależało od zaangażowania innych interesariuszy po obu stronach granicy, w tym m.in. przedsiębiorstw i organizacji pozarządowych. Granice TTOF wyznaczono w oparciu o ustalone kryteria.

W procesie tworzenia TTOF kluczowe znaczenie miała **ocena potencjału turystycznego obszaru**. Potwierdziła ona istnienie zasobów i walorów umożliwiających rozwój funkcji turystycznej obszaru, co było warunkiem koniecznym do kontynuacji działań związanych z procesem tworzenia TTOF. Zidentyfikowano także kluczowy, wyróżniający się element potencjału turystycznego, na którym należy oprzeć rozwój destynacji i marki TTOF (dziedzictwo Jaćwingów).

Analiza potrzeb kluczowych interesariuszy oraz **identyfikacja czynników wpływających na rozwój turystyki** to działania istotne dla zdefiniowania **modelu koordynacji współpracy w ramach TTOF,** uwzględniającego różnice w strukturach organizacyjnych i kompetencjach partnerów. W modelu zawarto rozwiązania organizacyjne umożliwiające bieżącą koordynację współpracy transgranicznej samorządów oraz dynamizację współpracy międzysektorowej i sieciowej pozostałych interesariuszy, zaangażowanych w rozwój turystyki po obu stronach granicy.

Zadanie dopełniające proces tworzenia TTOF polegało na **zaplanowaniu przyszłych działań służących rozwojowi transgranicznej oferty turystycznej**. Zaproponowano dwa rodzaje działań o zróżnicowanym wpływie na rozwój destynacji i marki TTOF tj. przedsięwzięcia wspólne, realizowane w sposób kompleksowy na całym obszarze i projekty realizowane przez interesariuszy indywidualnie lub w partnerstwach, dotyczące konkretnych produktów turystycznych.

W raporcie sformułowano następujące rekomendacje dotyczące dalszej działalności TTOF:

1. Opracowanie szczegółowych rozwiązań organizacyjnych dostosowanych do specyfiki TTOF m.in. powołanie organów TTOF, zespołów i grup zadaniowych oraz zabezpieczenie środków finansowych i innych zasobów niezbędnych do działalności TTOF.
2. Koordynacja przygotowania i realizacji przedsięwzięć wspólnych oraz projektów planowanych w ramach TTOF, w tym m.in. ujęcie tych działań w strategiach lokalnych, zabezpieczenie środków na ten cel (np. opracowanie dokumentacji technicznej, uzyskanie niezbędnych pozwoleń, prace inwestycyjne) oraz monitorowanie postępu prac.
3. Motywowanie interesariuszy polskich i litewskich spoza sfery samorządowej do większego zaangażowania we współpracę w ramach TTOF oraz otwarty nabór na kolejne przedsięwzięcia i projekty zgodne z wyznaczonymi kierunkami rozwoju oferty turystycznej.
4. Zastrzeżenie nazwy destynacji i marki TTOF, określenie docelowej struktury współzarządzania destynacją i marką, opracowanie systemu identyfikacji wizualnej marki i strategii rozwoju marki, uwzględniającej cele i zadania podmiotów ją współtworzących.
5. Skierowanie informacji o utworzeniu TTOF do Wspólnego Sekretariatu Programu INTERREG Litwa-Polska w Wilnie, celem uwzględnienia TTOF w pracach nad Programem INTERREG Litwa-Polska na lata 2021-2027, m.in. w zakresie diagnozy społeczno-gospodarczej pogranicza oraz kierunków zaplanowanych działań wspierających rozwój turystyki w sposób kompleksowy.
6. Skierowanie informacji o utworzeniu TTOF do krajowych organów administracji państwowej i samorządowej oraz innych jednostek odpowiedzialnych za:
   - politykę rozwoju (celem uwzględnienia w aktualizacji dokumentów strategicznych na poziomie regionu i kraju oraz na poziomie międzynarodowym),

- opracowanie programów operacyjnych dotyczących wykorzystania funduszy unijnych w latach 2021-2027 (celem uwzględnienia przedsięwzięć wspólnych i projektów TTOF w przyszłych kierunkach wydatkowania tych środków).

7. Zapewnienie spójności systemu organizacji i promocji turystyki na obszarze TTOF.
8. Podjęcie działań na rzecz harmonizacji przepisów dotyczących budowy transgranicznych ścieżek i tras rowerowych oraz harmonizacji planów zagospodarowania przestrzennego na obszarze TTOF z uwzględnieniem planowanych do realizacji projektów.
9. Współdziałanie z operatorami tras pieszo-rowerowych, szlaków turystycznych i kajakowych na obszarze TTOF w celu eliminacji barier w mobilności transgranicznej turystów i mieszkańców poprzez określenie możliwości ich uspójnienia i rozbudowy, a także powiązań z międzynarodowymi i międzyregionalnymi inicjatywami rowerowymi oraz innymi szlakami komunikacyjnymi.

2. PODSUMOWANIE, GŁÓWNE WNIOSKI I REKOMENDACJE

2.1. Podsumowanie, zrealizowane działania

Projekt był realizowany w okresie od grudnia 2019 r. do marca 2021 r. Miał on na celu identyfikację czynników oraz procesów prowadzących do utworzenia Turystycznego Transgranicznego Obszaru Funkcjonalnego (TTOF) na pograniczu polsko-litewskim, a także określenie mapy drogowej utworzenia transgranicznej destynacji turystycznej i wykreowania marki terytorialnej.

Główne działania projektowe:

1. Ocena potencjału turystycznego obszaru.
2. Opracowanie mapy potrzeb kluczowych interesariuszy pogranicza polsko-litewskiego.
3. Ocena istotnych czynników wpływających na rozwój turystyki na pograniczu.
4. Wyznaczenie dalszych kierunków rozwoju turystyki w ramach TTOF.
5. Identyfikacja granic TTOF.
6. Określenie modelu koordynacji przyszłej współpracy transgranicznej pomiędzy polskimi i litewskimi partnerami zaangażowanymi w rozwój TTOF oraz wypracowanie porozumienia o utworzeniu obszaru.
7. Opracowanie mapy drogowej rozwoju przyszłej destynacji turystycznej TTOF oraz modelu współzarządzania tą destynacją.
8. Nakreślenie koncepcji kreacji i przyszłego rozwoju marki TTOF, wykonanie wstępnego audytu tej marki, zaproponowanie roboczej nazwy marki, idei przewodniej i kluczowych elementów.

Od grudnia 2019 r. do lutego 2020 r. działania projektowe prowadzono na pograniczu, zaś od marca 2020 r. do marca 2021 r. – prawie wyłącznie w formie zdalnej. Powodem zmiany metodyki realizacji projektu była pandemia COVID-19 oraz wynikające z niej obostrzenia w kontaktach osobistych wprowadzone w Polsce i na Litwie, włącznie z okresowym zamknięciem granicy.

W działania projektowe zaangażowanych było około 100 przedstawicieli interesariuszy polskich i litewskich zainteresowanych rozwojem TTOF. Zawarte w raporcie propozycje przedsięwzięć wspólnych oraz projektów transgranicznych i indywidualnych zostały wspólnie wypracowane przez partnerów reprezentujących polską i litewską część TTOF. Istotne elementy procesu tworzenia TTOF poddano także konsultacjom społecznym w obu częściach TTOF.

Jeszcze w trakcie procesu tworzenia TTOF rozpoczęła się realizacja pierwszego przedsięwzięcia wspólnego tj. projektu nr LT-PL-5R-350 pn. Litewsko-polski obszar funkcjonalny – nowe możliwości rozwoju turystyki[1], na które partnerzy litewscy i polscy pozyskali wspólnie współfinansowanie z Programu INTERREG Litwa-Polska 2014-2020.

[1] „Lithuanian – Polish functional area – new tourism development possibilities" - tytuł, pod którym projekt jest realizowany przy współfinansowaniu z Programu INTERREG Litwa-Polska V-A 2014-2020.

W lutym 2021 r. samorządy polskie i litewskie podpisały dokument: „Porozumienie o utworzeniu turystycznego transgranicznego obszaru funkcjonalnego „Jatvingia – kraina Jaćwingów" na pograniczu polsko-litewskim", a tym samym sformalizowały utworzenie TTOF.

2.2. Wnioski

Ocena potencjału turystycznego obszaru oraz problemów i potrzeb dotyczących rozwoju turystyki i współpracy transgranicznej

1. Obszar należy do najsłabiej zaludnionych, peryferyjnych obszarów Unii Europejskiej. Boryka się z wieloma problemami społecznymi (m.in. starzenie się społeczeństwa, odpływ ludności, depopulacja) oraz gospodarczymi (m.in. niewystarczający rozwój przedsiębiorczości, szczególnie na wsi). Interesariusze polscy i litewscy nie dysponują wystarczającym kapitałem finansowo-administracyjnym, aby zapewnić trwały rozwój regionu. Istotnym problemem jest także słaba multimodalna dostępność transportowa (w wymiarze ogólnoeuropejskim i w układach wewnątrzkrajowych).
2. Kluczowy element potencjału turystycznego obszaru to walory przyrodnicze, umożliwiające rozwój wielu form rekreacji, turystyki lądowej i wodnej, zarówno w sezonie letnim, jak i zimowym. Jest to jednak oferta silnie powiązana z warunkami pogodowymi (bardzo krótki sezon turystyczny) i na tyle standardowa, iż trudno ją sprofilować. Słabiej wykorzystywane i rozpoznawalne są walory kulturowe, szczególne obiekty i miejsca związane z historią pogranicza. W wielu przypadkach kojarzą się one z trudnymi relacjami polsko-litewskimi, stanowiącymi w przeszłości źródło wzajemnych animozji. Wyróżniający, ale słabo wykorzystywany potencjał do rozwoju turystyki stanowi dziedzictwo historyczne i kulturowe plemienia Jaćwingów zamieszkującego ten obszar we wczesnym średniowieczu.
3. Zasób infrastruktury turystycznej obszaru i przygotowanie zawodowe kadr zarządzających turystyką są niewystarczające, aby zapewnić oczekiwany standard obsługi ruchu turystycznego. Trudno dostrzec synergiczność bądź komplementarność inwestycji turystycznych. Brak jest wspólnych planów zagospodarowania przestrzennego po obu stronach granicy, a nawet pomiędzy sąsiadującymi samorządami.
4. Na obszarze dominują usługi turystyczne o przeciętnej jakości i atrakcyjności, brakuje transgranicznych produktów turystycznych, zachęcających do korzystania z atrakcji po drugiej stronie granicy. Ofertę turystyczną charakteryzuje niska innowacyjność (np. słaby rozwój eko-turystyki i eko-rolnictwa, brak nowoczesnych i sprofilowanych elementów multimedialnych) oraz niska dywersyfikacja. Jest ona znacznie mniej konkurencyjna niż oferta sąsiednich, dobrze wypromowanych destynacji (Augustów, Druskienniki).
5. Bardzo odczuwalna jest niska jakość i dostępność informacji turystycznej (szczególnie w polskiej części obszaru). Brakuje spójnego przekazu na temat oferty turystycznej oraz transgranicznej koordynacji działań informacyjnych i marketingowych, kreujących wizerunek obszaru. Nie funkcjonuje transgraniczny system identyfikacji wizualnej atrakcji turystycznych (tablice informacyjne, mapy itp.). Obszar jedynie w śladowym stopniu jest obecny na opiniotwórczych platformach internetowych skierowanych do turystów.
6. Na podstawie oceny potencjału turystycznego stwierdzono, że mimo niedomagań infrastruktury i niskiej jakości oferty, funkcja turystyczna obszaru jest na tyle rozwinięta, że daje możliwość wykreowania transgranicznych produktów turystycznych niezbędnych dla rozwoju TTOF oraz destynacji i marki turystycznej. Jednocześnie warunkiem koniecznym dla rozwoju transgranicznej oferty turystycznej jest dalsza intensyfikacja i koordynacja współpracy transgranicznej z udziałem różnych interesariuszy.
7. TTOF wyznaczono opierając się na następujących kryteriach: wspólne problemy, potrzeby, potencjały oraz cele dotyczące rozwoju turystyki; poziom zainteresowania współpracą transgraniczną w turystyce; spójność terytorialna i granice administracyjne jednostek samorządu terytorialnego; powiązania funkcjonalne pomiędzy uczestnikami TTOF.
8. W granicach TTOF znalazło się dziewięć polskich jednostek samorządu terytorialnego (miasto Sejny i gminy: Sejny, Giby, Krasnopol, Puńsk, Jeleniewo, Rutka-Tartak, Szypliszki i Wiżajny) oraz trzy litewskie jednostki samorządu terytorialnego (rejony: kalwaryjski, łoździejski i wyłkowyski).
9. Ocena potencjału turystycznego TTOF umożliwiła wyodrębnienie czterech konceptów wskazujących przyszłe kierunki rozwoju jego oferty turystycznej:
   - koncept nr 1 „Magiczne pogranicze"
   - koncept nr 2 „Tajemnicza kraina Jaćwingów"
   - koncept nr 3 „Zielone zacisze – niespieszna turystyka i zdrowe życie"
   - koncept nr 4 „Wspólne dziedzictwo"

Model koordynacji przyszłej współpracy transgranicznej w ramach TTOF

1. Strategiczny atut obszaru to unikalna, transgraniczna lokalizacja, ale rozwój turystyki wymaga intensyfikacji współpracy na poziomie instytucjonalnym i społecznym. Problemem pozostają niekompatybilne rozwiązania instytucjonalne w Polsce i na Litwie (m.in. odmienne systemy prawno-administracyjne i struktury administracyjne, a także niesymetryczny system informacji turystycznej). Dotychczas obszar nie posiadał żadnej strategii współpracy transgranicznej, a więzi polsko-litewskie rozwijane były głównie przez samorządy, przy ograniczonym udziale innych podmiotów. Współpraca transgraniczna nadal kojarzona jest głównie z możliwością pozyskania dotacji, a jej najbardziej wymierne efekty to projekty transgraniczne zrealizowane w bilateralnych partnerstwach dzięki współfinansowaniu z Programu INTERREG Litwa-Polska. Lokalna społeczność polska i litewska jest słabo zintegrowana i wykazuje małe zainteresowanie krajem sąsiada. Świadczy o tym m.in. niska mobilność transgraniczna. Brakuje działań wspierających rozwój transgranicznych relacji zawodowych i towarzyskich (np. imprezy kulturalne). Powinny one sprzyjać przezwyciężaniu wzajemnych uprzedzeń, wynikających m.in. z zaszłości historycznych.
2. Opracowany model koordynacji współpracy w ramach TTOF obejmuje strukturę koordynującą współpracę pomiędzy partnerami polskimi i litewskimi oraz powiązania pomiędzy jej organami. Struktura koordynacyjna TTOF obejmuje:
   - Radę TTOF (jako organ programowo-opiniodawczy i kontrolny),
   - Prezydium TTOF (jako organ wykonawczy, koordynujący działalność TTOF),
   - Sekretariaty TTOF (jako organy pomocnicze, zapewniające bieżącą obsługę organizacyjną i administracyjną),
   - transgraniczne zespoły zadaniowe (ds. zintegrowanej oferty turystycznej oraz ds. informacji i promocji turystycznej),
   - transgraniczne grupy robocze.
3. Model zapewnia warunki do rozwoju transgranicznej współpracy sieciowej dzięki integracji różnego typu interesariuszy i ich aktywizacji na rzecz rozwoju funkcji turystycznej TTOF. Zaangażowana obecnie w realizację opisywanego projektu liczba interesariuszy polskich i litewskich o statusie innym niż samorząd jest wystarczająca, aby wdrożyć model w obecnym kształcie.
4. Opracowane rozwiązania formalno-organizacyjne oraz rekomendacje dotyczące zasad koordynacji współpracy transgranicznej i dalszego rozwoju TTOF mają charakter nowatorski, gdyż brakuje wzorców i dobrych praktyk w zakresie funkcjonowania takich struktur. Model uwzględnia specyfikę struktur administracyjnych i zakresów kompetencji samorządów w Polsce i na Litwie, a tym samym odpowiada obecnym możliwościom, oczekiwaniom i potrzebom partnerów po obu stronach granicy. Docelowo (w perspektywie długookresowej) możliwa jest działalność TTOF w oparciu o bardziej zaawansowane rozwiązania instytucjonalne, np. Europejskie Ugrupowanie Współpracy Terytorialnej (EUWT). Skomplikowany pod względem organizacyjnym proces transformacji TTOF w EUWT mógłby ułatwić koordynację współpracy transgranicznej oraz zarządzanie przyszłą destynacją i marką turystyczną TTOF, m.in. pozyskiwanie funduszy zewnętrznych.

Założenia rozwoju przyszłej destynacji turystycznej oraz marki TTOF

1. Rozwój destynacji i kreacja przyszłej marki TTOF będzie stanowić kontynuację dotychczasowych prac związanych z utworzeniem i rozwojem TTOF. Proces ten wymaga stabilnych i skutecznych mechanizmów współpracy partnerów z Litwy i Polski w ramach TTOF, co na obecnym etapie zapewnia powołanie struktury koordynującej.
2. Rolą struktury koordynującej współpracę w ramach TTOF jest m.in. przezwyciężanie istniejących różnic w systemie organizacji i promocji turystyki w Polsce i na Litwie, które mogą utrudniać rozwój przyszłej destynacji[2]. System litewski obejmuje krajową organizację turystyczną (Lithuania Travel) i sieć centrów informacji turystycznej. Takie centra działają w każdym z litewskich rejonów wchodzących w skład TTOF. System polski obejmuje krajową organizację turystyczną (Polską Organizację Turystyczną) oraz regionalne i lokalne organizacje turystyczne, ale żadna z nich nie działa aktywnie w polskiej części TTOF. Po stronie polskiej brakuje także profesjonalnie zarządzanych punktów informacji turystycznej.
3. Istotnym warunkiem rozwoju destynacji jest także kreacja transgranicznej marki TTOF. W ramach projektu określono elementy składowe i etapy rozwoju marki TTOF, której nadano roboczą nazwę „Jatvingia - Kraina Jaćwingów". Bazuje ona na tożsamości historycznej obszaru i odwołuje się do wczesnego średniowiecza, a w szczególności do wyeksponowanych na tym obszarze reliktów dziedzictwa ludu Jaćwingów. Oryginalność i unikalność tej marki wzmacnia potencjał przyszłej destynacji TTOF.
4. Określono cztery obszary geograficzne, istotne dla rozwoju przyszłej destynacji TTOF, na których należy skoncentrować wysiłki związane z promocją i pozyskiwaniem turystów. Są to: Europa Północna (republiki bałtyckie i Skandynawia), Europa Wschodnia (Rosja, Białoruś, Ukraina) oraz wybrane państwa Europy Południowej i Zachodniej. Budowanie relacji z potencjalnymi odbiorcami oferty turystycznej TTOF z tych obszarów powinno uwzględniać czynniki motywujące do przyjazdu oraz czynniki ułatwiające przyjazd do przyszłej destynacji TTOF.

Identyfikacja przedsięwzięć wspólnych oraz projektów wspierających rozwój turystyki w ramach TTOF

1. Rozwój turystyki w ramach TTOF, w tym rozwój przyszłej destynacji i marki wymaga zapewnienia oczekiwanej podaży, jakości i dostępności produktów turystycznych po obu stronach granicy. Podniesienie atrakcyjności obecnych i wykreowanie nowych produktów turystycznych bezpośrednio będzie się łączyć z rezultatami przedsięwzięć wspólnych, wiązek tematycznych projektów, projektów transgranicznych oraz projektów indywidualnych, zdefiniowanych w ramach projektu, zgodnie z wyznaczonymi konceptami.
2. W trakcie realizacji projektu partnerzy polscy i litewscy zgłosili około 50 propozycji przedsięwzięć wspólnych i projektów. Wśród zgłaszających dominowały jednostki samorządu terytorialnego, stąd przeważająca część propozycji dotyczy publicznej infrastruktury turystycznej. Pod względem liczebności i różnorodności najwięcej projektów zgłoszono w ramach konceptu nr 3 „Zielone zacisze – niespieszna turystyka i zdrowe życie". Największy, ale zarazem najbardziej spójny tematycznie jest projekt transgraniczny zgłoszony przez dziesięciu partnerów w ramach konceptu nr 2 „Tajemnicza kraina Jaćwingów". W ramach konceptu nr 1 „Magiczne pogranicze" i konceptu nr 4 „Wspólne dziedzictwo" zgłoszono po kilka projektów.
3. Największy potencjał umożliwiający rozwój przyszłej marki TTOF posiada projekt transgraniczny pt. „Tajemnicza kraina Jaćwingów". Do dziedzictwa kulturowego i historycznego obszaru nawiązują projekty zgłoszone w ramach konceptu nr 1 „Magiczne pogranicze" i konceptu nr 4 „Wspólne dziedzictwo", które jednak cieszą się znacznie mniejszym zainteresowaniem turystów. Wysoko oceniono także projekty w ramach konceptu nr 3 „Zielone zacisze – niespieszna turystyka i zdrowe życie". Opierają się one na dziedzictwie przyrodniczym i walorach naturalnych TTOF, ale dotyczą także rozwoju bazy noclegowej i gastronomicznej oraz uzupełniających form spędzania czasu wolnego. Stanowią one niezbędne dopełnienie projektów w ramach trzech pozostałych konceptów.

[2] Przezwyciężanie barier administracyjnych i prawnym to rekomendacja zawarta w raporcie Komisji Europejskiej « Overcoming Obstacles in Border Regions » z 2015 roku, a także jeden z ważnych tematów wsparcia dla programow współpracy transgranicznej 2021-2027.

4. Powodzenie realizacji zgłoszonych projektów i wykreowanie nowych produktów turystycznych ma bezpośredni wpływ na rozwój przyszłej destynacji i marki TTOF. W celu oceny możliwości realizacji tych projektów, przeanalizowano je pod kątem potencjału do rozwoju współpracy transgranicznej oraz wykonalności technicznej, organizacyjnej i finansowej. Aktualnie większość projektów znajduje się w fazie koncepcyjnej. Ich realizacja uzależniona jest od podjęcia przez zainteresowane podmioty prac projektowych i kosztorysowych, a także ujęcia tych projektów w planach finansowych i strategiach rozwoju po obu stronach granicy.
5. Istotnym czynnikiem, który może wpłynąć na realizację zaplanowanych projektów jest pandemia COVID-19. Do momentu zakończenia projektu w Polsce i na Litwie nadal obowiązywały obostrzenia w prowadzeniu działalności turystycznej i korzystaniu z usług turystycznych. Wywarło to negatywny wpływ na kondycję finansową samorządów i przedsiębiorców m.in. z uwagi na bardzo duży spadek ruchu turystycznego. Skutki pandemii mogą rzutować na wykonalność finansową i terminowość realizacji planowanych projektów. Jednocześnie pandemia spowodowała wzrost zainteresowania turystyką indywidualną i wypoczynkiem w peryferyjnych destynacjach. Mimo wprowadzonych obostrzeń, w 2020 r. na obszarze odnotowano duże zainteresowanie wypoczynkiem w gospodarstwach agroturystycznych i obiektach oddalonych od dużych skupisk ludzkich.
6. Wpływ projektów na rozwój turystyki w ramach TTOF zależy m.in. od sprawności koordynacji współpracy transgranicznej. Pozyskanie środków na realizację pierwszego wspólnego przedsięwzięcia jeszcze w trakcie tworzenia TTOF potwierdza dynamizację współpracy transgranicznej oraz determinację partnerów w realizacji działań na rzecz rozwoju turystyki. Przedsięwzięcie wspólne, którego realizacja rozpoczęła się w styczniu 2021 r. umożliwia płynną kontynuację działań służących rozwojowi oferty turystycznej TTOF oraz implementację przyjętych rozwiązań organizacyjno-prawnych prowadzących do utworzenia destynacji turystycznej i wykreowania marki TTOF.

2.3. Rekomendacje

Wdrożenie mechanizmu koordynacji współpracy transgranicznej w ramach TTOF

1. Opracowanie regulaminu funkcjonowania TTOF określającego szczegółowe rozwiązania organizacyjne w ramach struktury koordynującej TTOF, w tym tryb powoływania i funkcjonowania Rady, Prezydium, Sekretariatów, a także transgranicznych zespołów zadaniowych i grup roboczych oraz relacje pomiędzy nimi.
2. Zapewnienie obsady personalnej, zgodnie z regulaminem TTOF:
   - struktury koordynującej TTOF: Rady, Prezydium i Sekretariatów,
   - transgranicznego zespołu zadaniowego ds. zintegrowanej oferty turystycznej,
   - transgranicznego zespołu zadaniowego ds. informacji i promocji turystycznej,
   - czterech transgranicznych grup roboczych.
3. Zapewnienie otwartego naboru członków zespołów zadaniowych oraz grup roboczych, umożliwiające jak najszersze włączenie polskich i litewskich interesariuszy we współpracę transgraniczną oraz w programowanie i realizację działań w ramach TTOF.
4. Zabezpieczenie w budżetach partnerów środków finansowych niezbędnych do utrzymania bieżącej współpracy w ramach TTOF, a także zabezpieczenie na ten cel odpowiednich zasobów lokalowych (biura Sekretariatów) i rzeczowych (wyposażenie stanowisk pracy osób odpowiedzialnych za współpracę w ramach TTOF).

Realizacja przedsięwzięć wspólnych oraz projektów wspierających rozwój turystyki w ramach TTOF

1. Zapewnienie przez organy TTOF:
   - koordynacji i realizacji przedsięwzięć wspólnych TTOF, zarówno na etapie ich przygotowania, jak też realizacji,
   - monitoringu faktycznego postępu w przygotowaniu i realizacji zaplanowanych wiązek projektów oraz projektów transgranicznych i indywidualnych.
2. Wyłonienie liderów około 50 zgłoszonych projektów planowanych w ramach TTOF oraz zapewnienie koordynacji działań przygotowujących je do realizacji (np. opracowanie dokumentacji technicznej i kosztorysów, uzyskanie niezbędnych pozwoleń, ewentualne poszerzenie partnerstwa bądź opracowanie biznesplanu).

3. Zapewnienie otwartego naboru kolejnych projektów do realizacji w ramach TTOF, zgodnie z czterema wyznaczonymi konceptami wskazującymi kierunki rozwoju turystyki, a także zachęcanie do zaangażowania w rozwój TTOF przedsiębiorców i organizacje pozarządowe, co przyczyni się do realizacji większej liczby projektów komercyjnych i społecznych.
4. Rozważenie ewentualnego podziału strategicznego projektu transgranicznego pt. „Tajemnicza kraina Jaćwingów" (załącznik nr 2, poz. 2.1) na kilka mniejszych projektów. Umożliwi to dywersyfikację źródeł finansowania zaplanowanych działań oraz obniży ryzyko braku możliwości ich wykonania pod względem technicznym i organizacyjnym.
5. Ujęcie wszystkich projektów w planach finansowych podmiotów zgłaszających je do realizacji oraz w lokalnych strategiach rozwoju po obu stronach granicy, a także formalne zabezpieczenie środków na kontynuację prac przygotowawczych i realizację tych inwestycji.

Przygotowanie do utworzenia przyszłej destynacji transgranicznej oraz marki TTOF

1. Zatwierdzenie ostatecznej nazwy destynacji oraz marki TTOF co najmniej w kilku wersjach językowych: polskiej, litewskiej, angielskiej i rosyjskiej, opracowanie logotypu marki i księgi znaku oraz zarejestrowanie marki jako znaku towarowego np. w Urzędzie Unii Europejskiej ds. Własności Intelektualnej EUIPO.
2. Dokończenie brandingu marki oraz rozpoczęcie procesu budowy jej tożsamości opartej na eksponowaniu korzyści związanych z eksploracją historii, tradycji, kultury i kuchni regionu, a także uprawiania wypoczynku w stylu „slow tourism" i „slow life", wśród nieskażonej przyrody i pięknych krajobrazów.
3. Aktualizacja zasobów przyszłej marki uwzględniająca skutki pandemii COVID-19 dla rynku turystycznego pogranicza polsko-litewskiego oraz przygotowanie strategii rozwoju marki TTOF określającej długoterminowe cele i zadania podmiotów ją współtworzących, jak również relacje między marką TTOF, a markami już istniejącymi na tym obszarze.
4. Zapewnienie spójności systemu organizacji i promocji turystyki w obu częściach TTOF dzięki lepszej koordynacji współpracy turystycznej po stronie polskiej (np. powołanie lokalnej organizacji turystycznej prowadzącej centra informacji turystycznej) i zacieśnienie współpracy litewskich punktów informacji turystycznej z polską i litewską krajową organizacją turystyczną.
5. Przyjęcie w zarządzaniu przyszłą destynacją podejścia odwołującego się do zarządzania zrównoważonego, umożliwiającego rozwój turystyki bez szkód dla lokalnego środowiska.

Uwzględnienie TTOF w dokumentach strategicznych i działaniach dotyczących programowania rozwoju oraz planowania przestrzennego w Polsce i na Litwie

1. Skierowanie informacji o utworzeniu TTOF do polskiego oraz litewskiego Narodowego Koordynatora ds. Strategii UE dla regionu Morza Bałtyckiego (SUERMB) celem uwzględnienia wśród najistotniejszych procesów instytucjonalnych w ramach Strategii w roku 2021.

2. Skierowanie informacji o utworzeniu TTOF do Polsko-Litewskiej Komisji Międzyrządowej ds. Współpracy Transgranicznej, za pośrednictwem rządów Rzeczpospolitej Polskiej i Republiki Litewskiej.

3. Skierowanie informacji o utworzeniu TTOF do Wspólnego Sekretariatu Programu INTERREG Litwa-Polska w Wilnie, celem uwzględnienia TTOF w pracach nad Programem INTERREG Litwa-Polska na lata 2021-2027, m.in. w zakresie diagnozy społeczno-gospodarczej pogranicza, a także wskazania kierunków działań wspierających rozwój turystyki.
4. Skierowanie informacji o utworzeniu TTOF do zespołów doradczych odpowiedzialnych za kształtowanie turystyki w Polsce i na Litwie po roku 2020 tj.:
   - Polska: Rada Ekspertów ds. Turystyki przy Ministrze Pracy, Rozwoju i Technologii,
   - Litwa: zespół doradczy odpowiedzialny za przygotowanie dokumentu "Strategy for Tourism 2021-2031" działający w ramach Ministerstwa Gospodarstwa i Innowacji.

5. Skierowanie informacji o utworzeniu TTOF do polskich i litewskich organów administracji państwowej i samorządowej oraz innych jednostek odpowiedzialnych za politykę rozwoju regionalnego, w tym rozwoju turystyki, celem uwzględnienia w aktualizacji poniższych i innych dokumentów strategicznych na poziomie krajów i regionów:
   - Program rozwoju turystyki litewskiej na lata 2014-2020
   - Strategia marketingowa turystyki litewskiej na lata 2016-2020
   - Program rozwoju turystyki do roku 2020
   - Marketingowa strategia Polski w sektorze turystyki na lata 2012-2020.
   - Plan rozwoju okręgu olickiego
   - Plan rozwoju okręgu mariampolskiego
   - Zintegrowany program rozwoju terytorialnego okręgu olickiego
   - Zintegrowany program rozwoju terytorialnego okręgu mariampolskiego
   - Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2030
   - Priorytety współpracy zagranicznej Województwa Podlaskiego
   - Zintegrowany program rozwoju powiatu sejneńskiego na lata 2016-2020
   - Strategia rozwoju powiatu suwalskiego do 2015 r.
   - Plan rozwoju lokalnego powiatu suwalskiego na lata 2004-2006 oraz 2007-2013

6. Skierowanie informacji o utworzeniu TTOF do polskich i litewskich organów administracji państwowej i samorządowej odpowiedzianych za opracowanie programów operacyjnych dotyczących wykorzystania funduszy Unii Europejskiej (np. Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego) w latach 2021-2027, celem uwzględnienia przedsięwzięć wspólnych i projektów TTOF w przyszłych kierunkach wydatkowania tych środków.

7. Podjęcie działań na rzecz harmonizacji przepisów dotyczących budowy ścieżek i tras rowerowych na Litwie i w Polsce oraz harmonizacji planów zagospodarowania przestrzennego TTOF z uwzględnieniem planowanych do realizacji projektów.

8. Współdziałanie z operatorami tras pieszo-rowerowych, szlaków turystycznych i kajakowych w celu eliminacji barier w mobilności transgranicznej turystów i mieszkańców, dzięki uspójnieniu i rozbudowie tras i szlaków, a także w celu ich powiązania z międzynarodowymi i międzyregionalnymi inicjatywami rowerowymi (np. „Eurovelo" oraz „Green Velo").

3. WPROWADZENIE

3.1. Geneza powstania TTOF na granicy polsko-litewskiej

W dniu 14.03.2018 r. polscy i litewscy samorządowcy podpisali tzw. Deklarację Sejneńską, której intencją było utworzenie polsko-litewskiego transgranicznego obszaru funkcjonalnego w celu poprawy poziomu życia mieszkańców obszaru pogranicza polsko-litewskiego[3]. Również w 2018 r. Miasto Sejny zrealizowało zadanie publiczne „Budowa relacji społecznych, gospodarczych, kulturalnych, edukacyjnych i turystycznych mieszkańców stref przygranicznych Polski i Litwy", współfinansowane przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Wnioski z przeprowadzonych wówczas badań wykorzystano w dalszych działaniach samorządów polskich i litewskich na rzecz utworzenia TTOF. Działania te były realizowane przy wsparciu finansowym i organizacyjnym Komisji Europejskiej (DG REGIO) w ramach projektu: „Identyfikacja kluczowych elementów turystycznego transgranicznego obszaru funkcjonalnego na pograniczu litewsko-polskim". Projekt miał pilotażowy charakter, gdyż brakuje dobrych praktyk w zakresie funkcjonowania transgranicznych obszarów funkcjonalnych ukierunkowanych na rozwój turystyki w tej części Europy. Projekt umożliwił identyfikację TTOF na pograniczu polsko-litewskim, jak również wskazanie kluczowych czynników warunkujących proces jego powstania i rozwoju oraz mechanizmów przyszłej koordynacji współpracy. Opracowano także mapę drogową rozwoju destynacji turystycznej i współzarządzania tą destynacją oraz koncepcję kreacji i rozwoju marki TTOF.

[3] Tzw. Deklarację Sejneńską „o podjęciu wspólnych prac umożliwiających Rządom Rzeczpospolitej Polskiej i Republiki Litewskiej oraz organom Unii Europejskiej podjęcie decyzji o utworzeniu polsko-litewskiego transgranicznego obszaru funkcjonalnego w celu poprawy poziomu życia mieszkańców obszaru pogranicza polsko-litewskiego poprzez: rozwój, stworzenie lub odtworzenie infrastruktury; stworzenie i rozwój instrumentów wspierających tworzenie miejsc pracy; poprawę dostępności i poziomu jakości usług publicznych; rozwój współpracy samorządów w obszarze gospodarki komunalnej; wspieranie organizacji prowadzonych przez mieszkańców, których celem jest zacieśnienie współpracy między mieszkańcami samorządów Polski i Litwy" ze strony polskiej podpisali samorządowcy reprezentujący gminy: Puńsk, Rutka-Tartak, Giby, Sejny, Szypliszki i Wiżajny oraz miasto Sejny, a ze strony litewskiej –samorządowcy reprezentujący rejony: łoździejski, kalwaryjski i wyłkowyski. Źródło: https://www.suwalki24.pl/article/1,polsko-litewski-obszar-funkcjonalny-sa-pieniadze-na-badanie-potrzeb- dostęp: 07.01.2021

3.2. Pierwszy etap projektu

Pierwszy etap projektu trwał od grudnia 2019 r. do maja 2020 r. i dotyczył realizacji zadań diagnostycznych przy pomocy takich metod badawczych jak: analiza danych zastanych, wywiady pogłębione, badania ankietowe, zogniskowane wywiady grupowe oraz warsztaty tematyczne. W ramach tego etapu zdefiniowano kluczowe elementy obecnego potencjału turystycznego obszaru, a także opracowano mapę potrzeb kluczowych interesariuszy działających w przestrzeni TTOF i określono czynniki wpływające na rozwój obszaru.

Etap diagnostyczny zakończył się identyfikacją TTOF, którą przeprowadzono w oparciu o następujące kryteria: wspólne problemy, potrzeby, potencjały oraz cele dotyczące rozwoju turystyki; poziom zainteresowania współpracą transgraniczną w turystyce; spójność terytorialna i granice administracyjne jednostek samorządu terytorialnego; powiązania funkcjonalne pomiędzy uczestnikami TTOF.

Do TTOF (Rysunek 1) włączono dziewięć polskich jednostek samorządu terytorialnego z powiatu sejneńskiego i suwalskiego (miasto Sejny i gminy: Sejny, Giby, Krasnopol, Puńsk, Jeleniewo, Rutka-Tartak, Szypliszki i Wiżajny) oraz trzy litewskie jednostki samorządu terytorialnego (rejony: kalwaryjski, łoździejski i wyłkowyski).

TTOF zajmuje powierzchnię 4365 km^2, z czego część litewska (3009 km^2) stanowi 68,9% obszaru, zaś część polska (1357 km^2) to 31,1%. Według stanu na koniec 2018 r. TTOF zamieszkany był przez 115,1 tys. osób. W granicach obszaru znajduje się cały przebieg granicy polsko-litewskiej (104,28 km). Jej końce wyznaczają dwa charakterystyczne punkty: od strony północnej – litewsko–polsko–rosyjski trójstyk Wisztyniec w Puszczy Romnickiej, zaś od strony południowej – litewsko–polsko–białoruski trójstyk Marycha w Puszczy Augustowskiej.

Rysunek 1 Granice TTOF

Źródło: opracowanie własne

Rezultatem tego etapu projektu było także zidentyfikowanie czterech konceptów wskazujących przyszłe kierunki rozwoju oferty turystycznej TTOF:

- koncept nr 1 „Magiczne pogranicze”
- koncept nr 2 „Tajemnicza kraina Jaćwingów”
- koncept nr 3 „Zielone zacisze – niespieszna turystyka i zdrowe życie”
- koncept nr 4 „Wspólne dziedzictwo”.

3.3. Drugi etap projektu

Realizacja drugiego etapu projektu trwała od czerwca 2020 r. do marca 2021 r. Celem tego etapu było zdefiniowanie modelu koordynacji przyszłej współpracy pomiędzy polskimi i litewskimi partnerami TTOF, opracowanie mapy drogowej rozwoju przyszłej destynacji oraz modelu współzarządzania tą destynacją, a także nakreślenie koncepcji kreacji i rozwoju marki TTOF, w tym zaproponowanie roboczej nazwy marki i logotypu, określenie jej idei przewodniej i elementów. W drugim etapie projektu wykorzystano wnioski i rekomendacje z etapu pierwszego oraz kontynuowano badania i analizy posługując się takimi metodami jak: spacery badawcze, wywiady DIADA, warsztaty z udziałem interesariuszy polskich i litewskich, analiza popytu turystycznego, wstępny audyt marki i panel ekspercki.

Istotnym rezultatem projektu było sformułowanie około 50 propozycji przedsięwzięć wspólnych i projektów służących zarówno kompleksowej poprawie atrakcyjności, jakości i dostępności oferty turystycznej obszaru, jak też rozwojowi obecnych i wykreowaniu nowych produktów turystycznych, w większości transgranicznych.

Mimo, że realizacja drugiego etapu projektu odbywała się w okresie pandemii COVID-19, interesariusze polscy i litewscy aktywnie uczestniczyli we wszystkich działaniach.

Opracowane koncepty rozwoju turystyki, przebieg procesu tworzenia TTOF, a także proponowane przedsięwzięcia i projekty przedstawiono do oceny interesariuszom instytucjonalnym oraz społeczności polskiej i litewskiej podczas transgranicznych konsultacji społecznych, które odbyły się w terminie od 18.12.2020 r. do 08.01.2021 r.

W trakcie realizacji projektu współpracujące samorządy uzyskały dofinansowanie z Programu INTERREG Litwa-Polska 2014-2020 na realizację pierwszego wspólnego przedsięwzięcia. Projekt pt. „Litewsko-polski obszar funkcjonalny – nowe możliwości rozwoju turystyki", rozpoczął się w styczniu 2021. Umożliwia on płynną kontynuację działań służących rozwojowi oferty turystycznej TTOF oraz wdrożenie przyjętych rozwiązań organizacyjno-prawnych, docelowo prowadzących do utworzenia transgranicznej destynacji oraz wykreowania marki turystycznej TTOF.

W lutym 2021 roku samorządy polskie i litewskie (wymienione w podrozdziale 3.2) podpisały dokument: „Porozumienia o utworzeniu turystycznego transgranicznego obszaru funkcjonalnego *„Jatvingia – kraina Jaćwingów*" na pograniczu polsko-litewskim" (załącznik nr 1) i tym samym sformalizowały powstanie TTOF.

4. GŁÓWNE ZAŁOŻENIA DOTYCZĄCE UTWORZENIA I ROZWOJU TTOF

4.1. Uwarunkowania współpracy turystycznej w ramach TTOF

Utworzenie TTOF ma na celu wspieranie zrównoważonego rozwoju turystyki na pograniczu litewsko-polskim poprzez:

1. tworzenie i rozwijanie atrakcyjnych, transgranicznych produktów turystycznych w oparciu o walory kulturowe i przyrodnicze obszaru oraz realizowane projekty i inicjatywy,
2. kreowanie spójnego wizerunku TTOF,
3. inicjowanie, koordynowanie i realizowanie wspólnych projektów i inicjatyw służących, w perspektywie długookresowej rozwojowi destynacji turystycznej i marki TTOF.

Realizacja tych zamierzeń wymaga zapewnienia systemowej koordynacji współpracy transgranicznej pomiędzy partnerami TTOF. Jest to uzależnione od wielu uwarunkowań, m.in. takich, które utrudniają realizację celów TTOF. Można do nich zaliczyć:

1. niekompatybilność rozwiązań instytucjonalnych tj. odmienne systemy prawno-administracyjne oraz odmienne struktury administracyjne na Litwie i w Polsce[4];
2. brak transgranicznej strategii rozwoju współpracy transgranicznej dla obszaru TTOF (w tym strategii rozwoju turystyki);
3. budowanie więzi polsko-litewskich głównie w oparciu współpracę transgraniczną pomiędzy jednostkami samorządu terytorialnego przy ograniczonym udziale innych podmiotów, np. organizacji pozarządowych czy przedsiębiorców;

[4]Przykładowe różnice dotyczą m.in. : zasad zaszeregowania i standaryzacji obiektów hotelarskich; statystki państwowej dotyczącej sektora turystycznego i ruchu turystycznego; kryteriów klasyfikacji obiektów dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego; regulacji dotyczących świadczenia usług przewodnickich; kompetencji jednostek samorządu turystycznego w zakresie planowania rozwoju turystyki oraz promocji turystycznej.

4. niesymetryczny system informacji turystycznej tj. sprawnie działający system promocji i informacji turystycznej po stronie litewskiej (sieć lokalnych centrów informacji turystycznej) oraz brak takiego systemu w polskiej części TTOF.

Istotną barierą rozwoju TTOF jest m.in. niewystarczający potencjał administracyjny po obu stronach granicy. Ogranicza to możliwość swobodnego kształtowania rozwiązań służących koordynacji współpracy transgranicznej i sprowadza je jedynie do rozwiązań możliwych do wdrożenia w obecnych warunkach i adekwatnych do zadeklarowanych przez partnerów możliwości. Ograniczenia te mają wpływ na tempo realizacji stosunkowo szeroko nakreślonych celów, przedsięwzięć i projektów TTOF, które w perspektywie długookresowej powinny doprowadzić do utworzenia destynacji turystycznej i wykreowania atrakcyjnej marki obszaru.

Przed formalnym powołaniem TTOF podstawą organizacji współpracy transgranicznej pomiędzy partnerami była „Deklaracja Sejneńska" podpisana w 2018 roku. Dokument ten w sposób ogólny określał zakres tematyczny współpracy partnerów oraz wskazywał kierunki wspólnych działań, nie dawał jednak formalnej podstawy do utworzenia TTOF. W tej sytuacji konieczne stało się określenie modelu koordynacji stałej i sformalizowanej współpracy pomiędzy partnerami, w oparciu o odpowiednią podstawę tj. porozumienie definiujące m.in. nazwę TTOF, cel działania, zasięg terytorialny oraz strukturę organizacyjną.

4.2. Proponowany model koordynacji współpracy w ramach TTOF oraz rekomendacje dotyczące formalizacji współpracy

Bieżące funkcjonowanie i rozwój TTOF wymaga zapewnienia spójności działań tworzących tę strukturę jednostek samorządu terytorialnego oraz pozostałych interesariuszy, co można oprzeć na określonym modelu koordynacji współpracy transgranicznej. Wdrożenie tego modelu oznacza konieczność instytucjonalizacji rozwiązań wypracowanych wspólnie przez partnerów polskich i litewskich tj. określenie podstawy współpracy w ramach TTOF, powołanie wspólnych organów oraz określenie zakresu ich kompetencji i relacji między nimi.

Model koordynacji współpracy w ramach TTOF powinien uwzględniać różnice w istniejących na Litwie i w Polsce strukturach administracyjnych i obowiązujących w obu krajach zakresach kompetencji jednostek samorządu terytorialnego, zapewniając jednocześnie:

1. integrację różnego rodzaju interesariuszy i ich aktywizację na rzecz rozwoju funkcji turystycznej TTOF;
2. stworzenie efektywnego transgranicznego systemu współpracy partnerów w zakresie zarządzania i rozwoju wspólnej, konkurencyjnej oferty produktów turystycznych oraz ich promocji;
3. zapewnienie ciągłości wspólnych działań w obszarze turystyki, prowadzących w perspektywie długookresowej do powstania destynacji turystycznej i marki TTOF.

TTOF jest nową koncepcją współpracy transgranicznej w Europie Środkowo-Wschodniej, stąd niewiele jest rozwiązań, na których można oprzeć funkcjonowanie takich struktur. Rozwiązania wypracowane na pograniczu litewsko-polskim mają charakter pionierski i mogą posłużyć jako inspiracja dla innych obszarów przygranicznych. Biorąc pod uwagę wieloletnie doświadczenia Litwy i Polski w zakresie współpracy transgranicznej, celowym wydaje się wykorzystanie stosowanych już w obszarze współpracy euroregionalnej rozwiązań i zaadaptowanie ich na potrzeby TTOF. Przyjęcie takiego podejścia sugeruje co najmniej konieczność powołania organów o charakterze: (1) programowo-opiniodawczym i kontrolnym, (2) wykonawczym, (3) pomocniczym. Struktura TTOF powinna być elastyczna, jak najmniej zbiurokratyzowana, pozwalająca w sprawny i skuteczny sposób realizować wytyczone cele i zadania. Proponuje się powołanie następujących organów:

1. Rada – organ programowo-opiniodawczy i kontrolny TTOF, w skład którego wchodzą przedstawiciele wszystkich partnerów tj. współpracujących jednostek samorządu terytorialnego z Polski i Litwy.
2. Prezydium – organ wykonawczy, koordynujący działalność TTOF, w skład którego wchodzi jeden przedstawiciel partnerów ze strony litewskiej oraz jeden przedstawiciel partnerów ze strony polskiej.
3. Sekretariaty – organy pomocnicze, zapewniające bieżącą obsługę organizacyjną i administracyjną TTOF – jeden działający po stronie litewskiej oraz jeden działający po stronie polskiej.

W celu jak najszerszego włączenia wszystkich interesariuszy we współpracę i programowanie rozwoju TTOF rekomenduje się uzupełnienie powyższej struktury organizacyjnej o transgraniczne zespoły zadaniowe - powoływane i rozwiązywane przez Radę TTOF w zależności od potrzeb. Na obecnym etapie funkcjonowania TTOF rekomenduje się powołanie co najmniej dwóch zespołów, w tym:

1. Transgraniczny zespół zadaniowy ds. zintegrowanej oferty turystycznej – odpowiedzialny za rozwój zintegrowanej oferty turystycznej TTOF poprzez kreowanie atrakcyjnych produktów turystycznych oraz wypracowywanie propozycji wspólnych przedsięwzięć oraz projektów; w ramach zespołu możliwe jest powoływanie grup roboczych, realizujących ściśle określone zadania, np. dotyczące każdego z czterech zdefiniowanych konceptów rozwoju turystyki w ramach TTOF.
2. Transgraniczny zespół zadaniowy ds. informacji i promocji turystycznej – odpowiedzialny za marketing terytorialny TTOF oraz rozwój transgranicznego systemu informacji turystycznej we współpracy z podmiotami odpowiedzialnymi za informację i promocję turystyczną po obu stronach granicy.

Obydwa Zespoły powinny pełnić rolę forum współpracy partnerów (tj. jednostek samorządu terytorialnego współtworzących TTOF) z organami administracji rządowej i pozostałymi organami administracji samorządowej, przedsiębiorcami, organizacjami pozarządowymi, a także przedstawicielami społeczności lokalnej, ekspertami i lokalnymi liderami. Model koordynacji współpracy transgranicznej w ramach TTOF oraz relacje pomiędzy poszczególnymi organami, zespołami i grupami przedstawiono poniżej (Rysunek 2).

Dokumentem założycielskim, formalizującym działalność TTOF w oparciu o stworzony model koordynacji współpracy jest porozumienie, którego wzór przedstawiono w załączniku nr 1. Treść dokumentu odwołuje się do następujących regulacji prawnych:

1. Europejska Konwencja Ramowa o Współpracy Transgranicznej między Wspólnotami i Władzami Terytorialnymi z 1980 r.,
2. Umowa między Rządem RP a Rządem Republiki Litewskiej o współpracy transgranicznej z 1995 roku, w szczególności:
   - Art. 5 „Władze regionalne i lokalne obu państw mogą zawierać w ramach swoich kompetencji umowy cywilno-prawne i inne w zakresie współpracy transgranicznej określonej w art. 1 ust. 1 i art. 4 niniejszej umowy”.
   - Art. 6. „Władze regionalne i lokalne obu Państw programują i organizują w ramach swoich kompetencji współpracę transgraniczną w dziedzinach określonych w art. 1 ust. 1 i art. 4. Władze te mogą tworzyć wspólne organy koordynujące do spraw współpracy transgranicznej”.

Rysunek 2 Model koordynacji współpracy transgranicznej w ramach TTOF

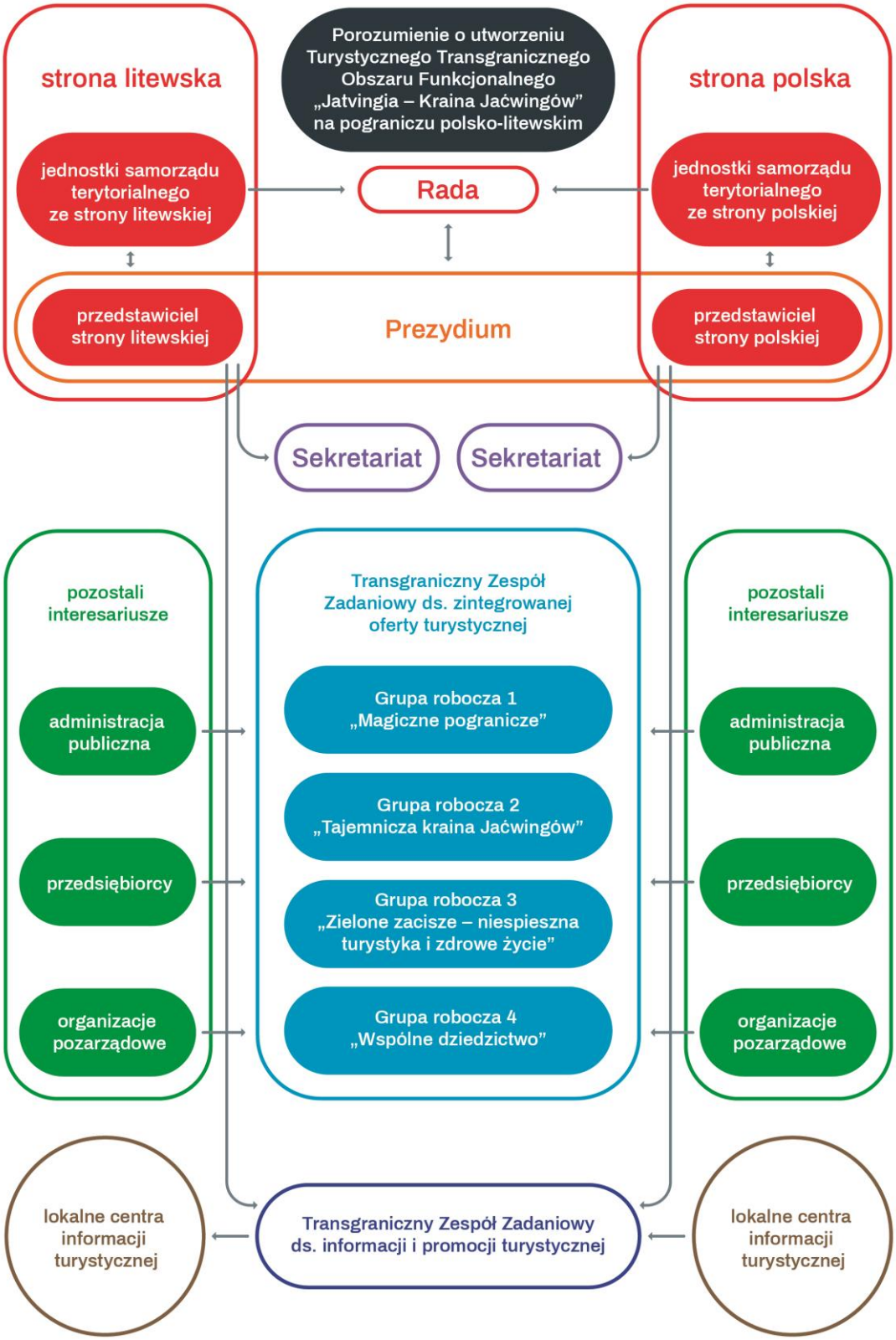

Źródło: opracowanie własne

Porozumienie o utworzeniu TTOF reguluje m.in. następujące kwestie:

1. Nazwę TTOF – w tytule dokumentu uwzględniono nazwę własną TTOF, będącą istotnym wyróżnikiem obszaru, ułatwiającą jego identyfikację oraz promocję przyszłej marki. Mając na uwadze wyniki analizy potencjału TTOF oraz stanowiące jego wyróżnik dziedzictwo Jaćwingów zaproponowano nazwę „Jatvingia – Kraina Jaćwingów". Szczegółowe

uzasadnienie wyboru nazwy TTOF jako kluczowego elementu systemu identyfikacji werbalnej i graficznej przedstawiono w Rozdziale 5;

2. Zasięg terytorialny TTOF – obszarem działania TTOF objęto terytorium współpracujących polskich i litewskich jednostek samorządu terytorialnego, przy jednoczesnym zagwarantowaniu możliwości współpracy z innymi zainteresowanymi osobami prawnymi i osobami fizycznymi z obszaru TTOF i spoza tego obszaru, działającymi na rzecz realizacji celów TTOF. Umożliwi to podejmowanie wspólnych działań wykraczających poza obszar TTOF lub takich, które są realizowane poza TTOF, ale na TTOF oddziałują;
3. Cele działalności – wyznaczone cele działalności TTOF dotyczą zarówno rozwoju turystyki transgranicznej jako wiodącej funkcji obszaru, jak również wszelkich innych, powiązanych z turystyką działań;
4. Struktura organizacyjna – organy wchodzące w skład struktury koordynującej współpracę w ramach TTOF to: Rada, Prezydium i Sekretariaty; możliwe jest także powoływanie przez Radę TTOF transgranicznych zespołów zadaniowych i grup roboczych;
5. Postanowienia końcowe – współpraca partnerów w ramach TTOF ma charakter dobrowolny i nieodpłatny oraz jest realizowana w granicach ich kompetencji, wynikających z właściwych przepisów prawa; ewentualne wystąpienie partnera z TTOF możliwe jest w drodze poinformowania pozostałych partnerów z zachowaniem formy pisemnej i ustalonego okresu wypowiedzenia.

Przystąpienie przez polską lub litewską jednostkę samorządu terytorialnego do porozumienia o utworzeniu TTOF wymaga zgody organu uchwałodawczego oraz złożenia podpisu pod dokumentem przez prawidłowo umocowanego przedstawiciela tego samorządu.

Projekt dokumentu porozumienia o utworzeniu TTOF został wypracowany wspólnie z interesariuszami polskimi i litewskimi. Zapisy porozumienia zweryfikowano pod kątem zgodności z porządkami prawnymi oraz zasadami współpracy transgranicznej obowiązującymi w obu państwach.

Mając na uwadze trwający proces legislacyjny dotyczący Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie przepisów szczegółowych dotyczących celu „Europejska współpraca terytorialna", w którym zakłada się „dostosowanie struktury programów INTERREG w celu lepszego uwzględnienia obszarów funkcjonalnych"[5], rozpoczynającą się nową perspektywę finansową Unii Europejskiej 2021-2027, a także konieczność szybkiej interwencji wspierającej turystykę po kryzysie spowodowanym pandemią COVID-19 – zawarcie przez współpracujące samorządy porozumienia o utworzeniu TTOF w lutym 2021 r. stało się ważnym krokiem w procesie przygotowania, a w dalszej kolejności – realizacji przedstawionych w raporcie projektów i przedsięwzięć.

Szczegółowe rozwiązania w zakresie organizacji współpracy w ramach TTOF powinny zostać określone w regulaminie, przyjętym przez Radę TTOF po zawarciu porozumienia i wyborze organów TTOF. W tym dokumencie należy doprecyzować szczegółowy tryb powoływania i funkcjonowania Rady, Prezydium, Sekretariatów oraz transgranicznych zespołów zadaniowych i grup roboczych, w tym zakres ich kompetencji, skład oraz relacje pomiędzy nimi. Propozycje dotyczące postulowanych rozwiązań przedstawiono w podrozdziałach 4.3 oraz 4.4.

Biorąc pod uwagę zauważalną dynamizację współpracy transgranicznej partnerów litewskich i polskich zaangażowanych w utworzenie TTOF, w tym m.in. zaplanowanie realizacji na tym obszarze około 50 projektów turystycznych, istotne jest szybkie wyłonienie liderów każdego z tych projektów oraz sformalizowanie partnerstw transgranicznych zainteresowanych ich realizacją. Partnerstwa będą kontynuować prace dotyczące przygotowania tych projektów do realizacji (m.in. opracowanie dokumentacji technicznej i kosztorysów, uzyskanie wymaganych zezwoleń, pozyskanie środków na finansowanie projektów itp.) także we współpracy z innymi zainteresowanymi podmiotami np. instytucjami publicznymi, organizacjami pozarządowymi, przedsiębiorcami z terenu TTOF i spoza obszaru. Rozwiązanie takie, zastosowane już w przypadku pierwszego wspólnego przedsięwzięcia TTOF tj. projektu pt. „Litewsko-Polski Obszar Funkcjonalny – nowe możliwości rozwoju turystyki, współfinansowanego z Programu Interreg V-A Litwa-Polska 2014-2020, okazało się dla partnerów bardzo korzystne. Powoływanie partnerstw jest niezbędne także wówczas, gdy ze względu na dużą liczbę zainteresowanych podmiotów nie ma możliwości prawnej włączenia każdego z nich w struktury formalne projektu. Wówczas należy zastosować

[5] Projekt Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady sprawie przepisów szczegółowych dotyczących celu „Europejska współpraca terytorialna" (Interreg) wspieranego w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz instrumentów finansowania zewnętrznego, COM(2018) 374 final.

rozwiązanie polegające na tym, iż jeden podmiot reprezentuje większą liczbę partnerów zainteresowanych udziałem w projekcie.

4.3. Tryb wyłaniania, skład, zakres kompetencji i zasady współdziałania organów reprezentujących partnerów TTOF

Poniżej omówiono model koordynacji współpracy transgranicznej w ramach TTOF oraz zasady dotyczące trybu wyłaniania, składu, zakresu kompetencji i zasad współdziałania organów reprezentujących partnerów TTOF, tj. Rady, Prezydium oraz Sekretariatu. Założenia dotyczące funkcjonowania zespołów służących rozwojowi współpracy partnerów TTOF z pozostałymi interesariuszami, tj. transgranicznego zespołu zadaniowego ds. zintegrowanej oferty turystycznej i transgranicznego zespołu zadaniowego ds. informacji i promocji turystycznej przedstawiono w podrozdziale 4.5.

Rada jest najważniejszym organem TTOF o charakterze przedstawicielskim (organ kolegialny), programowo-opiniodawczym oraz kontrolnym, odgrywającym kluczową rolę w określaniu priorytetów działalności TTOF, nadzorującym działalność pozostałych organów oraz powołującym skład Prezydium. Szczegółowe uregulowania dotyczące Rady przedstawiono poniżej:

1. Skład i tryb powoływania: W skład Rady wchodzą przedstawiciele wszystkich jednostek samorządu terytorialnego współpracujących w ramach TTOF. Biorąc pod uwagę nierównowagę pomiędzy liczbą jednostek samorządu terytorialnego po stronie polskiej (9 podmiotów) oraz litewskiej (3 podmioty) rekomenduje się, by partnerzy ze strony litewskiej i polskiej dysponowali łącznie równą liczbą głosów. Przedstawicielem gmin (strona polska) powinien być wójt albo burmistrz jako jednoosobowy organ wykonawczy, natomiast rejonów (strona litewska) – mer.
2. Formuła współpracy: Praca organu odbywa się w trybie posiedzeń plenarnych. Posiedzenia są zwoływane przez członka Prezydium aktualnie sprawującego przewodnictwo w TTOF i organizowane z częstotliwością konieczną do efektywnej realizacji zadań, jednak nie rzadziej niż raz w roku. W uzasadnionych przypadkach związanych z brakiem możliwości zwołania posiedzenia oraz koniecznością podjęcia ważnych decyzji powinno się dopuścić procedowanie w trybie zdalnym lub obiegowym.
3. Proponowany zakres zadań:
   - uchwalenie Regulaminu TTOF;
   - określanie kierunków współpracy transgranicznej oraz przyjmowanie uchwał w najważniejszych sprawach związanych z funkcjonowaniem TTOF;
   - współpraca z organami uchwałodawczymi jednostek samorządu terytorialnego oraz innymi interesariuszami w zakresie realizacji celów związanych z funkcjonowaniem TTOF na pograniczu litewsko-polskim;
   - wybór członków Prezydium TTOF oraz powoływanie transgranicznych zespołów zadaniowych i grup roboczych;
   - przyjmowanie sprawozdań z działalności TTOF.

Prezydium pełni funkcję organu koordynującego współpracę partnerów w ramach TTOF oraz nadzorującego bieżącą realizację wspólnych przedsięwzięć, w tym wykonywanie uchwał Rady. Prezydium posiada inicjatywę uchwałodawczą – przygotowuje oraz przedkłada Radzie TTOF propozycje uchwał i innych dokumentów dotyczących funkcjonowania TTOF. Organem pomocniczym Prezydium są dwa Sekretariaty działające odpowiednio po stronie litewskiej i polskiej, odpowiedzialne za bieżącą obsługę administracyjną i organizacyjną TTOF. Szczegółowe uregulowania dotyczące Prezydium przedstawiono poniżej:

1. Skład, tryb powoływania i długość kadencji: W skład Prezydium wchodzi po jednym przedstawicielu partnerów ze strony litewskiej oraz ze strony polskiej. Członkowie Prezydium TTOF wybierani są corocznie z grona członków Rady TTOF na jednoroczną kadencję z możliwością wyboru na kolejne kadencje.
2. Formuła współpracy: Bieżąca współpraca realizowana jest przy wykorzystaniu różnych środków komunikacji. Spotkania organizowane są z częstotliwością konieczną do efektywnej realizacji zadań i zwoływane przez członka Prezydium TTOF ze strony, która aktualnie przewodniczy w Prezydium. Przewodnictwo obejmują naprzemiennie członkowie Prezydium ze strony litewskiej i polskiej (w określonym cyklu czasowym).
3. Proponowany zakres zadań:
   - koordynacja współpracy partnerów oraz interesariuszy w ramach TTOF;
   - reprezentowanie interesów członków TTOF wobec władz państwowych, władz samorządowych województwa oraz wobec innych instytucji, organizacji i osób fizycznych;

- zwoływanie i organizacja posiedzeń Rady TTOF;
- przygotowywanie i przedkładanie projektów uchwał Rady TTOF i przygotowywanie materiałów informacyjnych dla Rady;
- nadzorowanie realizacji uchwał Rady;
- inicjowanie i nadzór nad pracami transgranicznych zespołów zadaniowych i grup roboczych w zakresie tworzenia zintegrowanej oferty turystycznej oraz kreowania spójnego wizerunku TTOF;
- powołanie i odwoływanie członków transgranicznych zespołów zadaniowych oraz grup roboczych;
- współpraca z instytucjami, organizacjami i jednostkami wspierającymi rozwój turystyki na obszarze TTOF;
- przygotowywanie sprawozdań z działalności TTOF;
- prowadzenie Sekretariatów TTOF oraz zapewnienie bieżącej obsługi administracyjnej niezbędnej dla realizacji wspólnych przedsięwzięć.

Sekretariat to organ pomocniczy, zapewniający bieżącą obsługę administracyjną i organizacyjną Rady oraz Prezydium. Zadania Sekretariatu realizuje partner, który w danym momencie nieodpłatnie reprezentuje pozostałych partnerów w Prezydium. Działalność Sekretariatu jest kierowana przez odpowiedniego członka Prezydium. Szczegółowe uregulowania dotyczące Sekretariatu przedstawiono poniżej:

1. Skład, tryb powoływania i długość kadencji: Sekretariat prowadzi pracownik zatrudniony na stanowisku ds. obsługi administracyjnej lub na innym odpowiednim stanowisku przez jednostkę samorządu terytorialnego lub inny podmiot reprezentujący partnerów odpowiednio: polskiej lub litewskiej części TTOF (członek Prezydium). Czas pełnienia zadań przez określony Sekretariat jest powiązany z kadencją członka Prezydium.
2. Formuła współpracy: W sprawach bieżącej działalności TTOF pracownik Sekretariatu wykonuje swoje funkcje na polecenie i w porozumieniu z odpowiednim członkiem Prezydium.
3. Proponowany zakres zadań:
   - bieżąca obsługa administracyjna i organizacyjna działalności TTOF, w tym zapewnienie obiegu korespondencji;
   - wspieranie członków Prezydium w zakresie wykonywanych przez nich zadań;
   - przygotowywanie posiedzeń Rady TTOF;
   - obsługa transgranicznych zespołów zadaniowych i grup roboczych;
   - realizacja innych zadań związanych z administrowaniem i realizację zadań TTOF.

4.4. Kierunki rozwoju współpracy partnerów TTOF z pozostałymi interesariuszami

Jednym z priorytetowych działań TTOF powinien być rozwój współpracy pomiędzy różnymi grupami interesariuszy, szczególnymi tymi spoza sfery samorządowej. Działania te należy podejmować z myślą o rozwoju funkcji turystycznej TTOF oraz stworzeniu w dłuższej perspektywie atrakcyjnej transgranicznej destynacji turystycznej. Partnerzy współpracujący w ramach TTOF powinni w szczególności:

1. dążyć do rozwoju współpracy międzysektorowej w obszarze turystyki pomiędzy władzami samorządowymi, przedsiębiorcami i ich organizacjami oraz organizacjami pozarządowymi;
2. wspierać rozwój przedsiębiorczości, przede wszystkim rozwój bazy noclegowej i gastronomicznej (w tym gospodarstw agroturystycznych) oraz innych przedsiębiorstw turystycznych, a także podejmować działania na rzecz przyciągania kapitału prywatnego (inwestycji) spoza obszaru TTOF;
3. wspierać lokalne i regionalne organizacje branżowe reprezentujące przedsiębiorców (np. izby i organizacje pracodawców) lub grupy społeczne (np. stowarzyszenia i fundacje);
4. dążyć do pogodzenia niekiedy sprzecznych dążeń i interesów interesariuszy;
5. wspierać realizację pożądanych inwestycji infrastrukturalnych, mających na celu poprawę dostępności transportowej oraz jakości środowiska TTOF.

Transgraniczny zespół zadaniowy ds. zintegrowanej oferty turystycznej powinien być odpowiedzialny za rozwój współpracy międzysektorowej na rzecz realizacji celów TTOF. Zespół zapewnia harmonizację różnorodnych, często rozproszonych i nieskoordynowanych działań w zakresie rozwoju marki turystycznej TTOF, ale jednocześnie w sposób elastyczny wspiera inne propozycje działań związanych z turystyką na tym obszarze. Zasadniczym celem działania zespołu

jest integracja wszystkich interesariuszy, których działalność wiąże się z zakresem działań TTOF. Można do nich zaliczyć:

1. jednostki samorządu terytorialnego;
2. państwowe osoby prawne, państwowe i samorządowe jednostki budżetowe oraz inne jednostki podległe organom administracji rządowej i samorządowej;
3. przedsiębiorstwa prowadzące działalność gospodarczą w obszarze turystyki i branżach pokrewnych, w tym: touroperatorów, przedsiębiorstwa hotelarskie, przedsiębiorstwa gastronomiczne, przedsiębiorstwa transportu turystycznego, przedsiębiorstwa usług sportowo-rekreacyjnych, agencje eventowe itp.;
4. fundacje, stowarzyszenia oraz izby gospodarcze działające na terenie obszaru TTOF, prowadzące działalność w zakresie wspierania rozwoju lokalnego oraz rozwoju turystyki.

Do grona pozostałych interesariuszy TTOF należą:

1. społeczność lokalna;
2. lokalni liderzy, w tym kreatorzy rozwoju i pomysłodawcy różnych projektów i przedsięwzięć rozwojowych na terenie TTOF;
3. eksperci z zakresu rozwoju regionalnego i lokalnego, zarządzania turystyką, komunikacji marketingowej, współpracy transgranicznej itp.

Zasady działania transgranicznego zespołu zadaniowego ds. zintegrowanej oferty turystycznej przedstawiono poniżej:

1. Skład i tryb powoływania: Zespół składa się z przedstawicieli partnerów powoływanych i odwoływanych przez członków Prezydium TTOF oraz przedstawicieli pozostałych interesariuszy zapraszanych przez członków Prezydium TTOF.
2. Formuła współpracy: Bieżąca współpraca odbywa się przy wykorzystaniu różnych środków komunikacji, posiedzenia organizowane z częstotliwością konieczną do efektywnej realizacji zadań zwoływane przez Przewodniczącego zespołu.
3. Proponowany zakres zadań:
   - podejmowanie działań w zakresie tworzenia zintegrowanej oferty turystycznej TTOF, w tym koordynowanie prac grup roboczych;
   - podejmowanie działań na rzecz usieciowienia oferty podmiotów turystycznych;
   - dbałość o rozwój powiązanej ze sobą i uzupełniającej się infrastruktury turystycznej i rekreacyjno-sportowej;
   - regularne opracowywanie wspólnego kalendarza imprez oraz wydarzeń kulturalnych i sportowych;
   - podejmowanie działań w zakresie poprawy jakości świadczenia usług turystycznych, w tym poprzez organizację szkoleń;
   - monitoring usług turystycznych.

Powołane w ramach transgranicznego zespołu zadaniowego ds. zintegrowanej oferty turystycznej grupy robocze będą realizować ściśle określone zadania służące m.in. kreowaniu nowych produktów turystycznych. Szczegółowe uregulowania przedstawiono poniżej:

1. Skład i tryb powoływania: Grupy robocze składają się z przedstawicieli różnych interesariuszy będą powoływane i rozwiązywane w zależności od potrzeb przez Radę TTOF i koordynowane przez Prezydium. W początkowej fazie funkcjonowania TTOF powinny powstać przynajmniej cztery grupy robocze powiązane z uzgodnionymi konceptami turystycznymi i zadeklarowanymi do realizacji projektami transgranicznymi:
   - Grupa robocza 1 „Magiczne pogranicze”
   - Grupa robocza 2 „Tajemnicza kraina Jaćwingów”
   - Grupa robocza 3 „Zielone zacisze – niespieszna turystyka i zdrowe życie”
   - Grupa robocza 4 „Wspólne dziedzictwo”.
2. W skład wyżej wymienionych grup powinni wejść m.in. przedstawiciele interesariuszy zaangażowanych w rozwijanie poszczególnych konceptów turystycznych.
3. Formuła współpracy: Bieżąca współpraca odbywa się przy wykorzystaniu różnych środków komunikacji, posiedzenia organizowane z częstotliwością konieczną do efektywnej realizacji zadań, zwoływane przez przewodniczących grup (liderów).
4. Proponowany zakres zadań:
   - kreowanie i rozwijanie atrakcyjnych produktów turystycznych w oparciu o zdefiniowane walory kulturowe i przyrodnicze obszaru;

- planowanie, przygotowywanie do realizacji, organizowanie, wdrażanie i monitorowanie projektów transgranicznych realizowanych przez partnerów litewskich i polskich.

Oprócz integracji szerokiego kręgu interesariuszy, osiągnięcie celów TTOF uzależnione będzie w dużej mierze od skuteczności działań promocyjnych i informacyjnych. Rekomenduje się, by podmiotem odpowiedzialnym za realizację zadań TTOF w tym zakresie był transgraniczny zespół zadaniowy ds. informacji i promocji turystycznej.

Zespół powinien skupiać ekspertów odpowiedzialnych za programowanie i koordynację działań w zakresie marketingu terytorialnego TTOF oraz rozwoju transgranicznego systemu informacji turystycznej. Szczegółowe uregulowania dotyczące działalności Zespołu są następujące:

1. Skład i tryb powoływania: Zespół składa się z przedstawicieli partnerów odpowiedzialnych za promocję turystyczną (po stronie polskiej) oraz przedstawicieli lokalnych centrów informacji turystycznej (po stronie litewskiej) powoływanych przez członków Prezydium TTOF.
2. Formuła współpracy: Bieżąca współpraca odbywa się przy wykorzystaniu różnych środków komunikacji, posiedzenia organizowane z częstotliwością konieczną do efektywnej realizacji zadań zespołu, zwoływane przez Przewodniczącego zespołu.
3. Proponowany zakres zadań:
   - współdziałanie z transgranicznym zespołem zadaniowym ds. zintegrowanej oferty turystycznej w zakresie kreowania spójnego wizerunku TTOF;
   - opracowanie planu marketingowego dla TTOF;
   - planowanie i zarządzanie działaniami w ramach zintegrowanej komunikacji marketingowej TTOF oraz monitorowanie ich efektów;
   - rozwój transgranicznego systemu informacji turystycznej oraz współdziałanie z podmiotami odpowiedzialnymi za informację i promocję turystyczną po obu stronach granicy;
   - gromadzenie i bieżąca aktualizacja informacji na temat oferty turystycznej TTOF;
   - utrzymywanie komunikacji z podmiotami rynku turystycznego oraz zapewnienie informacji zwrotnej od odwiedzających i turystów po obu stronach granicy;
   - wypracowanie zasad wsparcia marketingowego dla partnerów z sektora prywatnego.

Warunkiem koniecznym efektywnej działalności promocyjnej i informacyjnej TTOF jest rozwój transgranicznej sieci centrów informacji turystycznej, w tym szczególnie reorganizacja i doinwestowanie jednostek tego typu po stronie polskiej. Centra informacji turystycznej powinny być odpowiedzialne m.in. za:

1. gromadzenie i przetwarzanie informacji turystycznej na terenie TTOF;
2. dystrybucję informacji turystycznej i jej udostępnianie;
3. obsługę informacyjną turystów;
4. aktualizację bazy podmiotów rynku turystycznego na terenie TTOF;
5. współpracę z mediami i branżą turystyczną;
6. współpracę z samorządami lokalnymi, stowarzyszeniami i instytucjami w zakresie kreowania transgranicznych produktów turystycznych i ich promocji.

Transgraniczna sieć współpracujących ze sobą polskich i litewskich centrów informacji turystycznej to ważny partner transgranicznego zespołu zadaniowego ds. informacji i promocji turystycznej w ramach TTOF.

Docelowo, doświadczenia zdobyte w ramach prac obu transgranicznych zespołów zadaniowych mogą być pomocne w utworzeniu w polskiej części TTOF lokalnej organizacji turystycznej (szerzej w Rozdziale 6).

4.5. Źródła finansowania oraz zasoby niezbędne do rozwoju i utrzymania współpracy w ramach TTOF

Aktywizacja funkcji turystycznej TTOF to szansa na ograniczenie problemów społeczno-ekonomicznych pogranicza litewsko-polskiego, m.in. poprzez integrację społeczną, przełamanie negatywnych trendów demograficznych, ograniczenie bezrobocia i wzrost inwestycji związanych z rosnącym ruchem turystycznym, zwiększoną produkcję towarów i usług dla turystów, a także lepsze wykorzystanie i dalszy rozwój infrastruktury. Rozwój i utrzymanie współpracy w ramach TTOF oraz realizacja zamierzonych celów uzależnione będą jednak od pozyskania wymaganych zasobów oraz powiązania planowanych przedsięwzięć z dostępnymi źródłami finansowania.

Na potrzeby bieżącej działalności TTOF niezbędne jest zapewnienie zasobów:

1. Finansowych – bieżąca działalność TTOF będzie się odbywać w oparciu o środki zabezpieczone w budżetach partnerów, przeznaczone na:
   - utrzymanie etatu (lub etatów) ds. obsługi administracyjnej (Sekretariatów);
   - bieżącą obsługę administracyjną i kancelaryjną;
   - organizację posiedzeń Rady oraz spotkań transgranicznych zespołów zadaniowych i grup roboczych;
   - uczestnictwo przedstawicieli partnerów TTOF w posiedzeniach Rady oraz regularnych spotkaniach transgranicznych zespołów zadaniowych oraz grup roboczych (koszty delegacji);
   - promocję turystyczną i utrzymanie systemu informacji turystycznej (zadania własne);
   - zabezpieczenie środków na inne uzgodnione wspólnie cele.
2. Lokalowych – zapewnienie powierzchni biurowej dla Sekretariatów TTOF;
3. Rzeczowych – wyposażenie stanowisk pracy osób bezpośrednio zaangażowanych w działalność TTOF (m.in. pracowników Sekretariatów) w odpowiedni sprzęt biurowy (komputer, skaner, kserokopiarka, telefon), pakiet oprogramowania biurowego oraz dostęp do sieci internetowej i telefonicznej.

Koszty bieżącej działalności TTOF partnerzy będą określać w ramach rocznych budżetów TTOF.

Według informacji uzyskanych od podmiotów, które zgłosiły propozycje projektów turystycznych do realizacji w ramach TTOF (załącznik nr 2), szacunkowe łączne koszty ich realizacji wyniosą 74220,9 tys. euro netto. Roczne koszty realizacji tych projektów w ramach czterech konceptów turystycznych (przy założeniu proporcjonalnego ponoszenia wydatków we wszystkich latach) przedstawiono w Tabeli 1. Wkład własny podmiotów zgłaszających projekty w ich realizację (przy założeniu przeciętnego współfinansowania na poziomie 20% wartości projektu) wyniesie ponad 14844,2 tys. euro w perspektywie 10 najbliższych lat.

Tabela 1 Szacunkowy koszt netto realizacji planowanych projektów w latach 2021-2030

Nazwa konceptu	Szacunkowy koszt (w tys. euro)* netto								
	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028-2030	2021-2030
Nr 1 Magiczne pogranicze	5386,3	5386,3	5386,3	982,0	349,8	-	-	-	**17490,7**
Nr 2 Tajemnicza Kraina Jaćwingów	824,4	2157,8	2157,8	1632,2	1382,2	1333,3	-	-	**9487,7**
Nr 3 Zielone zacisze – niespieszna turystyka i zdrowe życie	8200,5	8422,8	11272,5	3067,7	2315,2	913,9	913,9	1358,3	**36464,8**
Nr 4 Wspólne dziedzictwo	2597,2	3300,9	3300,9	1578,7	-	-	-	-	**10777,7**
Razem	17008,4	19267,8	22117,5	7260,6	4047,2	2247,2	913,9	1358,3	**74220,9**

* Obliczeń dokonano przy uwzględnieniu kursu EUR na poziomie 4,5 PLN.

Skala potrzeb finansowych związanych z realizacją wszystkich projektów ujętych w Tabeli 1 przesądza o konieczności pozyskiwania na ten cel środków ze źródeł zewnętrznych. Wśród podstawowych źródeł ich finansowania można wymienić:

1. Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego w ramach Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej na lata 2021-2027 (INTERREG Litwa-Polska) – jako zasadnicze źródło finansowania przynajmniej niektórych projektów transgranicznych;

2. Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego oraz Fundusz Spójności w ramach programów krajowych i regionalnych – jako źródła finansowania szerokiego wachlarza projektów wspierających rozwój regionalny i lokalny po obu stronach granicy;
3. Fundusz Odbudowy Unii Europejskiej – jako instrument służący przeciwdziałaniu negatywnym skutkom pandemii Covid-19 na płaszczyźnie gospodarczej;
4. Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich – wspierający europejską politykę rozwoju obszarów wiejskich;
5. Środki pochodzące z innych źródeł zagranicznych niepodlegających zwrotowi – m.in. Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Norweskiego Mechanizmu Finansowego;
6. Środki pochodzące z budżetów państwa Polski i Litwy – przekazywane w formie dotacji lub wkładu budżetu państwa do projektów współfinansowanych ze środków unijnych;
7. Środki pochodzące z budżetu jednostek samorządu terytorialnego (partnerów), zaciągniętych kredytów i pożyczek oraz emisji papierów wartościowych, przeznaczonych przede wszystkim na:
   - zabezpieczenie wkładów własnych do projektów transgranicznych współfinansowanych ze środków zewnętrznych, m.in. z Programu INTERREG Litwa-Polska 2021-2027;
   - zabezpieczenie środków na realizację projektów finansowanych ze środków własnych oraz współfinansowanych z programów regionalnych i krajowych;
8. Kapitał prywatny – środki finansowe prywatnych przedsiębiorców prowadzących i rozwijających działalność gospodarczą w dziedzinie turystyki i w branżach pokrewnych na obszarze TTOF. Celem działań partnerów powinno stać się dążenie do jak najszerszego zaangażowania kapitału prywatnego na rzecz powstania komercyjnych produktów turystycznych.

Z uwagi na zakończenie naborów wniosków o dofinansowanie w kończącej się perspektywie finansowej Unii Europejskiej 2014-2020 oraz wymuszone pandemią COVID-19 spodziewane zmiany w priorytetach współpracy terytorialnej na lata 2021-2027 aktualnie trudno wskazać szczegółowo źródła finansowania po roku 2020 dla poszczególnych projektów wymienionych w załączniku nr 2. Przedstawione powyżej źródła finansowania projektów należy uznać za prawdopodobnie możliwe do wykorzystania, jednakże szczegółowa ocena kwalifikowalności poszczególnych projektów powinna nastąpić w momencie uszczegółowienia informacji o obszarach wsparcia w ramach programów operacyjnych i programów współpracy terytorialnej po roku 2020.

5. WYTYCZNE W ZAKRESIE KREOWANIA MARKI TTOF

Marka jest nieodzownym atrybutem marketingowym TTOF, gdyż umożliwi identyfikację produktów oraz usług turystycznych oferowanych po obu stronach granicy. Powinna ona składać się co najmniej z nazwy, symbolu oraz projektu graficznego (ewentualnie ich kombinacji). Marka turystyczna będąca kluczowym elementem marki terytorialnej[6] zostanie wykorzystywana w rozwoju i promocji oferty turystycznej TTOF. Po spełnieniu warunków określonych przez partnerów współpracujących w ramach TTOF, marki tej będą mogły używać przedsiębiorstwa turystyczne, organizacje pozarządowe, jednostki administracji rządowej i samorządowej oraz inne podmioty, które uzyskają na to zgodę.

Oczekuje się, że wprowadzenie marki TTOF docelowo przyczyni się do trwałej zmiany postaw interesariuszy, w tym m.in.:

1. *w odniesieniu do mieszkańców* – wzmacnianie poczucia przynależności do TTOF, duma i identyfikacja z tym obszarem, lepsze wykorzystywanie możliwości jakie stwarza wzrost ruchu turystycznego (nowe miejsca pracy w turystyce, wyższe obroty w handlu i usługach);
2. *w odniesieniu do lokalnych przedsiębiorców* – intensyfikacja działań służących promocji i sprzedaży produktów i usług turystycznych oraz innych produktów i usług, kojarzonych z TTOF;
3. *w odniesieniu do turystów* – wzbudzenie ciekawości i motywacji do odwiedzenia TTOF, a także wzrost zainteresowania zakupem lokalnych towarów i usług oraz korzystaniem z lokalnych atrakcji, krystalizacja wizerunku TTOF w świadomości turysty;
4. *w odniesieniu do inwestorów* – wzrost zainteresowania podjęciem i rozwojem działań biznesowych w ramach TTOF tj. na obszarze o wyrazistej strategii rozwoju turystyki;

[6]STUDZIENIECKI, Tomasz, *An International Political Region As A Tourist Destination–A Case Study Of The Visegrad Group* (w) 19th International Colloquium on Regional Sciences. Conference Proceedings. Masarykova univerzita, 2016. s. 969-975.

5. *w odniesieniu do władz lokalnych* – intensyfikacja działań zapewniających rozwój społeczno-gospodarczy TTOF dzięki rozwojowi współpracy transgranicznej w turystyce.

W regionach przygranicznych Polski i Litwy dostępnych jest wiele produktów turystycznych o zbliżonych cechach, ale ich oferta jest rozproszona. Dlatego z punktu widzenia rozwoju TTOF transgraniczna marka stanie się niezwykle ważnym narzędziem pozwalającym na wykorzystanie istniejących i nowych produktów turystycznych oraz zdobycie przewagi konkurencyjnej[7] na rynku turystycznym, np. względem innych destynacji polskich i litewskich.

W ramach projektu zdefiniowano kluczowe założenia dotyczące rozwoju przyszłej marki TTOF. Proponuje się, aby konieczny do przeprowadzenia po utworzeniu TTOF proces rozwoju marki, zwany brandingiem, oprzeć na unikalnych wartościach i skojarzeniach związanych z dziedzictwem ludu Jaćwingów. Od około X do XV wieku Jaćwingowie zamieszkiwali tereny, które obecnie znalazły się w granicach polskiej i litewskiej części TTOF, a relikty ich obecności na tym obszarze można nadal spotkać po obu stronach granicy.

Branding TTOF jest zadaniem złożonym i długofalowym. Wspólny obszar turystyczny dopiero powstaje. Jego wizerunek nie istnieje jeszcze w świadomości turystów. Ponadto w najbliższym otoczeniu obszaru, zarówno po stronie polskiej, jak i litewskiej, znajdują się ośrodki turystyczne charakteryzujące się silną pozycją rynkową, które są bardzo konkurencyjne. Transgraniczny charakter obszaru powoduje, że rozwój wspólnej marki wymagać będzie stabilnych i skutecznych mechanizmów współpracy partnerów z Litwy i Polski. Kierując się zasadami brandingu terytorialnego, dostosowanymi do specyfiki obszaru transgranicznego, zaplanowano przedstawione niżej działania jako etapy procesu rozwoju marki TTOF.

Niektóre z tych prac już zostały zrealizowane, a pozostałe należy wykonać po rozpoczęciu działalności TTOF. Przyszły proces brandingu należy ściśle powiązać z rozwojem TTOF jako destynacji turystycznej, co omówiono w Rozdziale 6. Pomocne będą w tym informacje, ustalenia i rekomendacje zawarte w niniejszym raporcie. Niezbędne będzie również pozyskanie w kolejnych latach wielu dodatkowych informacji na temat TTOF, w zależności od rozwoju sytuacji na rynku turystycznym po ustaniu pandemii COVID-19. Sekwencję działań w ramach przyszłego brandingu marki TTOF przedstawiono na Rysunku 3.

Rysunek 3 Etapy rozwoju marki TTOF

Źródło: opracowanie własne

Audyt zasobów marki TTOF

Pierwszy etap projektu pozwolił na kompleksową analizę potencjału turystycznego TTOF, w tym identyfikację jego kluczowych elementów niezbędnych do kreacji marki. Zaliczono do nich atrakcyjne turystycznie walory przyrodnicze ze szczególnym uwzględnieniem obszarów prawnie chronionych. Wysoko oceniono walory antropogeniczne, w tym wspólną historię i kulturę. Wskazano również cztery główne koncepty rozwoju turystyki, pozwalające na agregację oferty turystycznej i rekomendowane do wykorzystania w dalszych działaniach marketingowych:

Koncept nr 1 „Magiczne pogranicze”

[7]STUDZIENICKI, Tomasz; KURJATA, Ewa. *Destination Branding in the Baltic Europe*. Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia, 2010, 9.4: s. 519-529.

Koncept ten jest turystycznie atrakcyjny, lecz nie posiada cech wyróżnikowych w skali innych pogranicz. Zarówno Bieszczady na granicach Polski, jak i Żmudź na granicach Litwy mogą realizować podobne koncepty. Koncept ten nie jest w stanie wesprzeć oryginalnością pozostałych. Powinien jednak być powiązany tematycznie z motywem wybranym jako wiodący. Może dostarczyć cennych pomysłów na ofertę turystyczną, np. w zakresie turystyki rodzinnej, bazując na dobrze rozwiniętych wątkach baśniowych np. znanej po obu stronach granicy legendzie o Jegli – królowej węży.
Asocjacje związane z konceptem nr 1: bałtosłowiańskie wierzenia, obrzędy, zwyczaje, mistyka, aura tajemniczości rozciągająca się nad obszarem, ciekawe miejsca i obiekty związane z legendami, podaniami, baśniami, bogatą i różnorodną kulturą ludową.

Koncept nr 2 „Tajemnicza kraina Jaćwingów"
To koncept wyróżniający i unikatowy. Bazuje na tożsamości historycznej miejsca, odwołującej się do czasów wczesnośredniowiecznych. Znajduje odzwierciedlenie w istniejącej już ofercie turystycznej. Koncept posiada potencjał do budowania idei przewodniej marki turystycznej. Może być stymulatorem rozwoju marki i jej wartości. Umiejętnie wykorzystany stanie się pomostem do komunikacji szerokiego spektrum wartości marki i jej zasobów. Wybór tego konceptu jako wiodącego pozwoli nadać marce TTOF cechy unikalne i wyeksponować ją na mapie turystycznej Litwy i Polski. W swojej ofercie marka TTOF powinna czerpać także z pozostałych trzech konceptów. Nie będą one jednak komunikowane w nazwie marki.
Asocjacje związane z konceptem nr 2: materialne i niematerialne relikty kultury i historii Jaćwingów – zapomnianego ludu, który we wczesnym średniowieczu zamieszkiwał tereny dzisiejszego pogranicza polsko-litewskiego.

Koncept nr 3 „Zielone zacisze – niespieszna turystyka i zdrowe życie"
Ten koncept bardzo dobrze wpisuje się w trend „slowlife" i „slowtourism". Pozwoli zbudować autentyczną ofertę odwołującą się do zachowanego dziedzictwa regionu, w tym dziedzictwa kulinarnego. Koncept ten powinien wzmacniać przekaz konceptu wiodącego. Można go skierować do precyzyjnie zdefiniowanej grupy odbiorców, która jest skłonna zapłacić więcej za takie wartości reprezentowane przez markę, jak: unikatowość miejsca, naturalność, zrównoważony rozwój, lokalność. W budowaniu oferty związanej z „zielonym zaciszem" należy pamiętać o rosnących wymaganiach w turystyce zrównoważonej. Konieczne jest opracowanie systemu certyfikacji produktów, które będę oferowane w ramach konceptu. Dotyczy to usług noclegowych (gospodarstwa agroturystyczne i pensjonaty) oraz usług gastronomicznych. Lokalne certyfikaty mogą być także przyznawane produktom materialnym (produkty spożywcze, rzemiosło) oraz produktom niematerialnym (oferta czasu wolnego).
Asocjacje związane z konceptem nr 3: aktywny wypoczynek na świeżym powietrzu, piękne krajobrazy, głosy i zapachy przyrody, obcowanie z naturą, wyciszenie, spokój, zdrowe życie, „slow tourism".

Koncept nr 4 „Wspólne dziedzictwo"
Ten koncept należy postrzegać jako propozycję uzupełniającą ofertę przyszłej marki turystycznej TTOF. Na tej podstawie można przygotować wartości dopełniające markę. Wykorzystać można dziedzictwo litewsko-polskie znajdujące odzwierciedlenie w zachowanej kulturze materialnej i niematerialnej. Koncept pozwala na promocję oferty turystycznej związanej z odwiedzaniem miejsc kojarzonych ze znanymi postaciami, szczególnie tymi osobami, które zapisały się w historii obu narodów, np. noblistą Czesławem Miłoszem lub Emilią Plater.
Asocjacje związane z konceptem nr 4: niematerialne i materialne dziedzictwo historyczne i kulturowe m.in. zabytki, miejsca pamięci, muzea, miejsca i obiekty kultu religijnego, imprezy, warsztaty rękodzieła, jarmarki folklorystyczne, kuchnia pogranicza.

Koncept „Tajemnicza kraina Jaćwingów" jako wiodący koncept przyszłej marki TTOF należy wzmocnić potencjałem pozostałych konceptów (Rysunek 4). W działaniach marketingowych kierowanych do określonych grup docelowych należy wykorzystywać starannie dobrane elementy konceptów uzupełniających, w tym nowe transgraniczne produkty turystyczne powstałe w wyniku projektów opisanych w Rozdziale 7.

Rysunek 4 Koncept wiodący i koncepty uzupełniające TTOF

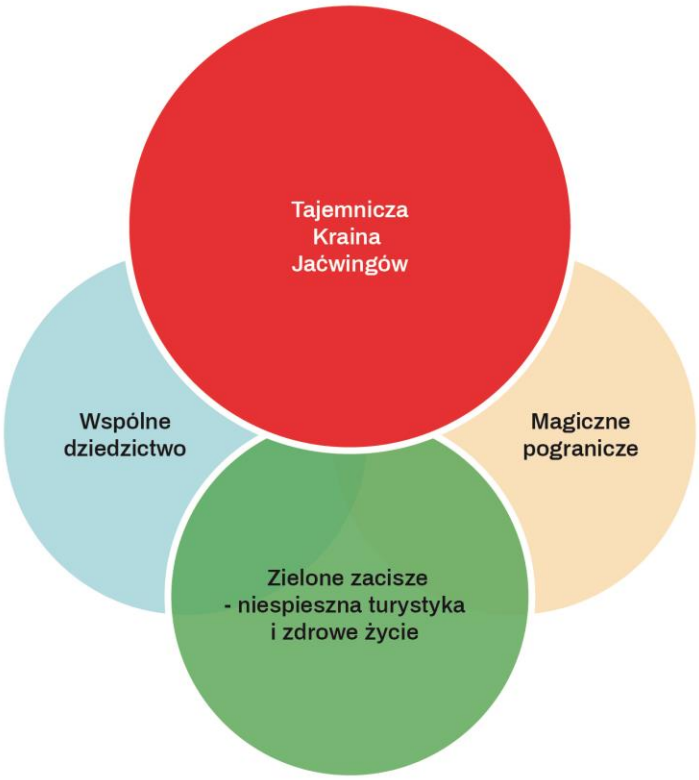

Źródło: Opracowanie własne

W kontekście konceptu wiodącego TTOF, audyt zasobów marki należy w przyszłości uzupełnić o audyt wizerunkowy. Wiąże się on z analizą percepcji Jaćwingów i Jaćwieży przez interesariuszy. Jest to usługa oferowana zazwyczaj przez wyspecjalizowane podmioty, której celem jest niezależna ocena wizerunku marki w przestrzeni publicznej, w tym przestrzeni internetowej. To profesjonalne badanie w sposób syntetyczny i usystematyzowany uzupełnia informacje niezbędne do zarządzania marką.

Ponowny, pogłębiony audyt zasobów marki powinien zostać wykonany w momencie, gdy zrealizowane zostaną opisane w Rozdziale 7 przedsięwzięcia wspólne i projekty (2022-2030), a tym samym zasoby przyszłej marki TTOF znacząco się powiększą i rozwiną. W pełnym audycie zasobów marki konieczne będzie także uwzględnienie zmian, jakie na rynku turystycznym zajdą z powodu pandemii COVID-19. Należy nadmienić, iż opisane w Rozdziale 7. przedsięwzięcia wspólne i projekty były definiowane jeszcze przed drugą fala pandemii, w okresie od lipca do listopada 2020 r., zaś obecna, bardzo trudna sytuacja społeczno-gospodarcza może istotnie wpłynąć na ich wykonalność. Dopiero po spełnieniu powyższych warunków możliwe będzie udzielenie pełnej odpowiedzi na pytania jakimi zasobami turystycznymi dysponuje TTOF oraz jakie są mocne i słabe strony obszaru.

Określenie idei przewodniej i elementów marki TTOF

Kształtowanie tożsamości marki TTOF wiąże się z wyznaczeniem idei przewodniej, wartości, cech oraz symboli i skojarzeń z nią związanych. Tożsamość marki będzie jednym z kluczowych elementów komunikacji marketingowej TTOF. Działania marketingowe oraz wyróżniająca się tożsamość marki będzie przekładała się na jej wizerunek w świadomości turystów oraz innych interesariuszy TTOF. Tożsamość i wizerunek przyszłej marki turystycznej TTOF muszą być na tyle konkurencyjne, żeby zmotywować turystów do odwiedzenia tej nowo utworzonej destynacji.
W przypadku TTOF zaleca się zbudowanie tożsamości marki w oparciu o dwa filary:
- aktywność w nieskażonej przyrodzie,
- eksploracja historii, tradycji kultury i kuchni regionu.

Wymienione elementy są na tyle pojemne, aby zmieściła się w nich idea przewodniego konceptu turystycznego nr 2 „Tajemnicza kraina Jaćwingów", a także trzy pozostałe koncepty.

Przyszła marka TTOF powinna opierać się na unikalnych wartościach, symbolach i skojarzeniach odnoszących się do jej elementów składowych przedstawionych na Rysunku 5.

Rysunek 5 Unikalne wartości i skojarzenia

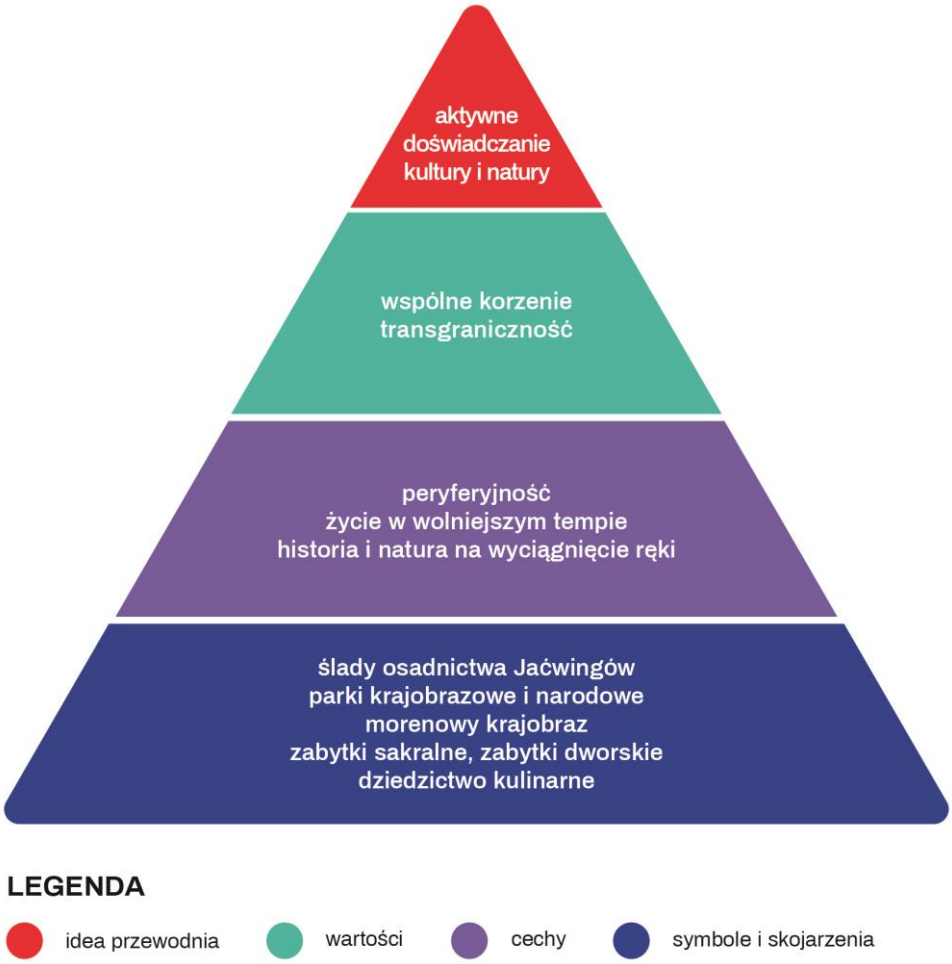

Źródło: opracowanie własne

Identyfikacja markowych produktów turystycznych TTOF

Proces rozwoju TTOF jest ściśle powiązany z kreacją i promocją produktów turystycznych, które w przyszłości powinny stać się jego produktami markowymi. Niezbędna staje się inwentaryzacja wszystkich produktów turystycznych, które można promować pod marką TTOF, w tym również takich, które dopiero powstaną dzięki realizacji przedsięwzięć wspólnych i projektów opisanych w Rozdziale 7. Biorąc pod uwagę zmiany, jakie na rynku turystycznym wywołuje trwająca nadal pandemia COVID 19, obecna oferta produktów turystycznych TTOF może na tym etapie brandingu okazać się nieaktualna. Chodzi przede wszystkim o ewentualne bankructwo wielu przedsiębiorstw turystycznych, restauracji i obiektów noclegowych, które z powodu pandemii zakończą działalność.

Istotne będzie także zaproponowanie kolejnych, potencjalnych produktów turystycznych korespondujących z tą marką. Produkty te mogą wywodzić się z aktualnej oferty turystycznej lub być rezultatem działań podejmowanych w przyszłości. Z punktu widzenia komunikacji marketingowej niezbędne będzie przygotowanie dla tych produktów odpowiedniej narracji, spójnej z narracją wykreowaną dla marki TTOF. Poniżej przedstawiono propozycje przykładowych potencjalnych produktów turystycznych, które można rozwinąć w oparciu o założenia konceptu turystycznego nr 2 „Tajemnicza kraina Jaćwingów":

1. Spotkania z kulturą jaćwieską[8] (prezentacja jaćwieskich tańców, instrumentów muzycznych, turniejów łuczniczych itp.)

[8] https://www.zprzewodnikiem.pl/cms,id,49,wycieczka-po-gmine-punsk---grupowo-i-indywidualnie.html, dostęp: 02.10.2020

2. Transgraniczna gra terenowa „Śladami Jaćwingów”[9]
3. Degustacja kuchni jaćwieskiej[10] (np. podpłomyki, zupa z soczewicy) – produkt można poszerzyć o ofertę kuchni pogranicza
4. Bitwa jaćwiesko-krzyżacka[11] (widowisko z udziałem rekonstruktorów)
5. Tradycje Jaćwingów[12] (np. jaćwieskie święto wiosny we wsi Oszkinie)
6. Udział w biegu „Ultrajaćwing”[13] – wydarzenie sportowe odbywające się w sezonie zimowym, które może być także organizowane np. w sezonie wakacyjnym
7. Podróż pociągiem „Jaćwież”[14] (trasa Suwałki – Trakiszki – Kowno) wraz ze zwiedzaniem okolicznych atrakcji
8. Transgraniczny szlak do wędrówek pieszych, rowerowych i samochodowych „Po tropach Jaćwingów”[15]
9. Spływy i rejsy po rzekach Jaćwieży[16] (np. transgraniczne jezioro Gaładuś, rzeki Szeszupa i Marycha)
10. Wakacje w Krainie Jaćwingów[17] (tradycyjne pobyty wakacyjne na wsi, urozmaicone zwiedzaniem atrakcji związanych z Jaćwingami np. Góra Zamkowa w Szurpiłach)
11. Naturalna kraina Jaćwingów[18] (produkt w kategorii „idea” łączący się z koncepcją *slow life*).

Przedstawione propozycje, obejmujące zarówno produkty transgraniczne, jak i przygraniczne, nawiązujące do idei przewodniej marki TTOF związanej z konceptem turystycznym „Jatvingia – Kraina Jaćwingów”, będą adresowane do określonych segmentów rynku turystycznego, odpowiadających tej ofercie.

Benchmarking transgranicznych marek terytorialnych

Etap ten ma charakter komparatywny, służy porównaniu kreowanej marki TTOF z innymi markami transgranicznymi, które mogą dla niej być konkurencją albo inspiracją. Punktem odniesienia dla TTOF powinny być inne obszary transgraniczne, budujące swoją markę terytorialną. Aby porównać przyszłą markę TTOF z innymi markami należy zastosować benchmarking tj. przeprowadzić analizę porównawczą koncepcji i narzędzi stosowanych dla rozwoju marek transgranicznych na podobnych obszarach oraz efektów uzyskanych w wyniku zachodzących tam procesów. Zastosowanie benchmarkingu pozwoli na wykorzystanie w rozwoju marki TTOF dobrych praktyk oraz eliminację ewentualnych błędów, które popełniono w przypadku innych marek. Poniżej podano cztery przykłady marek wykreowanych w wyniku brandingu terytorialnego na pograniczach, które mogą być inspiracją dla marki TTOF:

- Marka „Carpathia”

Marka transgraniczna opracowana dla Euroregionu Karpackiego (Polska, Słowacja, Ukraina, Rumunia, Węgry). Jej wdrażanie jest już zaawansowane, dzięki czemu istnieje możliwość wykorzystania doświadczenia w zakresie koncepcji i efektów brandingu. Do opisu strategii marki karpackiej wykorzystana została metodologia Brand Synergy w oparciu o narzędzie Brand Foundations DDB Worldwide. Opracowana została strategia marki oparta na czterech podstawowych filarach tożsamości regionu, takich jak: autentyczność, doznanie przestrzeni, zrozumienie wielokulturowości, pokora wobec natury[19]. Marka jest obecnie używana między innymi do komunikowania atrakcyjności turystycznej na stronie turystycznej regionu[20], gdzie opisane

[9] https://um.suwalki.pl/mieszkaniec/aktualnosci,4160/gra-terenowa-z-jacwingami,2581841, dostęp: 02.10.2020
[10] https://bialystok.tvp.pl/7935516/tak-zyli-jacwingowie, dostęp: 02.10.2020
[11] https://www.facebook.com/Trzaskawica/, dostęp: 02.10.2020
[12] https://www.suwalki24.pl/article/1,oszkinie-swieto-wiosny-i-dni-rzemiosla-jacwieskiego-, dostęp: 02.10.2020
[13] https://elektronicznezapisy.pl/event/4242.html, dostęp: 02.10.2020
[14] http://www.turkol.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=306, dostęp: 02.10.2020
[15] http://www.powiat.sejny.pl/asp/pl_start.asp?typ=14&sub=26&menu=33&strona=1, dostęp: 02.10.2020
[16] https://sejny.net/artykul/zegluga-po-holnach/948032 dostęp: 02.10.2020
[17] https://agro-jacwing.pl/kontakt/, 02.10.2020, dostęp: 02.10.2020
[18] https://zdalaodbiura.pl/2020/06/12/co-robic-w-sejnach-atrakcje-sejnenszczyzny/, dostęp : 2.10.2020
[19] http://www.karpacki.pl/marka-carpathia/
20 http://www.visitcarpathia.com/

zostały między innymi wydarzenia, kulinaria i oferta miast. Marka Carpathia jest dobrym przykładem systemu identyfikacji powiązanego z określonym terytorium i jego wyróżnikami.

- Marka „Wspólne dziedzictwo”

Marka transgraniczna opracowana dla pogranicza polsko-czeskiego. Szczegóły graficzne opisane zostały w „Księdze Znaku”[21]. Jej rozwój jest efektem realizacji projektu transgranicznego „Dziedzictwo Kulturowe i Przyrodnicze dla Rozwoju Pogranicza Polsko-Czeskiego „Wspólne dziedzictwo”. Projekt zakładał, że „dzięki wspólnemu działaniu transgranicznemu podmioty turystyczne stworzą silna markę turystyczną pogranicza polsko-czeskiego, która będzie w stanie konkurować na krajowym, europejskim i światowym rynku turystycznym”[22]. Analizowana marka ma nazwę, która nie pozwala na powiązanie jej z określonym obszarem transgranicznym. Wspólne dziedzictwo może odnosić się do niemal każdego pogranicza.

- Marka „Destination Viking”[23]

Marka wykorzystywana do promocji transnarodowego dziedzictwa Wikingów, koordynowana przez organizację Destination Viking Association. Epoka Wikingów to okres od VIII do XI wieku, w którym osiągnęli oni unikalne umiejętności budowania łodzi, nawigacji i żeglarstwa. Mogli podróżować po całej północnej i zachodniej Europie, północnym Atlantyku, w basenie Morza Śródziemnego oraz w głąb rzek Europy Wschodniej. Motyw łodzi znalazł się w grafice marki. Szlak Wikingów, promowany pod hasłem „Follow the Vikings” uzyskał status Europejskiej Trasy Kulturowej Rady Europy. Dziedzictwo Wikingów może być inspiracją do kreacji marki związanej z dziedzictwem innej grupy wojowników - Jaćwingów. Marka ta posiada mocny wydźwięk turystyczny. Jej symbolika w syntetyczny sposób eksponuje dziedzictwo Wikingów osadzone w przestrzeni europejskiej.

- Marka „Kvarken Destinations”

Wspólna marka turystyczna peryferyjnych obszarów Szwecji i Finlandii, położonych po obu stronach bałtyckiej cieśniny Kvarken Północny. Celem wykreowania tej marki było ułatwienie lokalnej branży turystycznej dotarcia do klienta docelowego. Zarządzanie marką zostało zinstytucjonalizowane. Utworzono biuro koordynujące działania kilku obszarów. W ramach współpracy opracowano między innymi katalog ofert turystycznych, stronę internetową, bank wizerunku. W inicjatywie uczestniczą podmioty komercyjne, w tym operator promowy. Działanie zostało dofinansowane w ramach programu Interreg Botnia-Atlantica[24]. Marka ta może być inspiracją w zakresie kreacji systemu zarządzania marką. Wizualizacja tej marki zawiera symbolikę działającą na wyobraźnię odbiorcy. Jest przykładem trudnej sztuki komunikacji nowej destynacji, której nazwa nie jest jeszcze powszechnie znana turystom.

Kreacja systemu identyfikacji marki TTOF

Etap ten będzie opierał się na wynikach prac zrealizowanych w trzech poprzednich etapach i powinien prowadzić do opracowania koncepcji werbalnej i graficznej marki TTOF. Powinien także umożliwić zdefiniowanie narzędzi marketingowych służących komunikowaniu się tej marki na obszarze TTOF i poza nim. Na tym etapie powstanie kompletny wizerunek marki TTOF. Wskazane

[21] http://www.euroregion-beskidy.pl/wp-content/uploads/2018/10/wd_ksiega_znaku.pdf dostęp: 02.10.2020
[22] https://www.euroregion-silesia.pl/index,projekt-flagowy,124.html dostęp: 02.10.2020
[23] https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/the-viking-routes dostęp: 02.10.2020
[24] https://kvarkendestinations.com/ dostęp: 02.10.2020

zostaną także wszystkie cechy i atrybuty tej marki, budujące jej tożsamość i zapewniające jej pożądany odbiór przez turystów.

Kluczowym elementem systemu identyfikacji werbalnej i graficznej marki jest jej nazwa. System powinien zawierać również jej rozwinięcie w postaci propozycji korzyści marki zawartych w przygotowanym specjalnie dla marki haśle reklamowym.

W przypadku TTOF zaproponowanie roboczej nazwy marki nie przesądza, czy będzie to nazwa docelowa. Nazwa powinna dobrze korespondować z charakterem przyszłej destynacji transgranicznej. Obecnie nie funkcjonuje żadna szeroko rozpoznawalna nazwa krainy geograficznej czy historycznej, której można by użyć w przypadku TTOF. Dlatego tę nazwę należy stworzyć. Dobrą praktyką jest tworzenie nazw turystycznych z użyciem słowa „kraina". W tym przypadku można więc zaproponować bezpieczną nazwę „Kraina Jaćwingów". Bardziej intrygująca jest sama nazwa „Jatvingia". Może ona stanowić docelową nazwę krainy. Jest krótka, zwięzła, charakterystyczna, a zarazem tajemnicza. Z uwagi na fakt, że „Jatvingia" nie jest powszechnie znana, w pierwszym etapie jej promocji rekomenduje się używanie rozwiązania hybrydowego: „Jatvingia – kraina Jaćwingów". Takie powtórzenie jest celowym wzmocnieniem waloru edukacyjnego nazwy. W pierwszej fazie będzie ona informować odbiorców skąd wzięła się nazwa. Z czasem nazwa może być uproszczona i skrócona do jednego słowa „Jatvingia".

Sama nazwa jest oryginalna i unikalna, co może być jej zaletą. Ukazuje historię tych ziem, zakorzenioną w czasach wczesnośredniowiecznych. Jest jednak na tyle „nowa", że jej przekaz można zbudować od podstaw. Koniecznym jest przygotowanie odpowiedników nazwy i jej rozwinięcia w językach obcych (np. jęz. angielski, jęz. rosyjski). Hasło marki ma ukazywać jej naturalny i historyczny charakter. Rekomenduje się np. hasło: *„Tu czas płynie naturalnie"*. Podkreśla ono fakt silnego związku człowieka z naturą, przyrodniczy charakter obszaru, połączenie teraźniejszości z historią. Zaproponowane hasło jest na tyle pojemne, żeby pomieścić cztery koncepty, wokół których została zagregowana oferta turystyczna. Odwołuje się zarówno do nurtu „slow life" i „slow tourism", jak też do magii pogranicza oraz wizerunku zielonego, naturalnego obszaru. Istotnym jest, że hasło to stanowi swoisty pomost pomiędzy nazwą marki, a jej ofertą. Marka powinna być bowiem nie tylko opakowaniem, które pozwala sprzedać produkt turystyczny, ale także zapowiedzą konkretnych wartości. Wartości, które muszą być na tyle precyzyjne i atrakcyjne dla turystów, żeby odpowiadały na ich rzeczywiste zapotrzebowania i preferencje.

Tabela 2 Założenia systemu wizualizacji marki TTOF

Lp.	Komponent systemu	Proponowane rozwiązanie
1.	Kolorystyka:	• kolory natury w stylu eko, lekko spłowiałe • zieleń morenowych wzgórz • błękit rzek i jezior • brąz drzew i starego drewna • kolory granitowych głazów narzutowych • beż lnu
2.	Symbole:	• wojownik jaćwieski w zbroi • motyw grodziska i kopca jaćwieskiego • żelazne zdobienia z epoki Jaćwingów • morenowo-pojezierny krajobraz
3.	Ton komunikacji:	• pastelowy • spokojny • nawiązujący do historii i legend
4.	Styl liternictwa:	• typografia korespondująca z charakterem marki • liternictwo stylizowane na pismo odręczne, wczesnośredniowieczne

Źródło: opracowanie własne

Marka w swojej komunikacji musi opierać się na wystandaryzowanym systemie identyfikacji wizualnej, który zawarty jest w tak zwanej księdze znaku. Opracowany system powinien wskazywać sposób użycia marki w najważniejszych elementach komunikacji marketingowej. System powinien obejmować logo składające się z części graficznej (sygnet) oraz literniczej (logotyp). Założenia opisujące graficzny styl komunikacji marki TTOF zostały przedstawione w Tabeli 2. Stanowią one niezbędne informacje, na podstawie których można opracować logo marki i księgę znaku TTOF.

Proces zarządzania marką

Profesjonalne zarządzanie marką TTOF będzie wymagać rozwiązań systemowych. Struktura koordynacyjna TTOF powinna wskazać podmiot posiadający osobowość prawną, którego zadaniem będzie zarządzanie marką. Podmiotem tym może być instytucja zewnętrzna (np. agencja marketingowa), lub jeden z interesariuszy np. jeden z samorządów – partnerów TTOF. Poniżej przedstawione najważniejsze zadania związane z zarządzaniem marką.

a. badania wizerunku

Badania wizerunku marki dostarczą informacji o tym, jak jest ona postrzegana wśród aktualnych i potencjalnych odbiorców. Na tej podstawie możliwe jest prowadzenie dalszych działań w zakresie komunikacji rynkowej. O ile tożsamość przyszłej marki TTOF, czyli jej wewnętrze zasoby zostały dobrze zbadane, jej wizerunek zewnętrzny pozostaje niewiadomą. W kolejnych krokach rekomenduje się przebadanie aktywności marketingowej samorządów, operatorów atrakcji oraz dokonanie analizy wydawnictw promocyjnych, stron internetowych i mediów społecznościach.

Warto także przeprowadzić monitoring mediów cyfrowych w zakresie pojawiania się kluczowych haseł związanych z atrakcyjnością turystyczną pogranicza litewsko-polskiego (np. nazwy parków krajobrazowych, narodowych, głównych miejscowości, głównych atrakcji turystycznych). Działanie takie pozwoli wskazać najsilniejsze wizerunkowo atrakcje TTOF.

b. przygotowanie strategii marki turystycznej

Strategia to plan działań w zakresie rozwoju marki. Określa cele i działania wspólne dla wszystkich podmiotów współtworzących markę. Opisuje relacje między nową marką, a markami już istniejącymi na tym obszarze. Jest dokumentem użytecznym, z którego korzystają pracownicy samorządów, operatorzy atrakcji oraz wszystkie inne podmioty posługujące się marką. Strategia budowy marki turystycznej TTOF powinna w sposób uporządkowany i docelowy określać m.in.

- wizję i misję marki,
- kapitały marki (wewnętrze i zewnętrzne),
- ideę przewodnią, cele i działania marki,
- architekturę marki – jej relacje z innymi markami w otoczeniu (samorządowymi, turystycznymi, konceptami markowymi),
- księgę znaku wraz z aplikacjami znaku (w języku litewskim, polskim i angielskim),
- założenia programu komunikacji marketingowej, w tym m.in. identyfikacja odbiorców marki, kanały dotarcia do nich, instrumenty promocji itp.

c. wdrożenie marki

Marka TTOF będzie nową jakością niepowiązaną z żadną z istniejących struktur administracyjnych, dlatego należy określić zasady jej wdrożenia i zarządzania. Szczególnie istotne jest:

- zarejestrowanie marki (ze względu na jej transgraniczny charakter, proponuje się zarejestrowanie znaku towarowego w Urzędzie Unii Europejskiej ds. Własności Intelektualnej EUIPO),
- wyznaczenie podmiotu odpowiedzialnego za zarządzanie marką (może to być podmiot wskazany przez strukturę koordynującą współpracę w ramach TTOF),
- określenie zasad współpracy partnerów posługujących się marką,
- opracowanie i zastosowanie zasad certyfikacji dla podmiotów posługujących się marką,
- wskazanie źródeł i modelu finansowania aktywności związanych z marką,
- realizacja zadań wynikających ze strategii oraz jej uszczegółowienia.

6. MAPA DROGOWA ROZWOJU DESTYNACJI W RAMACH TTOF

6.1. Założenia rozwoju destynacji oraz współzarządzania destynacją

Rozwój turystyki w ramach TTOF wymaga wykreowania i systemowego rozwoju transgranicznej destynacji turystycznej. Kreacja destynacji powinna odbywać się równocześnie w kilku wymiarach:

1. Przestrzennym – jako rozwój obszaru stanowiącego cel podróży (w odniesieniu do TTOF chodzi o zapewnienie holistycznego postrzegania przez turystów polskiej i litewskiej części TTOF jako „Krainy Jaćwingów");

2. Marketingowym – jako kreacja zbioru produktów turystycznych odwiedzanego obszaru (w odniesieniu do TTOF chodzi o wyeksponowanie obecnych i przyszłych produktów turystycznych bazujących na zdefiniowanych konceptach turystycznych);
3. Instytucjonalnym – jako rozwój współpracy podmiotów tworzących warunki do uprawiania turystyki na odwiedzanym obszarze (w odniesieniu do TTOF chodzi o wykorzystanie struktury koordynacyjnej TTOF jako płaszczyzny rozwoju współpracy transgranicznej i współpracy międzysektorowej w turystyce);
4. Psychologicznym – jako kształtowanie doświadczeń (odczuć) turystów związanych z pobytem na odwiedzanym obszarze (w odniesieniu do TTOF chodzi o zbudowanie w świadomości turysty spójnego wizerunku „Krainy Jaćwingów" bazującego na asocjacjach związanych ze zdefiniowanymi konceptami).

W tym celu należy zidentyfikować rynki turystyczne dla polskiej i litewskiej części TTOF, a następnie podjąć działania motywujące turystów do odwiedzenia tej destynacji transgranicznej oraz działania ułatwiające im podróż (Rysunek 6).

Rysunek 6 Model rozwoju destynacji turystycznej

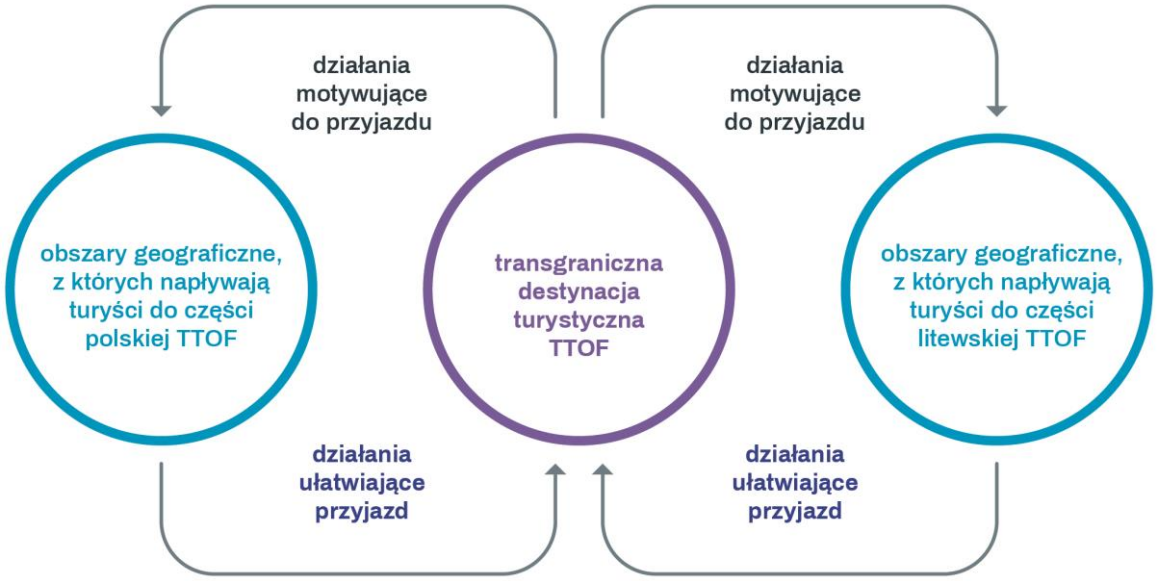

Źródło: opracowanie własne

Działania motywujące do przyjazdu polegają na wykorzystaniu instrumentów marketingowych służących skłonieniu do odwiedzenia destynacji przez podróżnych przybywających z rynków turystycznych zdefiniowanych dla polskiej i litewskiej części TTOF (np. kampanie marketingowe).

Działania ułatwiające przyjazd dotyczą wykorzystania zasobów umożliwiających podróż i pobyt turystów w destynacji (np. infrastruktura turystyczna i paraturystyczna).

Wskazanie rynków turystycznych dla polskiej i litewskiej części TTOF wymaga analizy przyjazdowego ruchu turystycznego po obu stronach granicy. Polskę i Litwę charakteryzuje znaczne zróżnicowanie struktury ruchu turystycznego. Do Polski przyjeżdżają przede wszystkim turyści z Niemiec, zaś wśród odwiedzających Litwę dominują Białorusini (Rysunek 7, Rysunek 8).

Rysunek 7 Ruch przyjazdowy do Polski w 2019 r. (mln osób)

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, 2020

Rysunek 8 Ruch przyjazdowy na Litwę w 2019 r. (tys. osób)

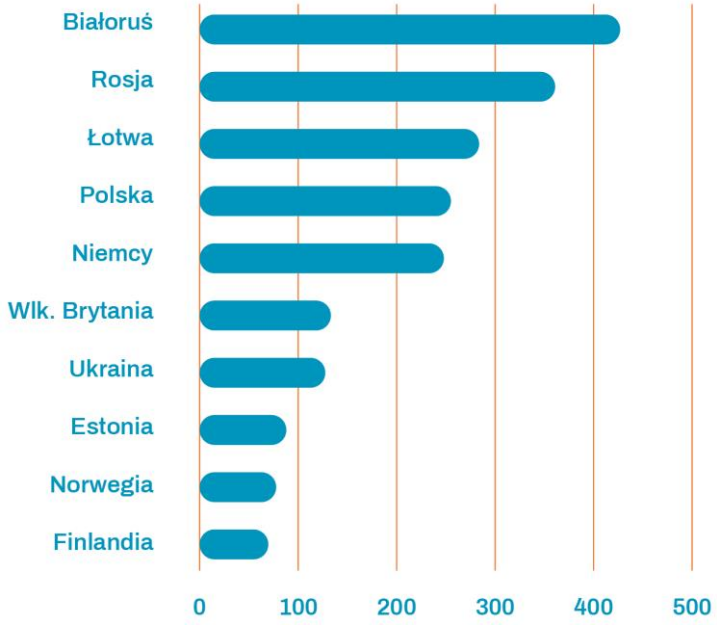

Źródło: Statistics Lithuania, 2020

Istotna dla identyfikacji rynków turystycznych TTOF jest również analiza turystyki przyjazdowej do obu części TTOF. Część polska (powiat sejneński i suwalski) odwiedzana jest przede wszystkim przez Litwinów i Holendrów. Wielu turystów przyjeżdża także z Rosji, Ukrainy oraz pozostałych republik bałtyckich tj. Łotwy i Estonii (Rysunek 9). Z kolei sąsiadujący z Polską okręg olicki odwiedzany jest przede wszystkim przez Rosjan, Polaków, Białorusinów i Łotyszy. Ważną grupę stanowią również Niemcy (Rysunek 10).

Rysunek 9 Korzystający z bazy noclegowej powiatu suwalskiego i sejneńskiego w 2019 r. (tys. osób)

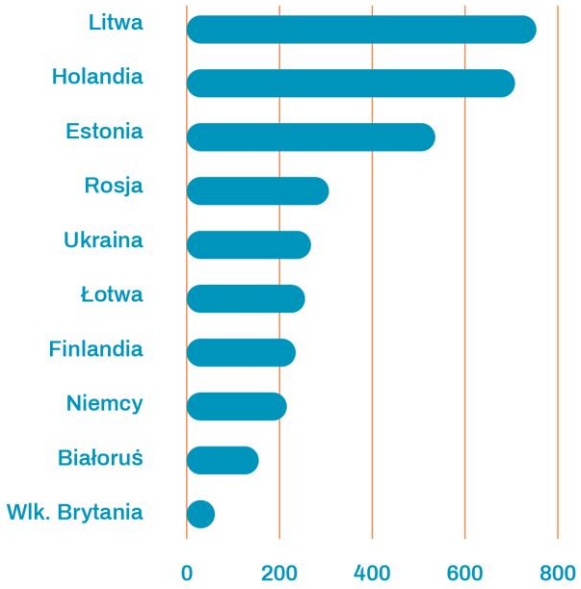

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, 2020

Rysunek 10 Korzystający z bazy noclegowej okręgu olickiego w 2019 r. (tys. osób)

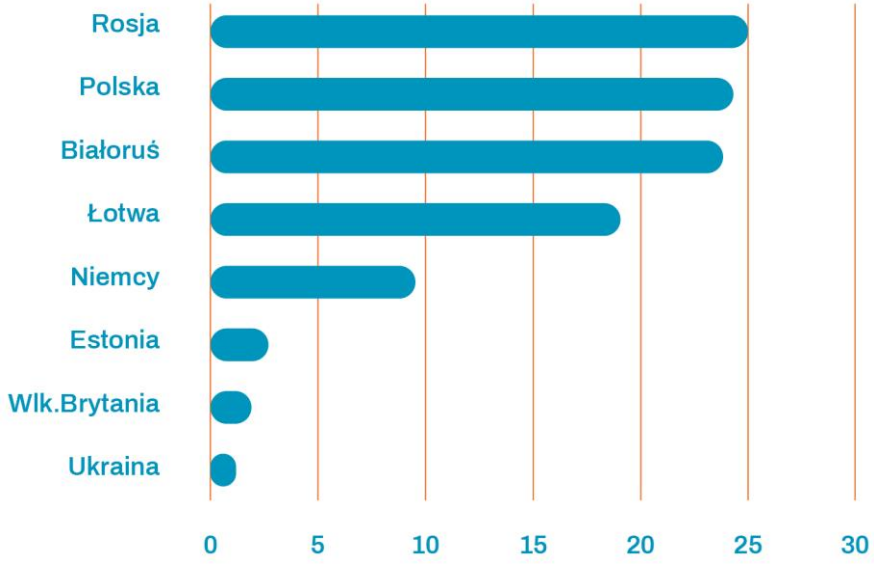

Źródło: Statistics Lithuania, 2020

Dla rozwoju TTOF jako destynacji ważne jest, aby turystyka przyjazdowa miała wymiar transgraniczny (pobyt w obu częściach TTOF), a nie przygraniczny. Grupą docelową powinni być turyści, dla których TTOF będzie głównym celem wielodniowego pobytu. Z kolei w kontekście ruchu tranzytowego należy podjąć działania zmierzające do tego, aby turyści korzystali na obszarze TTOF z noclegów w ramach podróży do miejsca docelowego.

Na podstawie analiz danych statystycznych wstępnie zidentyfikowano obszary geograficzne istotne dla przyszłej destynacji TTOF (Rysunek 11).

Rysunek 11 Obszary geograficzne istotne dla destynacji TTOF

Źródło: opracowanie własne

Zarządzanie destynacją powinno odbywać się w sposób zrównoważony, aby turystyka mogła wnieść wartość dodaną do lokalnej gospodarki, bez szkód dla przyrody, kultury i dziedzictwa historycznego tego obszaru. W tym celu niezbędne jest zapewnienie lepszego wykorzystania lokalnych zasobów przyrodniczych i kulturowych, generujące wzrost korzyści dla wszystkich interesariuszy tej destynacji, w tym szczególnie dla społeczności lokalnej.

Zrównoważone zarządzanie destynacją obejmuje cykl działań zapewniających stałe budowanie świadomości istnienia tej destynacji, zarówno wśród turystów, jak też społeczności lokalnej i pozostałych grup interesariuszy. Kluczową rolę w tym procesie powinna odgrywać struktura koordynacyjna TTOF, odpowiedzialna za rozwój destynacji oraz tworzenie warunków sprzyjających działalności turystycznej po obu stronach granicy (Rysunek 12).

Rysunek 12 Proces zarządzania destynacją

Źródło: opracowanie własne na podstawie ETIS, 2016

6.2. Powiązanie kreacji marki TTOF z rozwojem destynacji

Każda marka przyczynia się do rozwoju destynacji, z którą jest związana. Kreacja marki TTOF, ze względu na jej transgraniczny wymiar, jest zadaniem o wiele bardziej złożonym i długotrwałym niż rozwój marek wewnątrzkrajowych. Destynacja przecięta granicą państwową rozdziela dwa odrębne systemy państwowe odpowiadające za rozwój turystyki na swoich obszarach.

Pojawia się zatem potrzeba zsynchronizowania po obu stronach granicy działań związanych z rozwojem destynacji transgranicznej oraz działań dotyczących kreacji marki TTOF. Zostały one zainicjowane w czasie procesu tworzenia TTOF i powinny być kontynuowane przez strukturę koordynacyjną TTOF zgodnie z przedstawioną niżej mapą drogową (Rysunek 13).

Rysunek 13 Mapa drogowa działań dotyczących rozwoju destynacji i kreacji marki TTOF

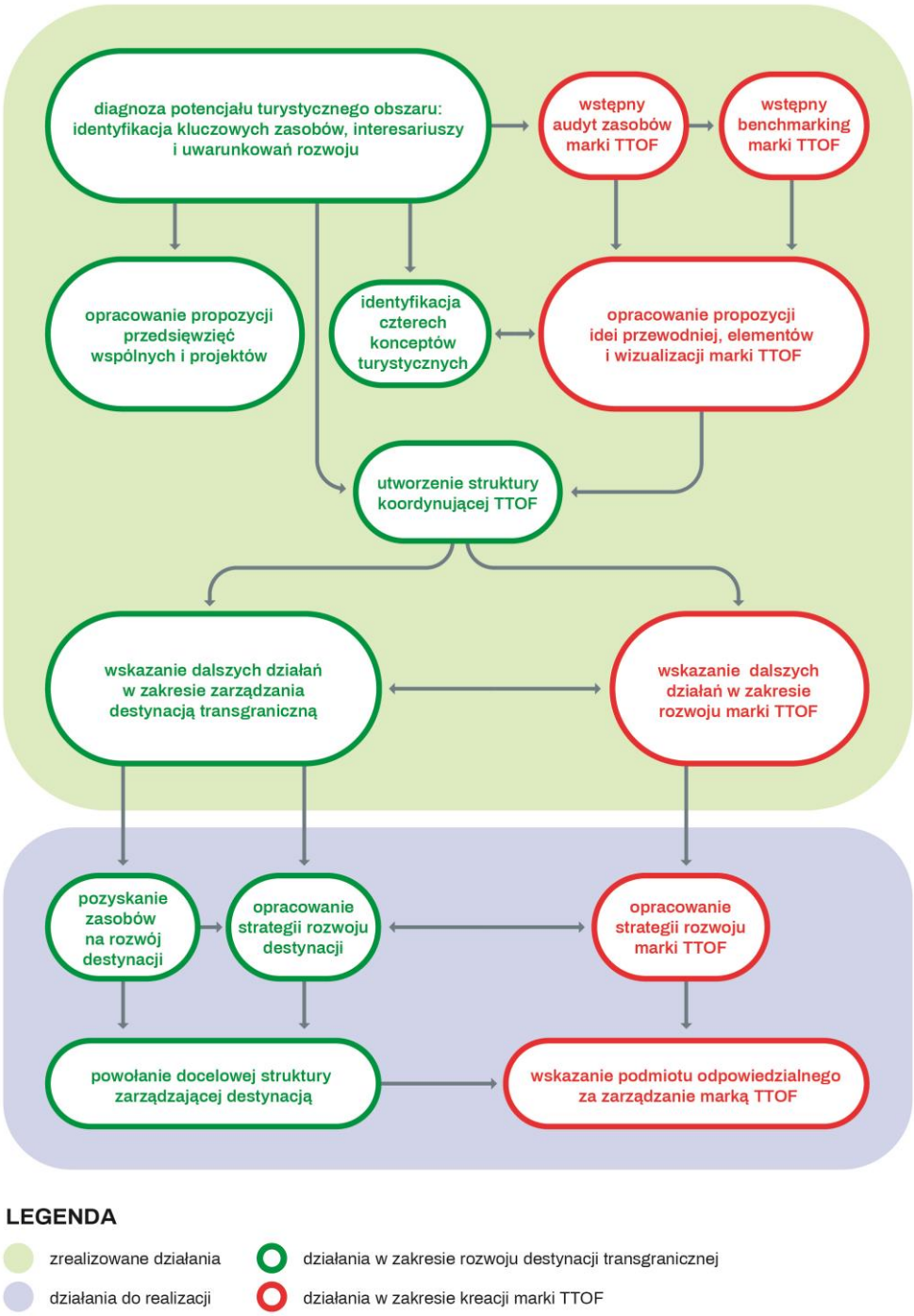

Źródło: opracowanie własne

Rozwój przyszłej destynacji transgranicznej oraz marki TTOF powinien opierać się na wykorzystaniu osiągniętych już rezultatów, związanych z utworzeniem TTOF. Przeprowadzono już bowiem diagnozę potencjału turystycznego oraz zidentyfikowano kluczowe zasoby TTOF, a także wskazano interesariuszy i inne ważne uwarunkowania dotyczące rozwoju tego specyficznego obszaru funkcjonalnego. W kontekście kreacji marki przeprowadzono wstępny audyt oraz benchmarking przyszłej marki TTOF, opracowano ideę przewodnią tej marki oraz przedstawiono koncepcję jej wizualizacji. Opierając się na zawartym porozumieniu o utworzeniu TTOF należy podjąć dalsze prace. Konieczne jest przygotowanie strategii rozwoju przyszłej destynacji i marki TTOF, w powiązaniu z konkretnym planem marketingowym i zabezpieczeniem środków na jego realizację. Te działania wymagają wyłonienia docelowej struktury zarządzającej destynacją oraz wskazania podmiotu, który stanie się właścicielem marki TTOF i będzie odpowiedzialny za jej rozwój.

6.3. Rozwój systemu współzarządzania transgraniczną destynacją turystyczną w Polsce i na Litwie

Różnice w systemie organizacyjnym turystyki w Polsce i na Litwie powinny zostać uwzględnione w strategii rozwoju destynacji transgranicznej, która powstanie w ramach TTOF. W Polsce obowiązuje trójszczeblowy system promocji obejmujący krajową organizację turystyczną (Polska Organizacja Turystyczna) oraz regionalne i lokalne organizacje turystyczne. System litewski obejmuje krajową organizację turystyczną (Lithuania Travel) oraz sieć centrów informacji turystycznej funkcjonujących przy samorządach.

W litewskiej części przyszłej destynacji działają trzy centra informacji turystycznej. Część polska jest w gorszej sytuacji, ponieważ na obszarze TTOF nie działa aktywnie żadna lokalna organizacja turystyczna, brakuje także profesjonalnie działających punktów informacji turystycznej. W celu zapewnienia spójności transgranicznego systemu turystyki po obu stronach granicy rekomenduje się w odniesieniu do polskiej części TTOF dwa alternatywne rozwiązania: powołanie lokalnej organizacji turystycznej skupiającej interesariuszy z polskiej części TTOF lub wskazanie działającego już podmiotu (np. stowarzyszenia), który mógłby w polskiej części TTOF zarządzać destynacją.

Należy podkreślić, iż najbardziej zaawansowanym instrumentem wspierającym współpracę transgraniczną władz lokalnych i regionalnych jest Europejskie Ugrupowanie Współpracy Terytorialnej (EUWT). Powołanie w przyszłości EUWT wpisuje się w priorytety współpracy obu krajów uzgodnione przez Polsko-Litewską Komisję Międzyrządową ds. Współpracy Transgranicznej. EUWT działa jako ponadnarodowa organizacja wyposażona w osobowość prawną. Jej członkami mogą być przede wszystkim jednostki samorządu terytorialnego, jednak prawo pozwala także na przystępowanie do tej organizacji wybranych podmiotów prawa publicznego (np. parki narodowe lub krajobrazowe). EUWT ułatwiłoby partnerom realizację wspólnych projektów, zarządzanie destynacją i marką TTOF oraz koordynację planowania przestrzennego i wspieranie rozwoju regionalnego. EUWT jest m.in. uprawnione do realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT). Instrument ten pozwala państwom członkowskim na implementację programów operacyjnych w sposób przekrojowy oraz uzyskiwanie finansowania z różnych osi priorytetowych jednego lub kilku programów operacyjnych.

Należy także rozważyć wykorzystanie na obszarze TTOF sprawdzonego instrumentu wsparcia terytorialnego, jakim jest Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS)[25]. W latach 2021-2027 znaczenie RLSK prawdopodobnie wzrośnie, gdyż państwa członkowskie Unii Europejskiej zostały zobligowane do skuteczniejszego wykorzystania tego instrumentu, w tym do zabezpieczenia środków na ten cel we wszystkich funduszach wspierających rozwój lokalny[26]. Wdrożenie RLKS w ramach TOFF będzie wymagać utworzenia po obu stronach granicy lokalnych grup działania, składających się z przedstawicieli podmiotów publicznych i prywatnych.

6.4. Rozwój działań marketingowych realizowanych w destynacji

Rozwój destynacji transgranicznej wymaga zintegrowanych działań marketingowych, które można realizować wykorzystując doświadczenia regionalnych i lokalnych organizacji turystycznych działających jako „destination management organisation" (DMO). Wynika to z potrzeby transgranicznej synchronizacji działań w zakresie kreacji produktów turystycznych, promocji TTOF, komercjalizacji oferty turystycznej (w tym kształtowania ceny tej oferty po obu stronach granicy),

[25] Projekt Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie przepisów szczegółowych dotyczących celu „Europejska współpraca terytorialna" (Interreg) wspieranego w ramach Europejskiego Funduszu (wersja 11.12.2020 r.)
[26] Opinia Europejskiego Komitetu Regionów - Wkład KR w odnowioną agendę terytorialną ze szczególnym naciskiem na rozwój lokalny kierowany przez społeczność (Dz.U.UE C z dnia 5 lutego 2020 r.)

dystrybucji produktów turystycznych (z wykorzystaniem polskich i litewskich kanałów tradycyjnych, w tym tour operatorów i kanałów elektronicznych), a także kształcenia i rozwoju profesjonalnych kadr rozwijających rynek turystyczny w ramach TTOF.

Jako propozycje możliwych do realizacji w przyszłości zintegrowanych działań marketingowych można wskazać:

1. Ubieganie się o wpis Szlaku Jaćwingów (transgranicznego produktu turystycznego wpisującego się w koncept nr 2 załącznik nr 3 poz. 2.1) na listę Europejskich Szlaków Kulturowych (ESK)[27].

2. Ubieganie się destynacji o nagrodę EDEN (European Destinations of Excellence)[28], która jest wspierana przez Komisję Europejską. Poprzez promocję modelowych destynacji nagroda skutecznie zwraca uwagę na wartości i wspólne cechy europejskich atrakcji turystycznych.

3. Ubieganie się o organizację Europejskich Dni Dziedzictwa[29]. Jest to wspólna inicjatywa Rady Europy i Unii Europejskiej, mająca na celu promocję dziedzictwa kulturowego. Jej głównym celem jest szeroko pojęta edukacja historyczna i kulturalna, prezentacja różnorodności kulturowej podkreślenie wspólnych korzeni kultury europejskiej oraz propagowanie dialogu międzykulturowego.

4. Ubieganie się o nagrodę w zakresie turystyki zrównoważonej przyznawaną przez Baltic Sea Tourism Center.[30] Głównym celem nagrody jest zapewnienie wspierania zrównoważonego rozwoju turystyki w regionie Morza Bałtyckiego po wybuchu COVID-19.

5. Ubieganie się o certyfikat najlepszego produktu turystycznego w konkursie Polskiej Organizacji Turystycznej[31]. Celem konkursu jest podnoszenie jakości i konkurencyjności oferty turystycznej poprzez kreowanie produktów, które nie tylko wyróżniają się atrakcyjnością turystyczną, ale także są nowatorskie, przyjazne turystom i dają wiele możliwości spędzenia czasu wolnego.

6. Ubieganie się o włączenie produktów turystycznych destynacji do oferty krajowej organizacji turystycznej Litwy Lithuania Travel. Główne kanały komunikacyjne to strona internetowa www.lithuania.travel oraz profil w mediach społecznościowych „Lithuania. Real is beautiful". Oferta turystyczna promowana jest w układzie terytorialnym (regiony) i tematycznym (miejsca, religia, wypoczynek, przyroda, zdrowie kuchnia).

[27] https://www.coe.int/en/web/cultural-routes dostęp:07.01.2021
[28] https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/eden_en dostęp: 07.01.2021
[29] https://www.gov.pl/web/kultura/europejskie-dni-dziedzictwa dostęp: 07.01.2021
[30] https://bstc.eu/ dostęp: 07.01.2021
[31] https://www.pot.gov.pl/pl/dzialalnosc/konkursy/najlepszy-produkt-turystyczny dostęp: 07.01.2021

7. IDENTYFIKACJA PRZEDSIĘWZIĘĆ WSPÓLNYCH ORAZ PROJEKTÓW WSPIERAJĄCYCH ROZWÓJ TURYSTYKI W RAMACH TTOF

7.1. Proces identyfikacji przedsięwzięć wspólnych, wiązek projektów oraz projektów transgranicznych i indywidualnych

Rozwój turystyki w ramach TTOF, w tym rozwój przyszłej destynacji i marki obszaru, wymaga zapewnienia oczekiwanej podaży, jakości i dostępności produktów turystycznych po obu stronach granicy. Są one niezbędne, aby zbudować w ramach TTOF wyróżniająca się i konkurencyjną ofertę turystyczną.

Opierając się na diagnozie walorów turystycznych obszaru, ocenie aktualnej oferty turystycznej TTOF oraz prognozach dotyczących przyszłych kierunków zagospodarowania turystycznego obszaru zdefiniowano cztery koncepty rozwoju turystyki, które przedstawiono w Rozdziale 5. Dalsze rozszerzenie oferty turystycznej TTOF, m.in. podniesienie atrakcyjności obecnych i wykreowanie nowych produktów turystycznych, będzie rezultatem przedsięwzięć wspólnych, wiązek tematycznych projektów, projektów transgranicznych oraz projektów indywidualnych, których tematyka i cele są powiązane z wyznaczonymi konceptami rozwoju turystyki na tym obszarze.

Przedsięwzięcie wspólne obejmuje działania inwestycyjne i nieinwestycyjne, inicjowane oraz koordynowane przez organy TTOF, wspierające rozwój turystyczny całego obszaru, realizowane z udziałem transgranicznych zespołów tematycznych i grup roboczych oraz innych interesariuszy polskich i litewskich.

Wiązka tematyczna projektów to grupa odrębnych projektów o podobnych celach i zakresach, nawiązujących do tego samego konceptu, realizowanych przez jeden lub więcej podmiotów po jednej stronie granicy lub w partnerstwach transgranicznych.

Projekt indywidualny to projekt związany tematycznie ze zdefiniowanymi konceptami, realizowany przez jeden lub więcej podmiotów wyłącznie po stronie polskiej lub po stronie litewskiej, bez bezpośredniego zaangażowania partnerów z drugiej strony granicy.

Projekt transgraniczny to projekt związany tematycznie ze zdefiniowanymi konceptami, realizowany wspólnie przez co najmniej jednego partnera po stronie polskiej i jednego partnera po stronie litewskiej.

Łącznie zaplanowano do realizacji na terenie TTOF cztery przedsięwzięcia wspólne, w które zaangażują się wszyscy partnerzy polscy i litewscy. Realizacja pierwszego z tych przedsięwzięć tj. projektu pt. „Litewsko-polski obszar funkcjonalny – nowe możliwości rozwoju turystyki", współfinansowanego z Programu INTERREG Litwa-Polska 2014-2020 rozpoczęła się już w styczniu 2021 r.

Ponadto w ramach poszczególnych konceptów zaplanowano także realizację wiązek projektów, projektów transgranicznych oraz projektów indywidualnych, w tym:

- koncept nr 1 „Magiczne pogranicze": trzy projekty transgraniczne i dwa projekty indywidualne,
- koncept nr 2 „Tajemnicza kraina Jaćwingów": jeden projekt transgraniczny,
- koncept nr 3 „Zielone zacisze": dwie wiązki projektów, trzy projekty transgraniczne i dziesięć projektów indywidualnych,
- koncept nr 4 „Wspólne dziedzictwo": dwie wiązki projektów i jeden projekt indywidualny.

Status prawny podmiotów zgłaszających propozycje projektów determinuje ich cele, zakres oraz charakter (publiczny, komercyjny lub społeczny). Największa grupa zgłaszających to jednostki samorządu terytorialnego, stąd wśród propozycji przeważają projekty dotyczące publicznej infrastruktury turystycznej, znacznie mniej jest projektów społecznych i komercyjnych.

Wszystkie projekty, które interesariusze polscy i litewscy tj. jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki podległe, organizacje pozarządowe, przedsiębiorstwa oraz uczelnie wyższe zaproponowali do realizacji w przyszłości na terenie TTOF zostały przeanalizowane pod kątem możliwości rozwoju współpracy transgranicznej, wymiany doświadczeń i dobrych praktyk pomiędzy partnerami[32], występowania w tych projektach transgranicznych katalizatorów i barier utrudniających ich realizację[33], a także z punktu widzenia ich wykonalności technicznej,

[32] KUROWSKA-PYSZ, Joanna; The process of joint learning as a determinant of cross-border project management. *Eastern Journal Of European Studies*, Volume 11, Special Issue, November 2020

[33] KUROWSKA-PYSZ, Joanna; CASTANHO, Rui Alexandre; NARANJO GÓMEZ, José Manuel. Cross-border cooperation: the barriers analysis and the recommendations. Polish Journal of Management Studies, 2018, 17.

organizacyjnej i finansowej (z uwzględnieniem oceny potencjalnych źródeł finansowania)[34]. Pod uwagę brano także wpływ proponowanych projektów na rozwój oferty turystycznej TTOF oraz na rozwój zrównoważony obszaru[35].

Podczas realizacji pierwszej części projektu sformułowano tezę, że potencjał turystyczny związany z historycznym dziedzictwem ludu Jaćwingów może zostać wykorzystany jako najbardziej unikalny i wyróżniający element oferty turystycznej i przyszłej marki TTOF. Tezę tę potwierdził także wstępny audyt zasobów przyszłej marki (Rozdział 5). Wynika z niego, że największy wpływ na rozwój przyszłej marki TTOF może mieć projekt transgraniczny zgłoszony do konceptu nr 2 „Tajemnicza kraina Jaćwingów". Jest on spójny pod względem tematycznym oraz obejmuje komplementarne zadania inwestycyjne i nie inwestycyjne po obu stronach granicy. Jest to projekt oparty na wyrazistej idei eksploracji turystycznej materialnych i niematerialnych walorów związanych z dziedzictwem Jaćwingów na pograniczu polsko-litewskim. Realizacja każdego z zaplanowanych zadań umożliwi stworzenie odrębnego produktu turystycznego. Nowe produkty turystyczne będzie można łączyć w dowolne konfiguracje lub utworzyć z nich jeden sieciowy produkt turystyczny TTOF. Oprócz opisanego wyżej projektu transgranicznego, do dziedzictwa kulturowego i historycznego nawiązują także projekty zgłoszone w ramach konceptów nr 1 „Magiczne pogranicze" i nr 4 „Wspólne dziedzictwo", natomiast projekty zgłoszone w ramach konceptu nr 3 „Zielone zacisze" wyraźnie odwołują się do dziedzictwa przyrodniczego i walorów naturalnych TTOF.

Wszystkie koncepty i propozycje projektów poddano ocenie turystów w ramach sondażu ankietowego przeprowadzonego w polskiej i litewskiej części TTOF w sierpniu 2020 r. Wyniki badania potwierdzają, że koncepty rozwoju turystyki w ramach TTOF zostały wyznaczone prawidłowo. Turyści pozytywnie ocenili większość proponowanych produktów turystycznych, które powstaną w ramach poszczególnych projektów. Niemniej jednak wyniki badania wskazują, że wpływ poszczególnych projektów i związanych z nimi produktów turystycznych na rozwój przyszłej destynacji będzie zróżnicowany. Największe zainteresowanie turystów wzbudził projekt transgraniczny „Tajemnicza kraina Jaćwingów", natomiast słabiej oceniono projekty odwołujące się do dziedzictwa kulturowego i historycznego (koncepty nr 1 „Magiczne pogranicze" i nr 4 „Wspólne dziedzictwo"). Nie zapewniają one przyszłej ofercie turystycznej TTOF tak wyraźnej przewagi konkurencyjnej nad sąsiednimi destynacjami jak projekt transgraniczny związany z dziedzictwem Jaćwingów i mogą stanowić jedynie jego uzupełnienie. Wpływa na to m.in. typowy charakter oferty (np. dominacja muzeów w koncepcie nr 4 „Wspólne dziedzictwo") i abstrakcyjność oferty na obecnym etapie (np. w koncepcie nr 1 „Magiczne pogranicze" - wytyczenie nowych szlaków opartych na motywach, z którymi turyści się dotychczas nie zetknęli na tym terenie). Niemal równie dobrze jak projekt transgraniczny „Tajemnicza kraina Jaćwingów" turyści ocenili projekty proponowane w ramach konceptu nr 3 „Zielone zacisze". Dotyczą one tej części oferty TTOF, która obecnie jest najlepiej rozwinięta i najbardziej przyciąga turystów. Choć te projekty są mniej oryginalne, powinny stanowić naturalną bazę dla projektu transgranicznego związanego z Jaćwingami oraz dla projektów z pozostałych konceptów. Korzystanie z produktów turystycznych związanych z dziedzictwem Jaćwingów najczęściej wymaga wędrowania, przemieszczania się, przebywania wśród przyrody, gdzie znajdują się pozostałości grodzisk. To w naturalny sposób łączy projekty w ramach obu tych konceptów. Propozycje projektów w ramach konceptu nr 3 „Zielone zacisze" dotyczą także rozwoju bazy noclegowej i gastronomicznej oraz uzupełniających form spędzania czasu wolnego, co jest niezbędnym dopełnieniem projektów planowanych w ramach pozostałych konceptów związanych z dziedzictwem kulturowym i historycznym. Relacje pomiędzy przedsięwzięciami wspólnymi i propozycjami projektów w ramach konceptów przedstawiono na Rysunku 14.

[34] KUROWSKA-PYSZ, Joanna. Selected aspects of the development of cross-border partnerships based on projects co-financed by the European Union. *REDES: Revista do Desenvolvimento Regional*, 2018, 23.3: 14-34.
[35] KUROWSKA-PYSZ, Joanna; SZCZEPAŃSKA-WOSZCZYNA, Katarzyna. The analysis of the determinants of sustainable cross-border cooperation and recommendations on its harmonization. *Sustainability*, 2017, 9.12: 2226.

Rysunek 14 Relacje pomiędzy przedsięwzięciami wspólnymi i projektami w ramach konceptów

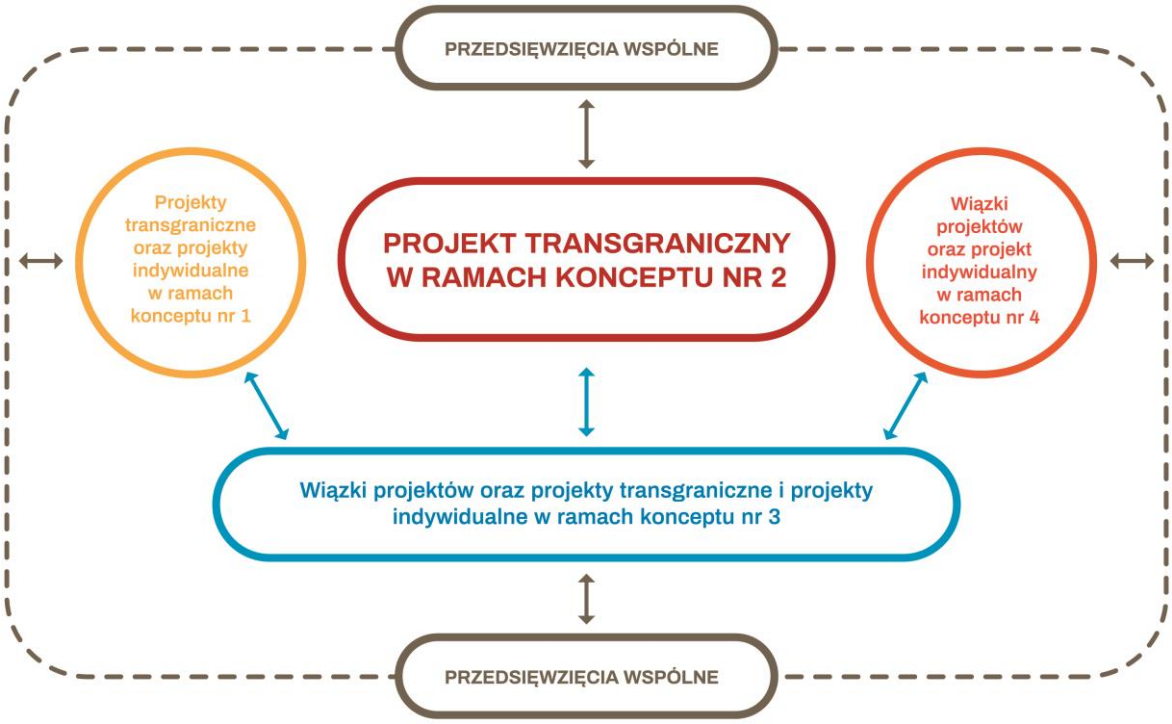

Źródło: opracowanie własne

Należy podkreślić, iż wpływ planowanych przedsięwzięć wspólnych na przyszły rozwój obszaru zależy w dużej mierze od sprawności koordynacji współpracy w ramach TTOF przez powołane do tych zadań organy. Istotnym czynnikiem będzie także rozwój współpracy transgranicznej pomiędzy partnerami zaangażowanymi w poszczególne projekty. Warunkuje ona wykonalność zaplanowanych zadań, a pośrednio także rozwój przyszłej transgranicznej destynacji turystycznej i wykreowanie marki turystycznej. Aktualnie większość zdefiniowanych przedsięwzięć wspólnych i propozycji projektów znajduje się w fazie koncepcyjnej. Ich realizacja uzależniona jest od podjęcia przez zainteresowane podmioty prac projektowych i kosztorysowych, a także ujęcia tych projektów w planach finansowych i strategiach rozwoju po obu stronach granicy (dotyczy to przede wszystkim jednostek samorządu terytorialnego współpracujących w ramach TTOF).

7.2. Charakterystyka przedsięwzięć wspólnych TTOF

Na etapie diagnozowania potencjału turystycznego TTOF i potrzeb rozwoju turystyki w powiązaniu z analizą współpracy transgranicznej w ramach obszaru, zdefiniowano m.in. następujące problemy występujące na tym obszarze:

- brak koordynacji współpracy sieciowej i słabe więzi transgraniczne,
- słabe powiązania pomiędzy elementami oferty turystycznej po obu stronach granicy np. oferta agroturystyczna, szlaki tematyczne, trasy rowerowe itp.
- brak wielojęzycznej informacji turystycznej (po obu stronach granicy) oraz brak profesjonalnych punktów informacji turystycznej (po stronie polskiej),
- słaba wymiana informacji o atrakcjach turystycznych oraz imprezach i wydarzeniach po obu stronach granicy, przeznaczonych dla turystów i mieszkańców TTOF,
- niewystarczające kompetencje do nowoczesnej obsługi ruchu turystycznego oraz zarządzania w turystyce (m.in. pracownicy punktów informacji turystycznej, pracownicy samorządowi zarządzający turystyką, obsługa obiektów turystycznych i agroturystycznych itp.).

Rozwiązanie wymienionych problemów wymaga podjęcia systemowych i kompleksowych działań w skali całego TTOF. We współpracy z interesariuszami wypracowano założenia realizacji przedsięwzięć wspólnych TTOF, stanowiących odpowiedź na wskazane wyżej problemy.

Tabela 3 Przedsięwzięcie wspólne TTOF – w trakcie realizacji (2021-2022)

Lp.	Obszar interwencji	Charakterystyka realizowanego przedsięwzięcia wspólnego	Realizatorzy
1.	Pogłębianie integracji transgranicznej jednostek samorządu terytorialnego oraz innych podmiotów i organizacji współpracujących w ramach TTOF	Projekt: „Litewsko-polski obszar funkcjonalny – nowe możliwości rozwoju turystyki", współfinansowany z Programu INTERREG Litwa-Polska 2014-2020 Realizacja: 01/2021 – 03/2022 Działania: 1.Transgraniczne spotkania partnerów w tym wspólne warsztaty edukacyjne 2.Stworzenie transgranicznej trasy turystycznej prezentującej różnorodne atrakcje TTOF 3.Stworzenie założeń wspólnego (dwujęzycznego) systemu identyfikacji wizualnej TTOF 4.Transgraniczne działania promocyjne skierowane do turystów m.in.: publikacje prasowe, film, mapa, gadżety reklamowe, materiały drukowane, wspólny udział w targach turystycznych	Jednostki samorządu terytorialnego: - ze strony litewskiej: Łoździeje, Kalvaria, Wyłkowyszki, - ze strony polskiej: Wiżajny, Rutka-Tartak oraz Stowarzyszenie Samorządów Ziemi Sejneńskiej w imieniu pozostałych jednostek samorządu terytorialnego w polskiej części TTOF oraz innych podmiotów zainteresowanych udziałem w projekcie
2.	Kreowanie synergii pomiędzy strategicznymi elementami oferty turystycznej po obu stronach granicy		
3.	Wspólna promocja produktów turystycznych TTOF		
4.	Wspólny system identyfikacji wizualnej TTOF		

Źródło: opracowanie własne

W Tabeli 4 przedstawiono opisy pozostałych przedsięwzięć wspólnych, planowanych na lata 2021-2025, które także będą służyć rozwiązaniu zdefiniowanych wyżej problemów i wzmocnieniu potencjału turystycznego TTOF. Realizacja tych przedsięwzięć jest ściśle powiązana z wdrożeniem modelu koordynacji współpracy w ramach TTOF, którego propozycję przedstawiono w Rozdziale 4.

Tabela 4 Przedsięwzięcia wspólne TTOF – planowane do realizacji (2021-2025)

Lp.	Obszar interwencji	Charakterystyka proponowanego przedsięwzięcia wspólnego	Realizatorzy
1.	Rozwój transgranicznego systemu informacji turystycznej	Rozwój sieci punktów informacji turystycznej oraz rozszerzenie dostępności i zakresu informacji turystycznej (głównie po stronie polskiej np. Sejny i Puńsk). Poprawa koordynacji współpracy pomiędzy punktami informacji po obu stronach granicy (np. cykliczne spotkania koordynacyjne). Zwiększenie zakresu informacji dostępnej w językach obcych (np. opracowanie informacji o ofercie w ramach czterech rozwijanych konceptów TTOF w języku polskim, litewskim, angielskim i rosyjskim). Aktualizacja informacji turystycznej w Internecie. Intensyfikacji wymiany informacji o imprezach i wydarzeniach po obu stronach granicy przeznaczonych dla turystów i mieszkańców TTOF.	Organy TTOF oraz transgraniczne zespoły zadaniowe we współpracy z polskimi i litewskimi instytucjami, podmiotami i organizacjami zainteresowanymi poprawą informacji turystycznej w ramach TTOF.
2.	Poprawa kwalifikacji do zarządzania ofertą turystyczną TTOF	Organizacja szkoleń językowych dedykowanych obsłudze ruchu turystycznego (język kraju sąsiada, język angielski). Organizacja tematycznych szkoleń profilowanych dotyczących różnych aspektów zarządzania w turystyce dla grup docelowych: przewodnicy turystyczni, pracownicy samorządowi zarządzający turystyką, pracownicy punktów informacji turystycznej, pracownicy obiektów turystycznych, osoby prowadzące gospodarstwa agroturystyczne,	Organy TTOF oraz transgraniczne zespoły zadaniowe we współpracy z polskimi i litewskimi instytucjami, podmiotami i organizacjami zainteresowanymi poprawą informacji turystycznej w ramach

		osoby rozwijające eko-uprawy i turystykę ekologiczną.	TTOF.
3.	Poprawa jakości oraz urozmaicenie oferty agroturystycznej TTOF	Sieciowanie polskich i litewskich gospodarstw agroturystycznych zainteresowanych łączeniem usług np.: - proponowanie turystom krótkich odwiedzin w partnerskim gospodarstwie agroturystycznym po drugiej stronie granicy, - wspólna transgraniczna promocja oferty turystycznej partnerskich gospodarstw, - kreowanie komplementarnych transgranicznych ofert agroturystycznych np. w powiązaniu z oferowaniem eko–produktów rolnych, dań kuchni regionalnej, przygotowaniem transgranicznych tras uwzględniających atrakcje turystyczne na szlaku pomiędzy gospodarstwami, - występowanie o prestiżowe rekomendacje stowarzyszeń agroturystycznych potwierdzające standard świadczonych usług.	Organy TTOF oraz transgraniczne zespoły zadaniowe we współpracy z gospodarstwami agroturystycznymi po obu stronach granicy oraz reprezentującymi je podmiotami.

Źródło: opracowanie własne

7.3. Charakterystyka propozycji projektów w ramach poszczególnych konceptów

Jak wskazano wyżej, największy potencjał do rozwoju wyróżniającej się oferty turystycznej w ramach TTOF posiada projekt transgraniczny pt. „Tajemnicza kraina Jaćwingów" (koncept nr 2). Jego celem jest powiązanie w jeden sieciowy produkt turystyczny zlokalizowanych na obszarze TTOF obiektów i miejsc historycznych związanych z dziedzictwem i kulturą Jaćwingów. Oprócz możliwości odwiedzenia lokalizacji historycznie związanych z Jaćwingami, elementem tego produktu turystycznego będą także m.in. programy edukacyjno-poznawcze i oferta rozrywkowa związana z kulturą Jaćwingów oraz inne komplementarne atrakcje (np. wyrób i sprzedaż pamiątek, wirtualne zwiedzanie, gry terenowe, kuchnia jaćwieska, imprezy tematyczne itp.). Projekt jest planowany do realizacji w latach 2021-2026, w partnerstwie 10 podmiotów (trzy jednostki samorządu terytorialnego z Litwy i sześć jednostek samorządu terytorialnego z Polski oraz jedno stowarzyszenie z Polski). Z uwagi na złożoność tego projektu transgranicznego, należy dopuścić w przyszłości jego podział na kilka mniejszych. Mogą o tym przesądzić m.in. stopień przygotowania poszczególnych zadań do realizacji (np. opracowanie dokumentacji technicznej i kosztorysów, uzyskanie niezbędnych pozwoleń) oraz wykonalność finansowa zadań przez poszczególnych partnerów (zabezpieczenie funduszy na realizację zadań). Zakres i realizatorów projektu przedstawia Tabela 5, a szczegółowe informacje o projekcie – załącznik nr 2, poz. 2.1.

Tabela 5 Zakres i realizatorzy projektu transgranicznego „Tajemnicza kraina Jaćwingów"

Lp.	Zakres projektu transgranicznego „Tajemnicza kraina Jaćwingów"	Realizatorzy
1	„Wokół jaćwieskiego grodu Szjurpy"	Gmina Jeleniewo
2	„Grodzisko jaćwieskie Gulberek w Sudawskich"	Gmina Wiżajny
3	„Wytyczenie szlaku prowadzącego do grodziska jaćwieskiego Jegliniec w Gminie Szypliszki"	Gmina Szypliszki
4	„Góra Różańcowa w Krasnopolu jako dawne grodzisko jaćwieskie"	Gmina Krasnopol
5	„Przygotowanie grodziska Jaćwingów w Posejnelach na cele turystyczne"	Gmina Giby
6	„Rozwój oferty turystycznej Osady Jaćwiesko-Pruskiej w Oszkiniach"	Osada Jaćwiesko-Pruska w Oszkiniach
7	„Rekonstrukcja typowego grodziska Jaćwingów jako atrakcja turystyczna Gminy Rutka Tartak"	Gmina Rutka Tartak
8	„Podróżując szlakami Jaćwingów: rejony łoździejski, wyłkowyski i kalwaryjski"	Rejony: Łoździeje, Kalvaria i Wyłkowyszki

Źródło: opracowanie własne

Większość propozycji projektów (wiązki projektów i projekty transgraniczne) zgłoszonych w ramach dwóch pozostałych konceptów (nr 1 i nr 4) dotyczących wykorzystania dziedzictwa kulturowego i historycznego obszaru opiera się na współpracy sieciowej. W ramach tych komponentów zgłoszono tylko trzy propozycje projektów indywidualnych:

- koncept nr 1, projekt: „Baśniowy szlak pogranicza", który ma na celu powiązanie w jeden projekt turystyczny obecnych i przyszłych atrakcji skierowanych do rodzin z dziećmi; będzie to pakiet atrakcji, które urozmaicą wypoczynek, rozszerzą ofertę spędzania czasu wolnego i przyczynią się do wydłużenia pobytu na obszarze (tematyczne wioski bajek w gminach: Wiżajny, Rutka Tartak, Szypliszki i Giby oraz Miasteczko Kultur w mieście Sejny);
- koncept nr 1, projekt: „Park Rzeźby Mejera Sztuka &Natura" zgłoszony przez Politechnikę Białostocką do realizacji w gminie Sejny, w którym wykorzystany zostanie fenomen nowoczesnego parku rzeźby jako oferty dla turystów wymagających i otwartych na obcowanie z kulturą i przyrodą w powiązaniu z ideą edukacji artystycznej i partycypacji publiczności w tworzeniu sztuki;
- koncept nr 4, projekt: „Centrum kuchni pogranicza w Wiżajnach", zgłoszony przez prywatnego przedsiębiorcę, który będzie wspierać rozwój lokalnej oferty turystycznej przy szlaku Green Velo w Wiżajnach (m.in. poprawa dostępu turystów do kuchni regionalnej, infrastruktury noclegowej i wypożyczalni rowerów i uruchomienie sprzedaży produktów lokalnych producentów).

Szczegółowe informacje o tych projektach znajdują się w załączniku nr 2, poz. 1.1., 1.4 i 4.3.

Propozycje wiązek projektów zgłoszonych w ramach konceptu nr 4 dotyczą zarówno rozwiniętej już dobrze w obu częściach TTOF oferty muzealnej, jak też kształtującej się dopiero oferty związanej z udostępnieniem na cele turystyczne obiektów kultury dworskiej. Celem tych projektów jest zachowanie lub odtworzenie dziedzictwa historycznego i kulturowego obszaru, lepsze zagospodarowanie na potrzeby rozwoju turystyki (m.in. infrastruktura noclegowa i gastronomiczna) oraz powiązanie elementów tego dziedzictwa w jeden spójny tematycznie produkt turystyczny, dostępny po obu stronach granicy. Projekty przyczynią się do podniesienia atrakcyjności oferty turystycznej TTOF, zwłaszcza dla turystów zainteresowanych poznawaniem dziedzictwa kulturowego pogranicza (materialnego i niematerialnego) i korzystaniem z usług instytucji kultury w powiązaniu z elementami edukacji, rozrywki oraz ofertą kulinarną pogranicza. Zakres i realizatorów tych projektów przedstawia Tabela 6, a szczegółowe informacje o projektach – załącznik nr 2, poz. 4.1.i 4.2.

Tabela 6 Zakres i realizatorzy wiązek projektów w ramach konceptu nr 4

Lp.	Wiązka projektów	Zakres wiązki projektów	Realizatorzy
1	„Szlak dworski pogranicza”	„Szlak dworski - oferta edukacyjno-turystyczna Fundacji Pogranicze”	Fundacja POGRANICZE w Sejnach
2		„Przygraniczna sieć dworskiej kultury i tradycji – rozwój oferty turystycznej dworu Aštrioji Kirsna”	Centrum kultury i dziedzictwa dworu w Aštrioji Kirsna Sp. z o.o.
3		„Na ścieżkach dworskich legend - dwór Paežeriai i inne dwory pogranicza polsko-litewskiego”	Rejon Wyłkowyszki
4		„Międzynarodowe Centrum Edukacyjno-Rekreacyjne w Hołnach Mejera”	Politechnika Białostocka
1	„Szlak muzealny pogranicza”	„Rozwój turystycznej oferty muzealnej w Gminie Puńsk”	Gmina Puńsk
2		„Szlak muzealny – przystanek Kalvaria”	Rejon Kalvaria
3		„Rozwój oferty Muzeum Kresów Rzeczypospolitej Obojga Narodów w Sejnach”	Miasto Sejny
4		„Szlak muzealny – przystanek: miejsce urodzenia Jonasa Basanavičiusa jako oddział Litewskiego Muzeum Narodowego”	Rejon Wyłkowyszki

Źródło: opracowanie własne

Propozycje trzech projektów transgranicznych zgłoszonych w ramach konceptu nr 1 nawiązują w większości do niematerialnych elementów dziedzictwa kulturowego pogranicza (podania, baśnie i legendy oraz zwyczaje i obrzędy wywodzące się nawet z czasów jaćwieskich). W odróżnieniu od wiązek projektów proponowanych w ramach konceptu nr 4, osadzonych w dostępnej już ofercie, te projekty transgraniczne bazują na zupełnie nowych ideach i koncepcjach, nie powiązanych z dostępnymi obecnie na tym obszarze produktami turystycznymi. W przypadku każdego z tych projektów celem partnerów było stworzenie komplementarnej i spójnej tematycznie oferty turystycznej, która może przyciągać określone grupy docelowe:

- „Transgraniczny szlak miłości – od jeziora do jeziora”: turyści szczęśliwie i nieszczęśliwie zakochani,
- „Żywa historia i kultura pogranicza”: turyści zainteresowani aktywnym udziałem w imprezach i wydarzeniach związanych z pielęgnowaniem dziedzictwa historycznego i kulturowego pogranicza,
- „Transgraniczny szlak książkonoszy”: turyści zainteresowani historią pogranicza z okresu zaborów.

W porównaniu z propozycjami wiązek projektów zgłoszonych w ramach konceptu nr 4, wymienione wyżej projekty są mniej zaawansowane pod względem przygotowania do realizacji (za wyjątkiem zadania: „Magiczna droga miłości w Puńsku”, zgłoszonego przez Gminę Puńsk).

Zakres i realizatorów tych projektów transgranicznych przedstawia Tabela 7, a szczegółowe informacje o projektach – załącznik nr 2, poz. 1.2., 1.3 i 1.5.

Tabela 7 Zakres i realizatorzy projektów transgranicznych w ramach konceptu nr 1

Lp.	Zakres projektu transgranicznego „Transgraniczny szlak miłości od jeziora do jeziora”	Realizatorzy
1	„Magiczna droga miłości w Puńsku”	Gmina Puńsk
2	„Transgraniczny szlak miłości od jeziora do jeziora - Łoździeje”	Rejon Łoździeje
3	„Transgraniczny szlak miłości od jeziora do jeziora – Wyłkowyszki i Paežeriai”	Rejon Wyłkowyszki, Rejon Kalvaria
Lp.	**Zakres projektu transgranicznego „Żywa historia i kultura pogranicza”**	**Realizatorzy**
1	„Rozwój formuły działania Festiwalu Teatrów Stodolanych – inscenizacje teatralne nawiązujące do życia codziennego z przełomu XIX i XX wieku”	Gmina Puńsk
2	„Podlaskie jarmarki w Krasnopolu”	Gmina Krasnopol
3	„Sejneńskie Ogrody Pamięci”	Miasto Sejny
4	„Podlaski FOLK w Gibach”	Gmina Giby
5	„Żywa historia pogranicza – Centrum Kultury w Wyłkowyszkach”	Rejon Wyłkowyszki
6	„Żywa historia pogranicza – Centrum Kultury w Kalwarii & Centrum Kultury w Łoździejach”	Rejon Łoździeje, Rejon Kalvaria
Lp.	**Zakres projektu transgranicznego „Transgraniczny szlak książkonoszy”**	**Realizatorzy**
1	„Budowa nowego budynku kulturalno-edukacyjnego oraz „otwartej biblioteki”	Gmina Puńsk
2	„Transgraniczny szlak książkonoszy – Rejon Kalwaria, Biblioteka Publiczna w Wyłkowyszkach, Rejon Łoździeje”	Rejon Łoździeje, Rejon Kalvaria, Rejon Wyłkowyszki

Źródło: opracowanie własne

Propozycje projektów zgłoszonych w ramach konceptu nr 3 (wiązki projektów, projekty transgraniczne i projekty indywidualne) umożliwiają dalszy rozwój urozmaiconej oferty obszaru opartej na wykorzystaniu jego walorów naturalnych, atrakcji przyrodniczych i krajobrazowych oraz warunków sprzyjających uprawianiu turystyki aktywnej. Oferta ta jest powiązana również z rozwojem publicznej i komercyjnej infrastruktury turystycznej, bazy noclegowej, gastronomicznej i agroturystycznej. Dzięki temu powstaną nowe produkty turystyczne (np. trasy rekreacyjne, ścieżki rowerowe, szlaki wodne, kąpieliska itp.), które – w zależności od preferencji turystów - mogą funkcjonować samodzielnie lub mogą być komplementarne do produktów turystycznych zdefiniowanych w ramach konceptów nr 1, 2 i 4. Produkty turystyczne powstałe w oparciu o projekty zrealizowane w ramach konceptu nr 3 mogą być adresowane do bardzo szerokiej grupy docelowej, dzięki czemu w istotny sposób dywersyfikują ofertę TTOF.

W ramach konceptu nr 3 przeważają propozycje projektów indywidualnych. Wynika to z wyraźnego związku tej oferty turystycznej z określoną lokalizacją, jej indywidualnym charakterem i brakiem możliwości organizacyjnych lub prawnych bezpośredniego powiązania z analogiczną ofertą po drugiej stronie granicy. Są to następujące projekty:

- projekt: „Rozwój infrastruktury turystycznej wokół Trójstyka Marycha” zgłoszony przez Gminę Giby ma na celu powiązanie w jeden projekt turystyczny obecnych i przyszłych atrakcji turystycznych nad rzeką Marycha (nowe kąpielisko i budowa infrastruktury na trasie spływu kajakowego oraz budowę trasy dojazdowej do trójstyku Marycha wraz z kładką pieszo-rowerową na stronę litewską i uregulowanie przesmyku między jeziorami Pomorze i Zelwa);
- projekt: „Utworzenie kąpieliska w Sumowie” zgłoszony przez gminę Sejny służy rozwojowi infrastruktury turystycznej na obszarze bezpośrednio przylegającym do granicy i poprawie atrakcyjności oferty lokalnych gospodarstw agroturystycznych;
- projekt: „Przygotowanie infrastruktury turystycznej na granicy polsko-litewskiej”, zgłoszony przez Park Regionalny w Wisztyńcu, Centrum Informacji Turystycznej w Wyłkowyszkach oraz rejony: Wyłkowyszki, Kalvarja i Łoździeje służy rozwojowi połączeń drogowych, tras narciarskich oraz ścieżek spacerowych poprawiających dostępność atrakcji turystycznych

w litewskiej części TTOF, a także stworzeniu nowych atrakcji (np. budowa ścieżki w koronach drzew) oraz ich lepszemu oznakowaniu turystycznemu;

- projekt: „Szlak wokół jezior", zgłoszony przez rejony: Wyłkowyszki, Kalvarja i Łoździeje przyczyni się do poprawy jakości infrastruktury turystyki aktywnej w litewskiej części TTOF, lepszego wykorzystania zasobów przyrodniczych oraz wykreowania nowych atrakcji zachęcających do wypoczynku w pobliskich gospodarstwach agroturystycznych;
- projekt: „Mały park rozrywki i rekreacji turystycznej na biegunie zimna", zgłoszony przez prywatnego przedsiębiorcę z Wiżajn ma na celu przygotowanie terenu przeznaczonego pod usługi rozrywkowe dla turystów korzystających z oferty m.in. Suwalskiego Parku Krajobrazowego oraz Gminy Wiżajny i trójstyku Wisztyniec;
- projekt: „Pętla turystyczna pomiędzy parkami regionalnymi Veisiejai i Meteliai", zgłoszony przez rejon Łoździeje reprezentujący parki regionalne: Veisiejai i Meteliai służy utworzeniu pętli turystycznej na terenie rejonu łoździejskiego, która będzie produktem uzupełniającym do szlaku poznawczego Vižianis-Vištytis;
- projekt: „Rozbudowa kąpieliska Szelment", zgłoszony przez WOSIR Szelment Sp. z o.o. ma na celu wzrost atrakcyjności turystycznej oferty tego ośrodka oraz zapewnienie turystom oraz mieszkańcom okolicznych miejscowości komfortowego i bezpiecznego miejsca do wypoczynku i rekreacji;
- projekt: „Modernizacja kompleksu kempingowo-rozrywkowego nad Jeziorem Wisztynieckim", zgłoszony przez prywatnego przedsiębiorcę z regionu wyłkowyskiego ma na celu wzrost atrakcyjności infrastruktury turystycznej ośrodka oraz zapewnienie turystom oraz mieszkańcom okolicznych miejscowości lepszych warunków do wypoczynku nad Jeziorem Wisztynieckim.

Szczegółowe informacje o tych projektach znajdują się w załączniku nr 2, poz. 3.2., 3.4., 3.6, 3.7, 3.8., 3.11 i 3.12. i 3.13.

W ramach konceptu nr 3 zgłoszono także dwie wiązki projektów. Pierwsza wiązka pt. „Szlak wodny Szeszupy" to dwa projekty, które zdefiniowano odrębnie z uwagi na odmienne uwarunkowania prawne ich realizacji (m.in. procedury dotyczące pozwoleń wodno-prawnych i kwestie własności gruntów). Oba projekty dotyczą poprawy atrakcyjności transgranicznego szlaku kajakowego na rzece Szeszupa i rozwoju oferty turystycznej wokół tego szlaku (po stronie polskiej - przy obiekcie „Dolina przygód nad Szeszupą"; po stronie litewskiej - m.in. przy zaporze Lakinskų oraz wzdłuż brzegów Szeszupy). Druga wiązka projektów pt. „Agroturystyka na pograniczu" obejmuje cztery projekty, w tym trzy zgłoszone przez gospodarstwa agroturystyczne planujące rozwój infrastruktury noclegowej, gastronomicznej oraz budowę dodatkowej infrastruktury turystycznej, która może zwiększyć zainteresowanie ich ofertą oraz jeden projekt mający na celu kompleksową poprawę warunków do wypoczynku rodzinnego w gospodarstwach agroturystycznych, zgłoszony przez rejon wyłkowyski. Zakłada się, iż w przyszłości na obszarze TTOF, po obu stronach granicy, będą realizowane kolejne, komplementarne projekty, które poprawią atrakcyjność wypoczynku w polskich i litewskich gospodarstwach agroturystycznych. Zaspokajają one znaczącą część zapotrzebowania na noclegi na terenie TTOF, natomiast ich oferta zdecydowanie wymaga poprawy jakości i rozszerzenia o nowe elementy np. eko-uprawy.

Zakres i realizatorów obu wiązek projektów przedstawia Tabela 8, a szczegółowe informacje o projektach – załącznik nr 2, poz. 3.4, 3.9., 3.14 i 3.15.

Tabela 8 Zakres i realizatorzy wiązek projektów w ramach konceptu nr 3

Lp.	Wiązka projektów	Zakres wiązki projektów	Realizatorzy
1	„Szlak wodny Szeszupy”	„Rozwój transgranicznego szlaku wodnego rzeki Szeszupy - część PL	Gmina Rutka Tartak
2		„Rozwój transgranicznego szlaku wodnego rzeki Szeszupy - część LT	Rejon Kalvaria
Lp.	**Wiązka projektów**	**Zakres wiązki projektów**	**Realizatorzy**
1	„Agroturystyka na pograniczu”	„Zwiększenie atrakcyjności Gospodarstwa Agroturystycznego Daniłowce”	Gospodarstwo agroturystyczne Daniłowice, gmina Giby
2		„Zwiększenie atrakcyjności Gospodarstwa Agroturystycznego Wierśnianka”	Gospodarstwo agroturystyczne Wierśnianka, gmina Giby
3		„Projekt zagospodarowania obszaru nad Jeziorem Wisztynieckim”	Gospodarstwo agroturystyczne „Poilsis Pas Micka“ Wisztyniec, rejon wyłkowyski
		„Rozwój agroturystyki ukierunkowanej na wypoczynek rodzinny”	Miasto Wisztyniec, Rejon Wyłkowyski

Źródło: opracowanie własne

W ramach konceptu nr 3 zgłoszono także trzy propozycje projektów transgranicznych, których realizacja przewidziana jest na terenach bezpośrednio przylegających do granicy polsko-litewskiej. W każdym z projektów planowane jest utworzenie szlaku łączącego atrakcje turystyczne po obu stronach granicy. Projekty uwzględniają także zadania inwestycyjne służące poprawie dostępu do tych atrakcji dla rowerzystów i turystów pieszych oraz turystów podróżujących szlakiem wodnym. W każdym z tych projektów zaplanowano stworzenie po obu stronach granicy nowych atrakcji turystycznych oraz poprawę infrastruktury zapewniającej obsługę turystów (np. tablice kierunkowe, parkingi, mała architektura itp.), jak również aktywną współpracę transgraniczną pomiędzy partnerami, aby zachęcić osoby wypoczywające w obu częściach TTOF do skorzystania ze szlaków i odwiedzenia atrakcji po drugiej stronie granicy.

Zakres i realizatorów tych projektów transgranicznych przedstawia Tabela 9, a szczegółowe informacje o projektach – załącznik nr 2, poz. 3.1, 3.5 i 3.10.

Tabela 9 Zakres i realizatorzy projektów transgranicznych w ramach konceptu nr 3

Lp.	Zakres projektu transgranicznego „Trasa rekreacyjna przy granicy”	Realizatorzy
1	„Infrastruktura turystyczna nad jeziorem Wiżajny, w rejonie Góry Rowelskiej lub Marianki oraz na terenie dawnego dworu Rekoszów wraz z przylegającym parkiem”	Gmina Wiżajny
2	„Zagospodarowane terenu przy jeziorze Hańcza oraz modernizacja ścieżki poznawczej: Wokół jeziora Jaczno”	Suwalski Park Krajobrazowy
3	„Modernizacja drogi lokalnej od Trójstyka do Wisztyńca, dobudowa szlaku pieszo-rowerowego wzdłuż jeziora Wisztyniec wraz z budową wieży widokowej w Wisztyńcu i szlaku w koronie drzew na trasie Wisztyniec – Wiżajny.	Rejon Wyłkowyszki
4	„Modernizacja punktu widokowego i budowa parkingu pod górą Kačergų, renowacja pracowni ceramicznej w Liubavas oraz budowa ścieżki na kopiec Piliakalniu”	Rejon Kalvaria
5	1.Modernizacja trasy narciarskiej wraz z infrastrukturą	Nadleśnictwo Kazlu Ruda
Lp.	**Zakres projektu transgranicznego „Budowa transgranicznego szlaku wodnego Polska-Litwa (Hołny-Gaładuś)”**	**Realizatorzy**
1	„Budowa szlaku wodnego pomiędzy jeziorami Hołny i Gaładuś oraz włączenie rzeki Hołnianki, przebudowa infrastruktury drogowej i pieszo-rowerowej oraz budowa przystani, stanic wodnych i zatoczek”	Gmina Sejny
2	„Przebudowa infrastruktury drogowej umożliwiająca bezkolizyjny przepływ jednostek pływających po stronie litewskiej, budowa infrastruktury pieszo-rowerowej oraz budowa przystani, stanic wodnych i zatoczek”	Rejon Łoździeje
Lp.	**Zakres projektu transgranicznego „Przywrócenie historycznego Traktu Królewskiego łączącego Berżniki z Kapčiamiestis”**	**Realizatorzy**
1	„Modernizacja drogi w przebiegu historycznego traktu królewskiego łączącego Berżniki z Kapčiamiestis, budowa ścieżki rowerowej oraz infrastruktury dla pieszych i rowerzystów, a także montaż tablic informacyjnych z mapami”	Gmina Sejny
2	„Budowa drogi asfaltowej od granicy do miejscowości Kapčiamiestis oraz chodnika dla rowerzystów i pieszych po stronie litewskiej, a także montaż tablic informacyjnych z mapami”	Rejon Łoździeje

Źródło: opracowanie własne

ZAŁĄCZNIK NR 1. WZÓR POROZUMIENIA

POROZUMIENIE

O UTWORZENIU TURYSTYCZNEGO TRANSGRANICZNEGO OBSZARU FUNKCJONALNEGO „JATVINGIA – KRAINA JAĆWINGÓW" NA POGRANICZU POLSKO-LITEWSKIM

Z DNIA 08 GRUDNIA 2020 R., ZAWARTE W SEJNACH

SUSITARIMAS

DĖL LIETUVOS IR LENKIJOS PASIENIO FUNKCINĖS TURIZMO ZONOS „JOTVINGIŲ KRAŠTAS – JATVINGIA" SUKŪRIMO

SUDARYTA 2020 M. GRUODŽIO 8 D. SEINE)

Rejon kalwaryjski, reprezentowany przez Vincasa Plikaitisa,
Rejon łódziejski, reprezentowany przez Ausmę Miškinienė,
Rejon wyłkowyski, reprezentowany przez Algirdasa Neiberkę,
Gmina Giby, reprezentowana przez Roberta Bagińskiego,
Gmina Jeleniewo, reprezentowana przez Kazimierza Urynowicza,
Gmina Krasnopol, reprezentowana przez Karola Szrajberta,
Gmina Puńsk, reprezentowana przez Witolda Liszkowskiego,
Gmina Rutka-Tartak, reprezentowana przez Piotra Sinkiewicza,
Gmina Sejny, reprezentowana przez Dariusza Łostowskiego,
Miasto Sejny, reprezentowane przez Arkadiusza Nowalskiego,
Gmina Szypliszki, reprezentowana przez Mariusza Grygielića,
Gmina Wiżajny, reprezentowana przez Stanisława Pietrukiewicza,
zwani dalej Partnerami

Kalvarijos savivaldybė, atstovaujama mero Vinco Plikaičio,
Lazdijų rajono savivaldybė, atstovaujama merės Ausmos Miškinienės,
Vilkaviškio rajono savivaldybė, atstovaujama mero Algirdo Neiberkos, Gibų valsčius, atstovaujamas Robert Bagiński,
Jeleniavo valsčius, atstovaujamas Kazimierz Urynowicz,
Krasnapolio valsčius, atstovaujamas Karol Szrajbert,
Punsko valsčius, atstovaujamas Witold Liszkowski,
Rūdelės valsčius, atstovaujamas Piotr Sinkiewicz,
Seinų valsčius, atstovaujamas Dariusz Łostowski,
Seinų miestas, atstovaujamas Arkadiusz Nowalski,
Šipliškės valsčius, atstovaujamas Mariusz Grygieć,
Vižainio valsčius, atstovaujamas Stanisław Pietrukiewicz,
toliau visi vadinami Partneriais,

w trosce o zrównoważony rozwój pogranicza litewsko-polskiego i wynikając z potrzeby zacieśniania sąsiedzkiej współpracy samorządów terytorialnych oraz partnerów społecznych i gospodarczych w celu synergicznego wykorzystania wspólnych potencjałów oraz przełamywania barier rozwojowych, nawiązując postanowienia "Europejskiej Konwencji Ramowej o współpracy transgranicznej samorządów lub władz terytorialnych", sporządzonej w Madrycie dnia 21 maja 1980 roku oraz postanowienia „Umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Litewskiej o współpracy transgranicznej", sporządzonej w Wilnie dnia 16 września 1995 r., wypełniając ustalenia „Deklaracji Sejneńskiej", sporządzonej w Sejnach dnia 14 marca 2018 r. i kierując się rekomendacjami Komisji Europejskiej w zakresie rozwoju transgranicznych obszarów funkcjonalnych w nowej perspektywie finansowej Unii Europejskiej na lata 2021-2027, ustalają

ustalają, co następuje:

siekdami tvarios Lietuvos ir Lenkijos pasienio plėtros ir stiprinti kaimyninį ryšių valdžios ir socialinių bei ekonominių partnerių bendradarbiavimą, bendro potencialo sinergijos ir įveikti plėtros kliūtis bei atsižvelgdami į 1980 m. gegužės 21 d. Madride parengtos „Europos konvencijos dėl bendradarbiavimo per sienas tarp teritorinių bendrijų ir valdžios organų" nuostatas ir į 1995 m. rugsėjo 16 d. Vilniuje pasirašytos „Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Lenkijos Respublikos Vyriausybės sutarties dėl bendradarbiavimo per sieną" nuostatas, vykdydami „Seinų deklaracijos", pasirašytos 2018 m. kovo 14 d. Seinuose, nuostatas, atsižvelgdami į Europos Komisijos rekomendacijas dėl pasienio regionų funkcinių zonų plėtros naujoje Europos Sąjungos 2021–2027 m. finansinėje perspektyvoje,"

susitaria:

§ 1
Cel porozumienia

1. Utworzenie i wspieranie zrównoważonego rozwoju Turystycznego Transgranicznego Obszaru Funkcjonalnego „Jatvingia – Kraina Jaćwingów" na pograniczu litewsko-polskim w oparciu o współpracę Partnerów.

§ 1
Susitarimo tikslas

1. Sukurti Partnerių bendradarbiavimu grindžiamą Lietuvos ir Lenkijos pasienio regiono funkcinę turizmo zoną „Jotvingių kraštas – Jatvingia" ir remti jos tvarų vystymąsi.1. Sukurti Partnerių bendradarbiavimu grindžiamą Lietuvos ir Lenkijos pasienio regiono funkcinę turizmo zoną „Jotvingių kraštas – Jatvingia" ir remti jos tvarų vystymąsi.

§ 2
Zasięg terytorialny

1. Zasięg terytorialny niniejszego porozumienia obejmuje jednostki samorządu terytorialnego Partnerów.
2. Partnerzy wyrażają gotowość współpracy również ze wszystkimi zainteresowanymi osobami prawnymi i osobami fizycznymi spoza zasięgu terytorialnego na rzecz wspólnej realizacji celów określonych w niniejszym Porozumieniu

§ 2
Teritorinė apimtis

1. Šio susitarimo Partnerių administraciniai teritoriniai vienetai yra savivaldybių ribos.
2. Partneriai pareiškia, kad jie taip pat pasirengę bendradarbiauti su visais suinteresuotaisiais juridiniais ir fiziniais asmenimis, nesančiais teritorinės apimties ribose, siekiant bendrai įgyvendinti šiame Susitarime nustatytus tikslus.

§ 3
Struktura organizacyjna

1. W celu realizacji porozumienia powołuje się następujące organy:
   a) **Radę** – jako organ programowo-opiniodawczy Turystycznego Transgranicznego Obszaru Funkcjonalnego „Jatvingia – Kraina Jaćwingów", w skład której wchodzą przedstawiciele wszystkich jednostek samorządu terytorialnego tj. co najmniej 1 przedstawicieli każdego z Partnerów niniejszego Porozumienia,
   b) **Prezydium** – jako organ koordynujący działalność, w skład którego wchodzi po jednym przedstawicielu Partnerów ze strony litewskiej oraz ze strony polskiej, wybieranych spośród członków Rady,
   c) **Sekretariaty Przygraniczne** – jako organy pomocnicze zapewniające bieżące wsparcie dla współpracy Partnerów – po jednym po stronie litewskiej oraz po stronie polskiej. Funkcje sekretariatu pełni Partner, który w danym momencie nieodpłatnie reprezentuje Prezydium.
2. Rada może powołać i tworzyć inne Transgraniczne

§ 3
Organizacinė struktūra

1. Siekiant įgyvendinti Susitarimą, sudaromi šie valdymo organai:
   a) **Taryba** – Pasienio regiono funkcinės turizmo zonos „Jotvingių kraštas – Jatvingia" veiksmų programos sudarymo ir pozicijos suformavimo organas, į kurį jeina visų administracinių teritorinių vienetų atstovai, t. y. šio Susitarimo kiekvieno iš Partnerių deleguoti ne mažiau kaip 2 atstovai,
   b) **Prezidiumas** – veiklos koordinavimo organas, kurį sudaro vienas Partnerių atstovas iš Lietuvos ir vienas iš Lenkijos, išrenkamas kasmet rotaciniu principu,
   c) **Pasienio sekretoriatai** – koordinaciniai organai, teikiantys nuolatinę paramą Partnerių bendradarbiavimui po vieną Lietuvoje ir Lenkijoje, sekretoriato funkcijas atlieka tas partneris, kuris atstovauja tuo metu prezidiume neatlygintinai.
2. Taryba turi teisę inicijuoti ir kurti kitas Temines

Grupy Tematyczne, odpowiedzialne za wypracowywanie propozycji wspólnych projektów oraz innych przedsięwzięć

3. Organy Turystycznego Transgranicznego Obszaru Funkcjonalnego „Jatwingia – Kraina Jaćwingów" działają zgodnie z Regulaminem przyjętym przez Radę
4. Kadencja organów /Prezydium wynosi 5 lat

§ 4

Postanowienia końcowe

1. Niniejsze Porozumienie wyraża zgodną wolę współdziałania Partnerów, którzy zostali do tego należycie umocowani, na rzecz rozwoju Turystycznego Transgranicznego Obszaru Funkcjonalnego.
2. Wszelkie działania wynikające z niniejszego Porozumienia będą podejmowane przez Partnerów na zasadach dobrowolności, nieodpłatnie oraz w granicach ich kompetencji wynikających z właściwych przepisów prawa.
3. Każdy z Partnerów może wystąpić z Turystycznego Transgranicznego Obszaru Funkcjonalnego informując o tym pozostałych Partnerów z zachowaniem formy pisemnej i miesięcznego okresu wypowiedzenia.
4. Niniejsze Porozumienie sporządzono w dwunastu egzemplarzach, w tym trzy egzemplarze w języku litewskim i dziewięć egzemplarzy w języku polskim, przy czym obydwa teksty mają jednakową moc.

pasienio grupes, atsakingas už pasiūlymų bendriems projektams ir kitoms veikloms įgyvendinti teikimą.

3. Taryba veikia tarybos darbo reglamente nustatyta tvarka, kurį tvirtina taryba.
4. Institucijos / Prezidiumo kadencija yra 5 metai

§ 4

Baigiamosios nuostatos

1. Šiuo Susitarimu išreiškiamas visų tinkamai įgaliotų Partnerių noras bendradarbiauti ir veikti Pasienio funkcinės turizmo zonos plėtrai.
2. Visi su šiuo Susitarimu susiję Partnerių veiksmai yra vykdomi savanoriškai, neatlygintinai ir pagal įstatymų apibrėžtas kompetencijas.
3. Kiekvienas Partneris laisvai gali išstoti iš Pasienio funkcinės turizmo zonos, prieš 1 (vieną) mėnesį informavęs raštu visus Partnerius.
4. Šis Susitarimas sudarytas dvylika vienodą juridinę galią turinčių egzempliorių – trys iš jų parengti lietuvių ir devyni lenkų kalbomis.

3 / 4

(stanowisko służbowe/pareigos)	(podpis/parašas)	(imię, nazwisko /vardas, pavardė)
(stanowisko służbowe/pareigos)	(podpis/parašas)	(imię, nazwisko /vardas, pavardė)
(stanowisko służbowe/pareigos)	(podpis/parašas)	(imię, nazwisko /vardas, pavardė)
(stanowisko służbowe/pareigos)	(podpis/parašas)	(imię, nazwisko /vardas, pavardė)
(stanowisko służbowe/pareigos)	(podpis/parašas)	(imię, nazwisko /vardas, pavardė)
(stanowisko służbowe/pareigos)	(podpis/parašas)	(imię, nazwisko /vardas, pavardė)
(stanowisko służbowe/pareigos)	(podpis/parašas)	(imię, nazwisko /vardas, pavardė)
(stanowisko służbowe/pareigos)	(podpis/parašas)	(imię, nazwisko /vardas, pavardė)
(stanowisko służbowe/pareigos)	(podpis/parašas)	(imię, nazwisko /vardas, pavardė)
(stanowisko służbowe/pareigos)	(podpis/parašas)	(imię, nazwisko /vardas, pavardė)
(stanowisko służbowe/pareigos)	(podpis/parašas)	(imię, nazwisko /vardas, pavardė)
(stanowisko służbowe/pareigos)	(podpis/parašas)	(imię, nazwisko /vardas, pavardė)

ZAŁĄCZNIK NR 2 OPISY PROPONOWANYCH PROJEKTÓW W PODZIALE NA KONCEPTY ROZWOJU TURYSTYKI

1. MAGICZNE POGRANICZE

1.1 Baśniowy szlak pogranicza

Tytuł wiązki projektów	Baśniowy szlak pogranicza
Opisywani partnerzy	Miasto Sejny, gminy: Wiżajny, Rutka Tartak, Szypliszki, Giby
Poszukiwani partnerzy	Partner litewski, który rozwinie szlak po stronie litewskiej
Cel projektu	Powiązanie w jeden projekt turystyczny obecnych i przyszłych atrakcji skierowanych do grupy docelowej – rodziny z dziećmi. Nowo powstały produkt turystyczny będzie stanowił pakiet atrakcji, które urozmaicą wypoczynek, rozszerzą ofertę spędzania czasu wolnego i przyczynią się do wydłużenia pobytu na pograniczu. Nowa oferta wykorzystywała będzie rezultaty wcześniejszej zrealizowanego projektu, który funkcjonował pod marką „Baśniowy Szlak".
Planowane działania	**Projekt nr 1. Baśniowa Wioska w Wiżajnach** Motyw tematyczny wioski to legenda związana z powstaniem miejscowości Wiżajny, która zostanie zaadoptowana do potrzeb produktu turystycznego na bazie odtworzonych materiałów oraz ustaleń historycznych dokonanych w trakcie przewodu heraldycznego. Wioska powstanie w centrum Wiżajn. Projekt obejmuje: 1.Opracowanie koncepcji i scenariusza działania wioski, rozplanowanie i wizualizację stanowisk oraz urządzeń rekreacyjnych (oferta głównie dla rodzin z dziećmi, ale także dla innych grup wiekowych). 2.Produkcję i montaż urządzeń oraz infrastruktury wioski. 3.Roboty ziemne i montaż małej architektury (ławki, stoły, wiaty, kosze na śmieci, stojaki na rowery, oświetlenie), montaż stanowisk z ekspozycjami scen baśniowych, i urządzeń rekreacyjnych, urządzenia multimedialne, plac zabaw, ogrodzenie, monitoring wizyjny itp. 5.Wykonanie kładki pieszo-rowerowej nawiązującej do motywów wioski, która połączy ją z budynkiem biblioteki. 6.Dobudowę do budynku biblioteki letniego tarasu widokowego dla gości wioski i na potrzeby organizacji niektórych działań w ramach oferty wioski. 7.Produkcję materiałów informacyjno-promocyjnych. 8.Wybór operatora do prowadzenia wioski. **Projekt nr 2. Remont i rozbudowa Wioski Bajek w Rutce-Tartak wraz z dobudową ścieżki poznawczej i poszerzeniem ekspozycji** Projekt dotyczy istniejącej Wioski Bajek „Dolina przygód nad Szeszupą" powstałej w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013 (Projekt pn.: "Dolina przygód nad Szeszupą- Centrum Aktywności Turystycznej (CAT) produktu obszaru Suwalszczyzna kraina jak baśń"), ale dzięki jego realizacji oferta wioski

	znacznie się rozszerzy. Projekt obejmuje: 1.Renowację wioski (konserwacja i modernizacja wyposażenia). 2.Rozbudowę wioski o kładkę edukacyjną po terenach bagiennych na styku rzeki Szeszupa i rzeki Potopka (budowa kładki pieszej, montaż elementów edukacyjnych dla dzieci i młodzieży). 3.Produkcję materiałów informacyjno-promocyjnych. 4.Wybór operatora do prowadzenia wioski. **Projekt nr 3. Utworzenie Wioski Bajek w Becejłach** Motywy tematyczne wioski to: legenda o księżniczce Jegle i rybaku Żeltisie, legenda o okrutnym zbójniku Becejle oraz Jaćwingowie (nawiązanie do grodziska w Jeglińcu). Wioska zostanie zlokalizowana w miejscowości Becejły. Projekt obejmuje: 1.Opracowanie koncepcji i scenariusza działania wioski, rozplanowanie i wizualizację stanowisk oraz urządzeń rekreacyjnych (oferta głównie dla rodzin z dziećmi, ale także dla innych grup wiekowych). 2.Produkcję i montaż urządzeń oraz infrastruktury wioski. 3.Roboty ziemne i montaż małej architektury (ławki, stoły, wiaty, kosze na śmieci, stojaki na rowery, oświetlenie), montaż stanowisk z ekspozycjami scen baśniowych, i urządzeń rekreacyjnych, urządzenia multimedialne, plac zabaw, ogrodzenie, monitoring wizyjny itp. 4.Produkcja materiałów informacyjno-promocyjnych. 5.Wybór operatora do prowadzenia wioski. **Projekt nr 4. Utworzenie Miasteczka Kultur na Łące Biskupiej w Sejnach** Motyw tematyczny miasteczka to różnorodność kulturowa Sejn oraz nawiązanie do najbardziej rozpoznawalnych w mieście obiektów związanych z różnymi kulturami i mniejszościami (np. synagoga, bazylika, warsztaty litewskich rzemieślników, grodziska Jaćwingów itp.). Miasteczko zostanie zlokalizowane w centrum Sejn. Projekt obejmuje: 1.Opracowanie koncepcji i scenariusza działania miasteczka, rozplanowanie i wizualizację stanowisk dla turystów oraz miniatur obiektów (oferta dla wszystkich grup wiekowych). 2.Produkcję i montaż urządzeń oraz infrastruktury miasteczka. 3.Roboty ziemne i montaż małej architektury (ławki, stoły, wiaty, kosze na śmieci, stojaki na rowery, oświetlenie), urządzenia rekreacyjne, urządzenia multimedialne, ogrodzenie, monitoring wizyjny itp. 4.Produkcja materiałów informacyjno-promocyjnych. **Projekt nr 5. Baśniowa Wioska Pszczółki Mai w Gibach** Motyw tematyczny wioski to pszczeli ul dużych rozmiarów, który można będzie zwiedzać od środka. Wioska zostanie zlokalizowana w centrum Gib.

	Projekt obejmuje: 1.Opracowanie koncepcji i scenariusza działania wioski, zaplanowanie ula i jego wyposażenia (oferta adresowana do różnych grup wiekowych). 2.Produkcja i montaż urządzeń oraz infrastruktury. 3.Roboty ziemne i montaż małej architektury (ławki, stoły, wiaty, kosze na śmieci, stojaki na rowery, oświetlenie), urządzenia rekreacyjne, plac zabaw, ogrodzenie, monitoring wizyjny itp. 4.Produkcja materiałów informacyjno-promocyjnych.
Harmonogram realizacji (szacunkowy)	**Projekt 1** 2021 – opracowanie dokumentacji i uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2022 – wybór wykonawcy inwestycji 2023 – 2024 – realizacja inwestycji 2025 – wybór operatora odpowiedzialnego za zarządzanie wioską **Projekt 2** 2021 – opracowanie dokumentacji i uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2021 – wybór wykonawcy inwestycji 2022-2023 – realizacja inwestycji **Projekt 3** 2021 – opracowanie dokumentacji i uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2021 – wybór wykonawcy inwestycji 2022-2023 – realizacja inwestycji **Projekt 4** 2021 – opracowanie dokumentacji i uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2022 – wybór wykonawcy inwestycji 2023-2024 – realizacja inwestycji **Projekt 5** 2021 – opracowanie dokumentacji i uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2021 – wybór wykonawcy inwestycji 2022-2025 – realizacja inwestycji
Oczekiwane rezultaty	Wykreowanie jednego sieciowego produktu turystycznego, który wpłynie na wzrost ruchu turystycznego wzdłuż całego szlaku, rozwój usług noclegowych i gastronomicznych oraz tworzenie nowych miejsc pracy, a także będzie katalizatorem innych, komplementarnych usług turystycznych wokół szlaku np. pamiątkarstwo.
Stan przygotowania do realizacji (np. dokumentacja, pozwolenia itp.)	**Projekty nr 1, 2, 3, 4 i 5:** Projekty w fazie koncepcyjnej, gminy nie posiadają wymaganej dokumentacji ani kosztorysów, projekty wymagają uzyskania pozwolenia na budowę. Gminy dysponują własnością gruntów pod inwestycję.
Szacunkowy koszt	Projekt nr 1 – 1 500 000 PLN Projekt nr 2 – 1 500 000 PLN Projekt nr 3 – 450 000 PLN Projekt nr 4 – 500 000 PLN Projekt nr 5 – 1 500 000 PLN

1.2 Transgraniczny szlak miłości od jeziora do jeziora

Tytuł wiązki projektów	Transgraniczny szlak miłości od jeziora do jeziora
Opisywani partnerzy	Gmina Puńsk, Łoździeje, Wyłkowyszki
Cel projektu	Powiązanie w jeden projekt turystyczny obecnych i przyszłych atrakcji skierowanych do wiodącej grupy docelowej – turystów podróżujących w grupach, w parach oraz indywidualnie, szczęśliwie i nieszczęśliwie zakochanych, którym na szlaku towarzyszyć będą różne emocje i uczucia. Przesłanie projektu to wielobarwność miłości, nawet tej niespełnionej, która może prowadzić do realizacji ludzkich ambicji w wielu sferach np. poprzez działania artystyczne, sztukę ludową itp.
Planowane działania	**Projekt 1. Magiczna droga miłości w Puńsku** W ramach projektu na terenie Puńska i nad jeziorem Punia powstaną dwie atrakcje, adresowane do szczęśliwie i nieszczęśliwie zakochanych, które będą zarazem promowały dalszą część szlaku po stronie litewskiej. Projekt obejmuje: 1. Ofertę dla szczęśliwie zakochanych (Puńsk, między ul. 1 Maja a ul. Szkolną) tj. budowę kompleksu w stylu wedding przystosowanego do udzielania ślubów w plenerze: - utworzenie alei miłości w stylu romantycznym wysadzonej drzewami, - montaż rzeźb i fontanny w stylu romantycznym, - zakup i montaż instrumentów przestrzennych wielkogabarytowych (np. gongi, cymbały, dzwonki, metalowe rurki o różnych długościach), - budowę amfiteatru z zadaszoną sceną (na ok. 500 os.), zaplecze, sanitariaty, oświetlenie, nagłośnienie i technika sceniczna. 2. Ofertę dla nieszczęśliwie zakochanych (Puńsk, obok byłej plebanii): - zagospodarowanie terenu przy byłej plebanii (Muzeum Sztuki Ludowej): ogrodzenie, ławki nadziei dla nieszczęśliwie zakochanych (ławki multimedialne z opowieściami: ławka łez, ławka przemyśleń, ławka nadziei itp.), - montaż monidła w stroju ludowym, weselnym, obrzędowym, - przygotowanie ekspozycji sztuki ludowej wykonanej przez nieszczęśliwie zakochaną kobietę (dawną mieszkankę plebanii) w Muzeum Sztuki Ludowej, - organizację imprezy: inscenizacja magicznej Nocy Świętojańskiej z wróżbami, puszczaniem wianków, poszukiwaniem kwiatu paproci, ogniskiem itp., - produkcję filmu promocyjnego ,,Noc magii i tradycji”, - przygotowanie podstrony internetowej poświęconej niespełnionej miłości tajemniczej mieszkanki plebanii.

	Projekt nr 2: Transgraniczny szlak miłości od jeziora do jeziora - Łoździeje 1. Odbudowa kapliczki w Budwieciu. 2. Przystosowanie kapliczki do funkcji turystycznej i zawierania małżeństw. 3. Zakup potrzebnej infrastruktury i wyposażenia. 4. Budowa parkingu i infrastruktury sanitarnej nieopodal wyspy miłości. 5. Prace porządkowe obejmujące pobliski staw i montaż kładki. **Projekt nr 3: Transgraniczny szlak miłości od jeziora do jeziora – Wyłkowyszki i Paežeriai** 1. Odbudowa Mostu Miłości w Wyłkowyszkach. 2. Uporządkowanie dostępu (np. dróg dojazdowych) do Mostu Miłości. 3. Zakup tratwy dla dworu w Paežeriai. 4. Opracowanie scenariuszy wycieczek z przewodnikiem szlakami miłości w Wyłkowyszkach i wycieczek rowerowych nad jezioro w Paežeriai w połączeniu z atrakcją polegającą na pływaniu na tratwie (dla młodzieży i osób starszych). 5. Przystosowanie infrastruktury ścieżek pieszych i rowerowych do funkcji turystycznej. Idea projektu: podróż zakochanych począwszy od zwiedzania turystycznych miejsc nad jeziorem Punia, następnie odwiedzając kapliczkę w Budwieciach i podróżując Mostem Miłości w Wyłkowyszkach nad jezioro Paežeriai, gdzie jest możliwość popływania na tratwie.
Harmonogram realizacji (szacunkowy)	**Projekt nr 1** 2021 – opracowanie dokumentacji i uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2022 – wybór wykonawcy inwestycji 2023 – 2025 – realizacja inwestycji **Projekt nr 2** 2021 – opracowanie dokumentacji technicznej i kosztorysów, uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2022 – pozyskanie środków na realizację projektu i wybór wykonawcy inwestycji 2023 – realizacja inwestycji **Projekt nr 3** 2021 – opracowanie dokumentacji technicznej i kosztorysów, uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2022 – pozyskanie środków na realizację projektu i wybór wykonawcy inwestycji 2023 – realizacja inwestycji
Oczekiwane rezultaty	Wykreowanie jednego transgranicznego i sieciowego produktu turystycznego, adresowanego do niekonwencjonalnej grupy docelowej – szczęśliwie i nieszczęśliwie zakochanych, który ma potencjał aby przyciągać także inne grupy odbiorców. Nowa oferta turystyczna powiąże podobne atrakcje po obu stronach granicy w jeden pakiet, co korzystnie wpłynie na wzrost ruchu turystycznego wzdłuż całego szlaku, rozwój usług noclegowych i gastronomicznych oraz tworzenie nowych miejsc pracy, a także będzie katalizatorem innych, komplementarnych usług turystycznych

	wokół szlaku np. pamiątkarstwo, imprezy itp.
Stan przygotowania do realizacji (np. dokumentacja, pozwolenia itp.)	**Projekt nr 1** Projekt w fazie koncepcyjnej, gmina nie posiada wymaganej dokumentacji ani kosztorysów (za wyjątkiem części inwestycji dotyczącej amfiteatru), projekt wymaga uzyskania pozwolenia na budowę. Gmina dysponuje własnością gruntów pod inwestycję między ul. 1 Maja a ul. Szkolną, natomiast teren przy starej plebanii to dzierżawa na 10 lat. **Projekt nr 2** Faza koncepcyjna, dokumentacji brak **Projekt nr 3** Faza koncepcyjna, dokumentacji brak
Szacunkowy koszt	Projekt nr 1 – 3 100 000 PLN Projekt nr 2 – 3 850 000 EUR Projekt nr 3 – 2 200 000 EUR

1.3 Żywa historia i kultura pogranicza

Tytuł wiązki projektów	Żywa historia i kultura pogranicza
Opisywani partnerzy:	Miasto Sejny, gminy: Puńsk, Krasnopol, Giby, Wyłkowyszki, Łoździeje, Kalwaria
Cel projektu	Powiązanie w jeden projekt turystyczny obecnych i przyszłych lokalnych atrakcji turystycznych, które wiążą się z promocją dziedzictwa historycznego oraz kultury materialnej i niematerialnej pogranicza, a ich wyróżnikiem jest możliwość bezpośredniego, czynnego udziału turysty w tych imprezach, inscenizacjach, przedstawieniach i innych wydarzeniach.
Planowane działania	**Projekt nr 1. Rozwój formuły działania Festiwalu Teatrów Stodolanych – inscenizacje teatralne nawiązujące do życia codziennego z przełomu XIX i XX wieku** W ramach projektu nastąpi rozwój oferty turystycznej skansenu w Puńsku w ramach odbywającego się tam Festiwalu Teatrów Stodolanych. Impreza zostanie rozszerzona o nowe elementy tj. inscenizacje teatralne nawiązujące do życia codziennego z końca XIX i początków XX wieku (scenariusze inscenizacji, materiały promocyjne itp.). Zakres projektu obejmuje: 1.Opracowanie scenariusza inscenizacji teatralnych w ramach cyklicznej imprezy – Festiwal Teatrów Stodolanych. 2.Zakup strojów i rekwizytów, zakup oświetlenia i nagłośnienia, wyposażenie sceny itp. 3.Modernizację ścieżki pieszej prowadzącej od recepcji do skansenu (wyłożenie kamieniem) wraz z modernizacją kładki pieszo-rowerowej. 4.Ogrodzenie skansenu. 5.Produkcja materiałów informacyjno-promocyjnych. 6.Organizację Festiwalu Teatrów Stodolanych w nowej formule. **Projekt nr 2. Podlaskie jarmarki w Krasnopolu** W ramach projektu wykreowana zostanie nowa impreza turystyczna w gminie Krasnopol, która polegała będzie na łączeniu oferty kulturalnej (prezentacja tradycji i kultury pogranicza w formie występów ludowych i obrzędów z udziałem turystów np. w czasie dożynek), oferty handlowej (wyroby pamiątkarskie) i oferty gastronomicznej nawiązującej do klimatu Podlasia (ciasta, owoce i warzywa, przetwory, nalewki, sery itp.). Zakres projektu: 1.Zakup wyposażenia do organizacji jarmarków: scena plenerowa, stoły rozkładane, krzesła, nagłośnienie. 2.Zakup strojów ludowych, rekwizytów oraz instrumentów ludowych do wykorzystania przez zespoły regionalne i koła gospodyń wiejskich prezentujące podczas jarmarków ofertę kulturalną pogranicza. 3.Organizacja cyklu jarmarków podlaskich z występami artystycznymi, rękodziełem ludowym, daniami regionalnymi i innymi elementami dziedzictwa kulturowego (np. zdjęcia dla turystów w strojach ludowych, konkursy przyśpiewek, udział turystów w obrzędach ludowych) oraz warsztaty kulinarne, warsztaty robienia wieńców dożynkowych (2

	kiermasze rocznie). 4.Produkcja materiałów informacyjno-promocyjnych. **Projekt nr 3. Sejneńskie Ogrody Pamięci** Motyw tematyczny Ogrodów Pamięci będzie nawiązywał do historii pogranicza pokazanej w niekonwencjonalny sposób. Powstaną formy typu „flash" np. rzeźby, tablice, pakiety informacyjne, narzędzia multimedialne, urządzenia interaktywne w ważnych dla miasta miejscach. W ten sposób miasto zostanie pokazane jako ogród o bardzo skomplikowanej strukturze, gdzie wydarzenia i historie traktujemy jak różne gatunki roślin. Proponowane miejsca: ogród Chiune Sugihara powiązany z historią japońskiego konsula w Kownie, który ratował Żydów podczas wojny; klasztor będący kolebką narodowego odrodzenia litewskiego, a jednocześnie miejsce przechowywania figury szafkowej Madonny; pierwsza drukarnia drukująca po litewsku; wzgórze św. Jerzego; miejsce historyczne dla Żydów np. stara szkoła żydowska, a także inne wątki dotyczące staroobrzędowców, Tatarów, Rosjan, Ormian. Zakres projektu obejmuje: 1.Opracowanie koncepcji historycznej dla poszczególnych prezentacji w Ogrodach Pamięci. 2.Produkcję i montaż urządzeń i infrastruktury Ogrodów Pamięci w kilku punktach miasta: tablice multimedialne wraz z oprogramowaniem, rzeźby, mała architektura (ławki, kosze na śmieci, oświetlenie, zieleń). 3.Produkcja materiałów informacyjno-promocyjnych, a także tablic i map. **Projekt nr 4. Podlaski FOLK w Gibach** W ramach projektu wykreowana zostanie nowa impreza turystyczna w gminie Giby, która opierała się będzie na eksponowaniu lokalnego folkloru, tradycji i kultury ludowej na tle malowniczych krajobrazów lasów i jezior, częściowo w plenerze, a częściowo na terenie nowo powstałego amfiteatru. Impreza będzie odbywała się cyklicznie i będzie miała płynną formułę tj. zarówno występy na scenie, jak też plenerowe spektakle kulturalne z udziałem turystów (np. wspólne śpiewanie). Zakres projektu: 1.Budowa amfiteatru w miejscowości Giby (ok. 500 miejsc) wraz z infrastrukturą: budowa muszli, zadaszenia, sceny, zaplecza, szatnie i przebieralnie z sanitariatami, sanitariaty dla publiczności, oświetlenie i nagłośnienie, monitoring. 2. Budowa drogi dojazdowej do obiektu (ok. 370 m) i parkingu przy obiekcie. 3. Organizacja sezonowych imprez folklorystycznych z pokazami obrzędów weselnych i innych obrzędów lokalnych w różnych lokalnych kulturach z udziałem zespołów z Polski i Litwy. 4.Produkcja materiałów informacyjno-promocyjnych (tablice, materiały wizualne). **Projekt nr 5. Żywa historia pogranicza – Centrum Kultury w Wyłkowyszkach** 1.Opracowanie teatralnej trasy wycieczkowej po Wyłkowyszkach. 2.Opracowanie turystycznej mapy miasta. 3.Opracowanie teatralnego programu trasy (artystyczna prezentacja

	obiektów, udział turystów w zabawach i atrakcjach). 4.Zakup wyposażenia na potrzeby wycieczek teatralnych (stroje postaci, rekwizyty, przygotowanie materiałów wizualnych na mobilne stojaki z historycznymi widokami miasta itp.). 5.Zakup, produkcja i dostawa wyposażenia na potrzeby wycieczek (sprzęt nagłaśniający, kolejka objazdowa itp.). 6.Promocja tras teatralnych (mobilne stojaki roll-up, ulotki itp.). 7.Stworzenie własnego suweniru miasta. 8.Artystyczna prezentacja miasta turystom i przedstawicielom partnerów zaangażowanych w projekt. **Projekt nr 6. Żywa historia pogranicza – Centrum Kultury w Kalwarii & Centrum Kultury w Łoździejach** 1.Opracowanie teatralnej trasy wycieczkowej dla miast. 2.Opracowanie turystycznej mapy miast. 3.Opracowanie teatralnego programu trasy (artystyczna prezentacja obiektów, udział turystów w zabawach i atrakcjach). 4.Zakup wyposażenia na potrzeby wycieczek teatralnych (stroje postaci, rekwizyty itp.). 5.Promocja tras teatralnych (mobilne stojaki roll-up, ulotki itp.). 6.Stworzenie dla każdego miasta własnej pamiątki. 7.Artystyczna prezentacja miasta turystom i przedstawicielom partnerów zaangażowanych w projekt. 8.Stworzenie i instalacja studia fotograficznego (gdzie turyści będą mieli możliwość przebrania się w celu wykonania „starodawnych” zdjęć).
Harmonogram realizacji (szacunkowy)	**Projekt 1** 2021 – opracowanie dokumentacji 2022 – wybór wykonawcy inwestycji 2023 – 2025 – realizacja inwestycji oraz organizacja imprezy w ramach projektu **Projekt 2** 2021 – opracowanie dokumentacji 2022 – 2025 realizacja inwestycji (dostawy) i organizacja cyklicznych imprez **Projekt 3** 2021 – opracowanie dokumentacji 2022 – wybór wykonawcy inwestycji 2022 – 2023 – realizacja inwestycji **Projekt 4** 2021 – opracowanie dokumentacji 2022 – wybór wykonawcy inwestycji 2023 – 2025 – realizacja inwestycji oraz organizacja imprez w ramach projektu **Projekt 5**

	2021 – opracowanie dokumentacji i kosztorysów 2022 – pozyskanie środków potrzebnych na realizację projektu, wybór dostawców u usługodawców 2023-2024 – realizacja inwestycji **Projekt 6** 2021 – opracowanie dokumentacji i kosztorysów 2022 – pozyskanie środków potrzebnych na realizację projektu, wybór dostawców u usługodawców 2023-2024 – realizacja inwestycji
Oczekiwane rezultaty	Wykreowanie jednego transgranicznego i sieciowego produktu turystycznego, który przyciągnie wielu turystów zainteresowanych możliwością bezpośredniego i czynnego udziału w imprezach, inscenizacjach, przedstawieniach i innych wydarzeniach kulturalnych nawiązujących do dziedzictwa historycznego pogranicza i jego kultury. Nowa oferta turystyczna powiąże podobne atrakcje po obu stronach granicy w jeden pakiet, co zwiększy ich dostępność dla turystów i pośrednio wpłynie korzystnie na wzrost ruchu turystycznego na całym obszarze. Uzupełnieniem tej oferty będą miejsca związane z dziedzictwem historycznym regionu, które zostaną wyeksponowane w atrakcyjny sposób. Przyczyni się to do poprawy konkurencyjności turystycznej obszaru i kreacji jego wyrazistego wizerunku turystycznego, a także do rozwoju usług noclegowych i gastronomicznych oraz do tworzenie nowych miejsc pracy.
Stan przygotowania do realizacji (np. dokumentacja, pozwolenia itp.)	**Projekt 1, 3, 4, 5 i 6** Projekt w fazie koncepcyjnej, gmina nie posiada wymaganej dokumentacji ani kosztorysów, projekt nie wymaga uzyskania pozwolenia na budowę. Gmina dysponuje własnością gruntów pod inwestycję. **Projekt 2** Projekt jest gotowy do realizacji.
Szacunkowy koszt	Projekt nr 1 – 120 000 PLN Projekt nr 2 – 1 000 000 PLN Projekt nr 3 – 500 000 PLN Projekt nr 4 – 5 000 000 PLN Projekt nr 5 – 500 000 EUR Projekt nr 6 – 340 000 EUR (Kalwaria - 70 000 EUR, Łoździeje - 270 000 EUR).

1.4 Park Rzeźby Mejera „Sztuka &Natura”

Tytuł	Park Rzeźby Mejera „Sztuka &Natura”
Opisywany podmiot	Politechnika Białostocka
Potwierdzeni partnerzy	Litewski Instytut Kultury, Ambasada Litewska w Warszawie, Galerija Vartai, Galerija AV(17) w Wilnie
Cel projektu	Rozwój ruchu turystycznego z wykorzystaniem fenomenu nowoczesnego parku rzeźby jako oferty dla turystów wymagających i otwartych na obcowanie ze sztuką i przyrodą. Park będzie produkować i upowszechniać sztukę oraz rozwijać ideę edukacji artystycznej i partycypacji publiczności w tworzeniu sztuki. Przedsięwzięcie będzie wykorzystywało potencjał przyrodniczy i kulturowy pogranicza oraz elementy międzypokoleniowej edukacji przyrodniczej oraz ekologicznej.
Opis planowanych aktywności	Przedsięwzięcie będzie się rozwijało jako „żywa sztuka” w zabytkowym, 100-letnim parku przy obiekcie Politechniki Białostockiej w miejscowości Hołny Mejera. Projekt obejmuje: 1.Powstanie Green Cube tj. muzeum bez ścian czyli parku rzeźby, który wykorzystuje walory przestrzeni, przyrody ożywionej i nieożywionej, światła itp. ale także odwołuje się do historii i lokalnych tradycji. 2. Produkcja dzieł Land Artu, tworzonych z naturalnych materiałów i pasujących do krajobrazu, biodegradowalnych, a także nabycie rzeźb monumentalnych i produkcja projektów będących poszerzeniem idei rzeźby np. instalacji, projektów świetlnych i dźwiękowych itp. 3.Organizacja 1-2 warsztatów rocznie przeprowadzanych przez zaproszonych artystów, edukatorów z pomocą lokalnych wolontariuszy. 4.Prezentacje sztuki zaproszonych artystów. 5. Zaangażowanie innych partnerów projektu: miasta Sejny, Marszałka Województwa Podlaskiego. 6. Poszukiwanie dalszego finansowanie także poprze fundacje i granty krajowe i europejskie.
Harmonogram realizacji (szacunkowo)	2020-2021 – opracowanie dokumentacji i zgłoszenie robót budowlanych 2022 – 2023 wybór wykonawcy inwestycji i jej realizacja w zakresie opisanym w niniejszym projekcie.
Zamierzone rezultaty (zwłaszcza dla rozwoju turystyki w regionie przygranicznym)	Wzrost atrakcyjności turystycznej pogranicza i wzmocnienie oferty wypoczynkowej oraz edukacyjnej i konferencyjno-szkoleniowej ośrodka Politechniki Białostockiej w miejscowości Hołny Mejera, jak również działania na rzecz zachowania i ochrony historycznego krajobrazu pogranicza. Zakłada się, że w pierwszym roku projektu odwiedzi go 3 000 osób, a każdy następny rok przyniesie wzrost liczby gości o tysiąc; docelowo zakłada się osiągnięcie 5000 odwiedzających w trzecim roku trwania projektu, a następnie zwiększyć tę liczbę w przyszłości do 10 tys. osób. Kluczowym będzie tu promocja projektu i zaangażowanie lokalnej społeczności.

Gotowość do podjęcia działań (dokumentacja, pozwolenia budowlane, etc.)	Inwestor jest w trakcie kompletowania koncepcji architektonicznych oraz dokumentacji projektowej i kosztorysów. Inwestor posiada prawo do dysponowania gruntem na cele projektu. Projekt nie wymaga uzyskania pozwolenia na budowę.
Szacunkowy koszt	4 000 000 PLN

1.5 Transgraniczny szlak książkonoszy

Tytuł wiązki projektów	Transgraniczny szlak książkonoszy
Opisywani partnerzy:	Gmina Puńsk, Wyłkowyszki, Kalwaria, Łoździeje
Cel projektu	Stworzenie niszowego produktu turystycznego, który nawiązuje do trudnej historii pogranicza, związanej z podtrzymaniem jego tożsamości kulturowej w okresie zaborów dzięki przemycaniu książek napisanych w języku narodowym. Stworzenie dwóch linii trasy turystycznej „Transgraniczny szlak książkonoszy" od Puńska przez Krejwiany, Giłujsze, Budwiecie do Kalwarii i rejonu wyłkowyskiego w obszarze przygranicznym, włączając takie miejscowości jak : Kybartai, Gražiškiai, Vištytis, Pajevonis, miejsca urodzenia znanych książkonoszy P.Kriaučiūnasa i P.Mikolainisa oraz pomnik kibarckich książkonoszy.
Planowane działania	**Projekt nr 1. Budowa nowego budynku kulturalno-edukacyjnego oraz „otwartej biblioteki"** **1.Budowa nowego budynku kulturalno-edukacyjnego** Celem budowy nowego obiektu jest stworzenie miejsca zbioru i ekspozycji książek i czasopism litewskich zakazanych do druku przez władze carskiej Rosji z końca XIX wieku i początku XX wieku dystrybuowane przez tzw. „nosicieli książek", wyeksponowanie tej historii. W budynku będą odbywać się zajęcia edukacyjne dla dzieci i młodzieży, będzie do tego służył nowy sprzęt audiowizualny i interaktywny. W budynku będzie również mieścić się archiwum mniejszości litewskiej w Polsce oraz Muzeum dotyczące książek litewskich i „książkonoszy". W obiekcie znajdą się także przestrzenie ekspozycyjne prezentujące zdigitalizowane zbiory zabytkowych druków, ksiąg parafialnych oraz miejscowe czasopismo zarchiwizowane od lat 60. XX wieku. **2.Utworzenie „otwartej biblioteki"** Projekt zostanie zrealizowany na terenie przyległym do skansenu i Wioski Dwóch Mistrzów w Puńsku. Celem projektu będzie przeniesienie centrum informacji turystycznej do nowo wybudowanego obiektu kubaturowego w kształcie ściętego pnia drzewa, nawiązującego do motywu Książnicy Puńskiej. W obiekcie znajdą się także przestrzenie ekspozycyjne. Formuła działania „otwartej biblioteki" będzie polegała na wymianie książek bezpośrednio między czytelnikami. „Otwarta biblioteka" pełniąca zarazem funkcję „przechowalni książek" wyposażona zostanie w elementy interaktywne prezentujące historię działalności tzw. „nosicieli książek" (wizualizacja, mapy, wirtualna rzeczywistość itp.). Znajdzie się tam również sala do projekcji filmów o tematyce etnograficznej, folklorystycznej związanej z Puńskiem. Zakres projektu: 1.Budowa i wyposażenie nowego budynku kulturalno-edukacyjnego oraz budowa i wyposażenie obiektu „otwartej biblioteki": pomieszczenie recepcji i punktu informacji turystycznej, pomieszczenia na materiały informacyjno-promocyjne oraz pomieszczenia ekspozycyjne, zaplecze oraz sanitariaty. 2.Digitalizacja zbiorów lokalnych na potrzeby działalności nowego obiektu i „otwartej biblioteki". 3.Produkcja materiałów informacyjno-promocyjnych o nowych obiektach.

	Projekt nr 2. Transgraniczny szlak książkonoszy – Rejon Kalwaria, Biblioteka Publiczna w Wyłkowyszkach, Rejon Łoździeje 1.Opracowanie opisu trasy i stworzenie systemu znakowania, stworzenie wspólnej koncepcji promocji trasy turystycznej. 2.Uporządkowanie zaniedbanej zagrody książkonosza Povilasa Matulevičiusa i drogi dojazdowej. 3.Uporządkowanie miejsca dawnej zagrody V.Markevičiusa. 4.Uporządkowanie ojczystej zagrody P.Mikolainisa wraz z przylegającym otoczeniem. 5.Prace porządkowe w zagrodzie Pranasa Dzūkasa i przystosowanie jej do funkcji edukacyjnych. 6.Stworzenie strony internetowej projektu. 7.Promocja trasy.
Harmonogram realizacji (szacunkowy)	**Projekt 1** 2021 – przygotowanie dokumentacji „otwartej biblioteki", wybór wykonawcy inwestycji 2022 – 2024 - realizacja inwestycji **Projekt 2** 2021 – przygotowanie dokumentacji i kosztorysów, uzyskanie potrzebnych zezwoleń 2022 – pozyskanie środków na realizację projektu, wybór wykonawcy 2023 – realizacja inwestycji
Oczekiwane rezultaty	Wykreowanie jednego transgranicznego produktu turystycznego, który przyciągnie turystów zainteresowanych odkrywaniem zapomnianej historii i tożsamości kulturowej pogranicza. Nowa oferta turystyczna uzupełni ofertę, która rozwinie się wokół transgranicznego szlaku muzealnego i rozszerzy jej zakres oraz dostępność w Puńsku (3 muzea), Wyłkowyszkach i Kalwarii. Stworzony unikalny transgraniczny produkt turystyczny będzie doskonałym uzupełnieniem głównej oferty turystycznej obszaru transgranicznego związanej z szlakami jaćwieskimi i aktywną turystyką. Oferta skierowana do turystów zainteresowanych zwiedzaniem i poznawaniem dziedzictwa kulturowego.
Stan przygotowania do realizacji (np. dokumentacja, pozwolenia itp.)	**Projekty 1 i 2** Projekty w fazie koncepcyjnej, gminy nie posiadają wymaganej dokumentacji ani kosztorysów, projekty wymagają uzyskania pozwolenia na budowę. Gminy dysponują własnością gruntów pod inwestycję.
Szacunkowy koszt	Projekt nr 1 – 7 601 837,11 PLN Projekt nr 2 – 5 020 000 EUR (Rejon Kalwaria 2500000 EUR, Biblioteka Publiczna w Wyłkowyszkach 320000 EUR, Rejon Łoździeje 2 200 000 EUR).

2. TAJEMNICZA KRAINA JAĆWINGÓW

2.1 Tajemnicza kraina Jaćwingów

Tytuł wiązki projektów	Tajemnicza kraina Jaćwingów
Opisywani partnerzy	Gminy: Jeleniewo, Wiżajny, Rutka Tartak, Szypliszki, Giby, Krasnopol, Osada Jaćwiesko-Pruska w Oszkiniach, Wyłkowyszki, Kalwaria, Łoździeje
Cel projektu	Powiązanie w jeden sieciowy produkt turystyczny obiektów i miejsc historycznych związanych z dziedzictwem i kulturą Jaćwingów, zamieszkujących ten obszar we wczesnym średniowieczu. Oprócz możliwości odwiedzenia miejsc historycznie związanych z Jaćwingami, elementem tego produktu turystycznego będą także programy edukacyjno-poznawcze i oferta rozrywkowa związana z kulturą Jaćwingów, a także inne powiązane atrakcje (np. pamiątki).
Planowane działania	**Projekt nr 1. Wokół jaćwieskiego grodu Szjurpy** Projekt dotyczy rozwoju oferty turystycznej wokół Kompleksu Archeologicznego Góra Zamkowa w okolicach wsi Szurpiły oraz obecnie dostępnych tam atrakcji. Projekt obejmuje: 1.Budowę wieży widokowej z widokiem na Górę Zamkową, Górę Kościelną, Górę Cmentarną i jezioro Szurpiły. 2.Rozbudowę parkingu na trasie turystycznej na Górę Zamkową. 3.Poprawę dostępności trasy turystycznej wokół Góry Zamkowej i jeziora Szurpiły (modernizacja drogi gminnej prowadzącej do Góry Zamkowej i nad jezioro Szurpiły), ustawienie tablic kierunkowo-informacyjnych na temat szlaku oraz siedzisk na trasie szlaku. 4.Uzupełnienie ekspozycji w Izbie Pamięci Jaćwieskiej m.in. nowe eksponaty, audiobooki w języku polskim, litewskim, angielskim, przygotowanie aplikacji na smartfony, kody QR. 5.Wykonanie pomostu na jeziorze Szurpiły przy trasie na Górę Zamkową oraz budowa małej infrastruktury turystycznej wraz z poprawą drogi dojazdowej do tego miejsca wypoczynku i poprawą infrastruktury miejsca do plażowania. 6.Organizacja imprezy o tematyce jaćwieskiej. 7.Produkcja materiałów informacyjno-promocyjnych. **Projekt nr 2. Grodzisko jaćwieskie Gulberek w Sudawskich** Projekt będzie realizowany na terenie miejscowości Sudawskie, gdzie zgodnie z przekazem historycznym, na wzgórzu Gulberek znajdowało się grodzisko Jaćwingów. Projekt obejmuje: 1.Wytyczenie i oznaczenie szlaku od drogi gminnej do grodziska na odcinku Wiżajny – Sudawskie (produkcja i montaż ok. 5 tablic informacyjnych) 2.Uzyskanie prawa do dysponowania gruntem na potrzeby wytyczenia

	przejścia od drogi do grodziska. 3.Uporządkowanie terenu przy grodzisku. 4.Utwardzenie gruntu na terenie przyległym na potrzeby postoju samochodów. 5.Wykonanie małej architektury (ławki i wiaty, stojaki na rowery, kosze na śmieci, oświetlenie) przy placu parkingowym. 6.Produkcję i ustawienie rzeźb Jaćwingów na trasie szlaku (ok. 6 szt.). 7.Opracowanie materiałów historycznych na potrzeby informacji turystycznej o obiekcie (tablice informacyjne i kody QR). 8.Produkcję i montaż tablic informacyjnych przy obiekcie oraz innych materiałów promocyjnych. **Projekt nr 3. Wytyczenie szlaku prowadzącego do grodziska jaćwieskiego Jegliniec w Gminie Szypliszki** Projekt będzie realizowany na terenie gminy Szypliszki, gdzie znajduje się grodzisko jaćwieskie Jegliniec. Do grodziska prowadzi droga od strony gminy Puńsk, po której zostanie wyznaczony szlak umożliwiający dotarcie do grodziska (teren leśny, trudno dostępny). Projekt obejmuje: 1.Modernizację (utwardzenie asfaltem) drogi gminnej nr 101624B na odcinku około 4 km i wytyczenie oraz oznaczenie szlaku do grodziska Jegliniec (tak wyznaczona trasa zapewni dojazd od drogi krajowej nr 8, w późniejszym czasie od drogi ekspresowej S61 Via Baltica) od strony Gminy Puńsk (Osada Jaćwiesko-Pruska). 2.Budowę małego parkingu przy szlaku prowadzącym do grodziska 3.Produkcję i montaż na szlaku tablic informacyjnych o grodzisku (dodatkowa możliwość rozwoju prywatnej inicjatywy związanej z obsługą turystów obok grodziska). 4.Produkcję i montaż makiety grodziska w niedalekiej odległości od niego. 5.Organizację Jore – jaćwiesko-pruskiego święta wiosny na początku maja w Becejłach. 6.Produkcję materiałów informacyjno-promocyjnych. **Projekt nr 4. Góra Różańcowa w Krasnopolu jako dawne grodzisko jaćwieskie** Na terenie Gminy Krasnopol przygotowany zostanie na cele turystyczne teren przylegający do dawnego grodziska Jaćwingów, które zgodnie z przekazem historycznym znajdowało się na Górze Różańcowej nad jeziorem Żubrowo w Żubronajciach. Projekt obejmuje: 1.Częściową rekonstrukcję grodziska jaćwieskiego (w oparciu o wyniki zrealizowanych badań archeologicznych) – makieta i instalacja przestrzenna. 2.Wytyczenie ścieżki poznawczej na Górę Różańcową pokazującej walory krajobrazu i walory kulturowe okolic Krasnopola (trasa od Krasnopola do Żubronajcia – po drodze stanowiska tematyczne m.in. wystawa ludowa, punkt widokowy przy jeziorach, stanowisko do odpoczynku dla turystów).

	3.Oznakowanie obiektów (tablice informacyjne i mapy). 4.Przewodnik po ścieżce na Górę Różańcową (publikacja na temat osadnictwa na terenie Krasnopolu, które wiąże się z dziedzictwem Jaćwingów). 5.Budowę parkingu. 6.Modernizację drogi dojazdowej do parkingu przy Górze Różańcowej (fragment drogi we wsi Żubronajcie, ok. 350 m). 7.Przygotowanie scenariusza i realizacja wakacyjnego programu zajęć edukacyjnych dla turystów połączonych z tematyką dziedzictwa Jaćwingów i historią gminy. 8.Produkcję materiałów informacyjno-promocyjnych. **Projekt nr 5. Przygotowanie grodziska Jaćwingów w Posejnelach na cele turystyczne** Projekt dotyczy wczesnośredniowiecznego grodziska w zakolu środkowego biegu Marychy, wzniesionego na reliktach osadnictwa z wczesnej epoki żelaza, które jest tylko częściowo dostępne z uwagi na okalające go tereny podmokłe. Projekt obejmuje: 1.Oznakowanie trasy dojazdowej od miejscowości Giby do miejscowości Posejnele (około 10 tablic). 2.Opracowanie materiałów historycznych na potrzeby informacji turystycznej o grodzisku oraz na potrzeby stworzenia wirtualnej aplikacji prezentującej grodzisko. 3.Opracowanie wirtualnej aplikacji prezentującej grodzisko oraz zakup tablicy multimedialnej, interaktywnej prezentującej historię grodziska. 4.Budowę wieży widokowej obok grodziska. 5.Budowę parkingu przy drodze gminnej do grodziska. 6.Produkcję i montaż tablic oraz map przy wieży widokowej. 7.Oświetlenie terenu. 8.Monitoring wizyjny. 9.Produkcję materiałów informacyjno-promocyjnych. **Projekt nr 6. Rozwój oferty turystycznej Osady Jaćwiesko-Pruskiej w Oszkiniach** Osada Jaćwiesko-Pruska w Oszkiniach to kamienno-drewniany kompleks odwzorowujący dawny gród Jaćwingów, który prowadzi zajęcia edukacyjno-rekreacyjne połączone z kultywowaniem zwyczajów dawnych plemion. Projekt ma na celu przygotowanie dla turystów odwiedzających osadę nowych atrakcji, a także poprawę jakości usług turystycznych i rozszerzenie zakresu informacji turystycznej, a także rozwój programu imprez. Projekt obejmuje: 1.Utworzenie Centrum Informacji o kulturze jaćwieskiej (budowa nowego budynku w technologii nawiązującej do budownictwa Jaćwingów), w tym pomieszczenia na cele: obsługi turysty, udostępniania informacji, edukacji, szkoleń i warsztatów, sale ekspozycyjne, centrum biologicznej w stylu

	jaćwieskim, utworzenie przestrzeni pod organizację jarmarków jaćwieskich. 2.Odnowę niektórych obiektów istniejących już w Osadzie Jaćwiesko - Pruskiej. 3.Zakup wyposażenia niezbędnego do wyposażenia Centrum Informacji o kulturze jaćwieskiej zgodnie z funkcjami obiektu. 4.Budowę otwartego amfiteatru na potrzeby imprez promujących kulturę jaćwieską wraz z wyposażeniem w sprzęt audio-wideo oraz oświetlenie. 5.Uruchomienie wyrobu suwenirów (projekty z prawami autorskimi, wyposażenie do produkcji). 6.Zebranie materiałów i opracowanie wydawnictwa o Jaćwingach w postaci drukowanej oraz wersji elektronicznej (udostępnione na stronie internetowej oraz jako kody QR przy obiektach). 7.Organizację imprez kulturalnych o tematyce jaćwiskiej. 8.Produkcję materiałów informacyjno-promocyjnych. **Projekt nr 7. Rekonstrukcja typowego grodziska Jaćwingów jako atrakcja turystyczna Gminy Rutka Tartak** Gmina posiada dokumentację techniczną, która posłuży do przygotowania nowej oferty turystycznej dla osób zainteresowanych nie tylko zwiedzaniem grodzisk Jaćwingów, ale także poznawaniem ich kultury i dziedzictwa w formule edukacyjnej i rozrywkowej. Na terenie zrekonstruowanego grodziska na turystów czekać będzie wiele atrakcji i niespodzianek, które mogą zachęcić do dłuższego pobytu w tym miejscu (stylizowana architektura, wystrój wnętrz budynków i budowli, elementy dekoracyjne zewnętrzne: totemy, rzeźby, brama wjazdowa), stylizowane stroje obsługi, możliwość wzięcia udziału w inscenizacjach historycznych). Zakres projektu: 1.Przygotowanie koncepcji działalności grodziska na podstawie dostępnej dokumentacji technicznej oraz pod kątem przygotowania specyfikacji istotnych warunków zamówienia realizowanego w partnerstwie publiczno-prywatnym. 2.Wybór partnera inwestycji. 3.Realizację inwestycji formule „zaprojektuj, zbuduj i zarządzaj" z uwzględnieniem wytycznych dotyczących: - wystroju wnętrz budynków i budowli, - elementów dekoracyjnych zewnętrznych (totemy, rzeźby, brama wjazdowa), - oferty turystycznej nawiązujących do kultury jaćwieckiej. 4.Organizację imprez kulturalnych o tematyce jaćwiskiej. 5.Produkcję materiałów informacyjno-promocyjnych. **Projekt nr 8. Podróżując szlakami Jaćwingów: rejony łoździejski, wyłkowyski i kalwaryjski** 1.Uporządkowanie grodzisk w Rudamina, Prelomčiškė, Paveisininkai i

	przystosowanie na potrzeby turystyki (rejon łoździejski). 2.Montaż rzeźby Jaćwinga w Łoździejach (rejon łoździejski). 3.Utwardzenie drogi dojazdowej do Góry Kačergų, budowa parkingu (rejon kalwaryjski). 4.Przystosowanie grodziska Papiliakalnių na potrzeby turystyki, budowa ścieżki pieszo – rowerowej (rejon kalwaryjski). 5.Uporządkowanie grodzisk Piliakalnių, Pajevonio, Vištyčio i przystosowanie na potrzeby turystyki (rejon wyłkowyski). 6.Przystosowanie grodzisk Kunigiškių – Ragaišių – Dabravolės na potrzeby turystyki rowerowej – kempingi, tablice informacyjne, wiaty, parkingi (rejon wyłkowyski). 7.Produkcja i montaż tablic informacyjnych o grodziskach i szlakach (w językach litewskim, polskim i angielskim). 8.Opracowanie turystycznych materiałów informacyjnych o grodziskach w języku litewskim (z możliwością wydania w druku lub wersji elektronicznej). 9.Organizacja dwóch imprez promujących szlak (Jorė – święto wiosny, Dzień Jedności Bałtów). 10.Opracowanie scenariuszy na warsztaty edukacyjne dla turystów (po litewskiej stronie szlaku). 11.Opracowanie i produkcja środków i materiałów informacyjnych i promujących szlak (ulotki, przewodniki, strona internetowa w języku polskim, litewskim, angielskim i in.).
Harmonogram realizacji (szacunkowy)	**Projekt 1** 2021 – opracowanie dokumentacji i uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2022 – wybór wykonawcy inwestycji 2023 – 2024 – realizacja inwestycji **Projekt 2** 2021 – opracowanie dokumentacji i uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2022 – wybór wykonawcy inwestycji 2023-2024 – realizacja inwestycji **Projekt 3** 2021 – opracowanie dokumentacji i uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2022 – wybór wykonawcy inwestycji 2022-2023 – realizacja inwestycji oraz organizacja imprezy **Projekt 4** 2021 – opracowanie dokumentacji i uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2022 – wybór wykonawcy inwestycji 2023-2024 – realizacja inwestycji **Projekt 5** 2021 – opracowanie dokumentacji i uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2022 – wybór wykonawcy inwestycji 2023-2024 – realizacja inwestycji **Projekt 6** 2021 – opracowanie dokumentacji i uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2022 – wybór wykonawcy inwestycji 2023-2025 – realizacja inwestycji

	Projekt 7 2022 – aktualizacja dokumentacji technicznej pod kątem przygotowania specyfikacji istotnych warunków zamówienia w partnerstwie publiczno-prywatnym 2023 – Wybór partnera inwestycji 2024 – 2026 Realizacja inwestycji formule „zaprojektuj, zbuduj i zarządzaj” **Projekt 8** 2021 – przygotowanie dokumentacji technicznej i kosztorysów, uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2022 – pozyskanie środków do realizacji projektu i wybór wykonawcy inwestycji 2023 – realizacja inwestycji
Oczekiwane rezultaty	Wykreowanie jednego sieciowego produktu turystycznego, który stanie się podstawą budowy przyszłej marki turystycznej obszaru i znacząco poprawi jego atrakcyjność turystyczną. Dzięki zaplanowanym działaniom poprawi się także jakość i zakres usług turystycznych w miejscu realizacji projektów. Projekty przyczynią się do ochrony dziedzictwa kulturowego i historycznego obszaru w oparciu o dziedzictwo jaćwieskie. Mają one także duży potencjał do rozwoju komplementarnej oferty turystycznej np. imprezy, pamiątkarstwo, oferta gastronomiczna, wirtualne zwiedzanie, turystyka aktywna itp. co korzystnie wpłynie na tworzenie nowych miejsc pracy, a także będzie katalizatorem rozwoju innych, komplementarnych usług turystycznych wokół szlaku np. transport, usługi noclegowe.
Stan przygotowania do realizacji (np. dokumentacja, pozwolenia itp.)	**Projekt 1** Projekt w fazie koncepcyjnej, gmina nie posiada wymaganej dokumentacji ani kosztorysów, projekt wymaga uzyskania pozwolenia na budowę. Gmina dysponuje własnością gruntów pod inwestycję. **Projekt 2** Projekt w fazie koncepcyjnej, gmina nie posiada wymaganej dokumentacji ani kosztorysów, projekt wymaga uzyskania pozwolenia na budowę. Gmina dysponuje własnością niektórych gruntów pod inwestycję, poczyniono też wstępne uzgodnienia z właścicielami nieruchomości na trasie szlaku do grodziska **Projekt 3** Projekt w fazie koncepcyjnej, gmina nie posiada wymaganej dokumentacji ani kosztorysów, projekt wymaga uzyskania pozwolenia na budowę lub zgłoszenia. Gmina dysponuje własnością gruntów pod inwestycję (droga gminna 101624B i teren pod parking). **Projekt 4** Projekt w fazie koncepcyjnej, gmina nie posiada wymaganej dokumentacji ani kosztorysów, projekt nie wymaga uzyskania pozwolenia na budowę. Gmina dysponuje własnością gruntów pod inwestycję (parking), w pozostałym zakresie przebieg ścieżki wymaga uzgodnienia z właścicielami gruntów. **Projekt 5** Projekt w fazie koncepcyjnej, gmina nie posiada wymaganej dokumentacji ani kosztorysów, projekt wymaga uzyskania pozwolenia na budowę lub zgłoszenia. Gmina dysponuje własnością gruntów pod inwestycję (droga gminna i grunt pod parking), w pozostałym zakresie projekt należy uzgodnić z właścicielami gruntów. **Projekt 6** Projekt w fazie koncepcyjnej, inwestor nie posiada wymaganej dokumentacji ani kosztorysów, projekt wymaga uzyskania pozwolenia na budowę lub zgłoszenia.

	Inwestor dysponuje własnością gruntów pod inwestycję. **Projekt 7** Gmina posiada dokumentację techniczną zrealizowaną w ramach Programu Phare 2000. W ramach Program Phare 2003 opracowano również koncepcję funkcjonowania obiektu od strony etnograficznej. Realizacja projektu wymaga aktualizacji dokumentacji, wykonania kosztorysów oraz uzyskania pozwolenia na budowę. Teren inwestycji jest własnością gminy. **Projekt 8** Projekt w fazie koncepcyjnej, rejony nie posiadają wymaganej dokumentacji ani kosztorysów, projekt wymaga uzyskania pozwolenia na budowę lub zgłoszenia. Inwestor dysponuje własnością gruntów pod inwestycję. Projekt rzeźby Jaćwinga (wizualizacja) – rejon łoździejski
Szacunkowy koszt	Projekt nr 1 – 3 000 000 PLN Projekt nr 2 – 200 000 PLN Projekt nr 3 – 3 100 000 PLN Projekt nr 4 – 300 000 PLN Projekt nr 5 – 1 000 000 PLN Projekt nr 6 – 1 100 000 PLN Projekt nr 7 – 30 000 000 PLN Projekt nr 8 – 890 000 EUR (rejon łoździejski - 750 000 EUR, rejon wyłkowyski – 80 000 EUR, rejon kalwaryjski – 60 000e EUR)

3. ZIELONE ZACISZE – NIESPIESZNA TURYSTYKA I ZDROWE ŻYCIE

3.1 Trasa rekreacyjna „przy granicy”

Tytuł projektu	Trasa rekreacyjna „przy granicy”
Zaangażowani partnerzy	Gmina Jeleniewo Gmina Rutka-Tartak Gmina Wisztyniec, rejon Wyłkowyszki Gmina Liubavas, rejon Kalwaria Suwalski Park Krajobrazowy, jako jednostka Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego Park Regionalny w Wisztyńcu, jako jednostka podlegająca Ministerstwu Ochron Środowiska w Wilnie Nadleśnictwo Kazlu Ruda Nadleśnictwo Suwałki
Poszukiwani partnerzy	Przedsiębiorcy i organizacje pozarządowe, które chcą rozwijać wokół planowanego produktu turystycznego ofertę komercyjną np. obiekty noclegowe, punkty gastronomiczne, parkingi, punkty sprzedaży pamiątek, gospodarstwa agroturystyczne itp. oraz inne produkty turystyczne związane z tym produktem po obu stronach granicy.
Cel projektu	Zaoferowanie turystom nowego, kompleksowego transgranicznego produktu turystycznego, uwzględniającego wszystkie atrakcje po obu stronach granicy. Przebieg trasy: Start: siedziba Suwalskiego Parku Krajobrazowego w Malesowiźnie-Turtulu. 1.Zwiedzanie można rozpocząć od ścieżki edukacyjnej „Opowieści Turtula”, po drodze znajduje się m.in. punkt widokowy, ruiny młyna nad rzeką Czarną Hańczą, źródliska rzeki Szeszupy, ścieżka poznawcza „Doliną Czarnej Hańczy” (3,5 km). 2.Przejazd granicą Parku w kierunku rezerwatu przyrody „Głazowisko Bachanowo nad Czarną Hańczą” – zwiedzenie największego nagromadzenia głazów narzutowych na obszarze niespełna 1 ha (ok. 10 tys. głazów). 3. Przejazd z „Głazowiska Bachanowa” do Przełomki – wieża widokowa na Górze Leszczynowej z widokiem na rezerwatowe jezioro Hańcza i wieś Błaskowiznę – najwyższe wzniesienie 272 m n.p.m. otaczające jezioro Hańcza. 4.Przejazd od Przełomki do miejscowości Stara Hańcza. 5.Pobyt na jeziorem Hańcza: rezerwat przyrody, najgłębsze jezioro w Polsce i w Europie niżowej (106 m głębokości): plażowanie i zwiedzanie pozostałości ruin dworu i parku podworskiego, wędrówka ścieżką edukacyjną „Drzewa i krzewy parku podworskiego w Starej Hańczy” 1,5 km, możliwość skorzystania z

	noclegu w miejscowości Mierkinie. 6. Przejazd do Smolnik i zwiedzenie miejscowości: punkt widokowy „U Pana Tadeusza”, zabytkowa kapliczka cmentarna w Smolnikach, punkt widokowy „Na Ozie”, następnie przejście ścieżką „Wokół jeziora Jaczno” (7 km), możliwość skorzystania z noclegu oraz z kuchni regionalnej w Smolnikach. 7.Przejazd w kierunku Wiżajn i postój 1 dzień w Wiżajnach: plażowanie nad jeziorem Wiżajny, punkt piknikowy z wiatą ul. Suwalska, miejsce wypoczynku i rekreacji przy plaży gminnej ul.Wierzbolowska (możliwość korzystania z boisk do piłki nożnej i piłki siatkowej plażowej oraz wypożyczenia sprzętu wodnego np. kajaki, rowery wodne), zwiedzanie Wiżajn (zachowany XVII-w. układ urbanistyczny rynku i ulic, klasycystyczny kościół, drewniana dzwonnica, w parku w centrum Wiżajny obelisk ku czci Marszałaka J. Piłsudskiego), możliwość zjedzenia regionalnego posiłku i spróbowania regionalnych serów podpuszczkowych produkowanych w lokalnych gospodarstwach. W trakcie pobytu można wybrać się na panoramiczny punkt widokowy Góry Rowelskiej (298 m n.p.m) tj. najwyższe wzniesienie w woj. podlaskim (możliwość noclegów w kwaterach agroturystycznych w Wiżajnach i okolicach). 8.Wyjazd z Wiżajn na Trójstyk Wisztyniec - obejrzenie i zapoznanie się z historią Trójstyku, a w drodze powrotnej skorzystanie z lokalnych atrakcji m.in. punkt postojowy i informacyjny szlaku rowerowego Green Velo oraz graniczne, malowniczo położone wytopiskowe jezioro Ingiel (lokalna nazwa Gramaczyzna). 9.Przejazd z Trójstyku do Wisztyńca nową, atrakcyjną trasą w pobliżu dawnego pasa granicznego, kierując się do parkingu z dawną wieżą wojskowo-patrolową. 10.Zwiedzanie Wisztyńca: jezioro, trasy pieszo-rowerowe od granicy rosyjsko-litewskiej, plażowanie, grodziska Jaćwingów, wiatrak, olejarnia, kamień w Wisztyńcu, muzeum metalu (możliwość noclegu w kwaterach agroturystycznych w Wisztyńcu lub na polu campingowych). 11.Wyjazd z Wisztyńca: postój przy świętym źródełku, skorzystanie z infrastruktury turystycznej nad jeziorem Wisztyniec graniczącym z Rosją, przejazd trasą dookoła jeziora Wiżajny przez miejscowości Burniszki, Stankuny i Wiłkupie (na trasie możliwość skorzystania z bazy agroturystycznej oraz kuchni regionalnej oraz lokalnych atrakcji). 12.Przejazd przez Wiżajny do miejscowości Sudawskie, zwiedzanie pozostałości dworu i parku podworskiego Rekoszów z jeziorem m.in.: - instalacja przestrzenna nawiązująca do architektury dworu oraz tablic informacyjnych, - wzniesienia średniowiecznego grodziska Jaćwingów w Sudawskich (lokalna nazwa Gulberek) i wzgórza zwanego Mogiłą Świdy, (możliwość skorzystania z noclegu i wyżywienia w kwaterach agroturystycznych). 13.Przejazd z Sudawskich do Liubavas przez Vygreliai (możliwość skorzystania z kwater agroturystycznych).

	14. Postój w Liubavas: możliwość udziału w warsztatach rzemiosła w Liubavas, wyjścia na kopiec Piliakalniu i punkt widokowy oraz zwiedzenia dawnego kompleksu dworskiego w Reketija (możliwość skorzystania z noclegu). 15.Powrót do Wiżajn przez Rutkę Tartak.
Planowane działania	Działania realizowane przez Gminę Wiżajny: 1.Budowa punktu piknikowego nad jeziorem Wiżajny (ul. Suwalska): mała architektura, stojaki na rowery, pomost pływający, modernizacja plaży. 2. Budowa pola campingowego wraz z sanitariatami, wiaty turystycznej z kominkiem i wypożyczalni sprzętu wodnego z wyposażeniem oraz ogólnodostępnym budynkiem gospodarczym, modernizacja boisk piłki siatkowej i nożnej oraz zamontowanie monitoringu przy miejscu wypoczynku i rekreacji nad jeziorem Wiżajny. 3. Projekt i budowa punktu widokowego w rejonie Góry Rowelskiej lub Marianki. 4.Uporządkowanie miejsca obejmującego teren dawnego dworu i parku, budowa instalacji przestrzennej nawiązującej do architektury dworu oraz produkcja i montaż tablic informacyjnych (np. plansze ze zdjęciami i opisem informującym o historii tego miejsca i dworu Rekoszów). Działania realizowane przez Suwalski Park Krajobrazowy: 1.Zagospodarowane terenu przy jeziorze Hańcza w m. Stara Hańcza - (np. parking dla samochodów osobowych, system kładek na terenach podmokłych, kładka nad rzeką Czarną Hańczą, przebieralnie, tablica 3d z rekonstrukcją dworu w Starej Hańczy, mała architektura itp.). 2.Modernizacja ścieżki poznawczej „Wokół jeziora Jaczno" (budowa miejsc odpoczynku 2-3 szt. wraz z małą architekturą (ławki, stoły, wiaty, kosze na śmieci), modernizacja punktu widokowego „Na ozie" (modernizacja wyposażenia), budowa schodów i kładki nad wiszącymi torfowiskami oraz platformy widokowej na las grądowy, wykonanie 10 tablic informacyjno-edukacyjnych). Działania realizowane przez miasto Wisztyniec: 1.Modernizacja nawierzchni drogi lokalnej na odcinku od Trójstyka (Enzulewicz) do Wisztyńca (około 500 m). 2.Dobudowa szlaku pieszo-rowerowego wzdłuż linii brzegowej jeziora Wisztyniec (od granicy litewsko-rosyjskiej do drogi Wisztyniec-Wiżajny) wraz z punktami odpoczynku dla turystów. 3.Budowa wieży widokowej w Wisztyńcu. 4.Budowa szlaku w koronie drzew na trasie Wisztyniec –Wiżajny przy świętym miejscu. Działania realizowane przez miejscowość Liubavas: 1.Modernizacja punktu widokowego i budowa parkingu pod górą Kačergų (razem z Nadleśnictwem Kazlu Ruda, ponieważ wieża

	widokowa jest własnością tego podmiotu). 2. Renowacja pracowni ceramicznej. 3. Budowa ścieżki na kopiec Piliakalniu. Działania realizowane przez Nadleśnictwa Kazlu Ruda: 1.Modernizacja trasy narciarskiej wraz z infrastrukturą Działania realizowane przez wszystkich partnerów: 1.Oznakowanie całej trasy tablicami kierunkowymi i informacyjnymi w 3 językach (PL, LT, EN) oraz opracowanie materiałów informacyjno-promocyjnych w wersji wirtualnej (kody QR) i papierowej.
Harmonogram realizacji (szacunkowy)	2021 - 2022 – wykonanie dokumentacji technicznej, kosztorysów oraz uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2023 – wyłonienie wykonawców robót i dostawców produktów i usług 2024 – 2025 - prace budowlane oraz pozostałe działania
Oczekiwane rezultaty	Skanalizowanie i rozwój ruchu turystycznego pomiędzy Suwalskim Parkiem Krajobrazowym i Parkiem Krajobrazowym w Wisztyńcu poprzez udostępnienie turystom nowych atrakcji turystycznych i lepsze wyeksponowanie istniejących atrakcji turystycznych w ramach jednego kompleksowego transgranicznego produktu turystycznego.
Stan przygotowania do realizacji (np. dokumentacja, pozwolenia itp.)	Projekt w fazie koncepcyjnej. Nie opracowano dotychczas żadnej dokumentacji ani kosztorysów dotyczących jego realizacji. W przypadku każdego z partnerów konieczna jest analiza stanu prawnego działek, na których powstaną nowe atrakcje.
Szacunkowy koszt	1.Suwalski Part Krajobrazowy 1 000 000 PLN 2.Wiżajny 800 000 PLN 3.Wisztyniec 500 000 EUR 4.Liubavas 440 000 EUR : - renowacja pracowni ceramicznej – 80 000 EUR - modernizacja wieży widokowej na górze Kačergų wraz z infrastrukturą – około 300 000 EUR - uporządkowanie terenu obejmującego kopiec Piliakalniu – około 60 000 EUR 5.Działania wspólne wszystkich partnerów – 1 800 000 PLN + 940 000 EUR

3.2 Rozwój infrastruktury turystycznej wokół Trójstyka Marycha

Tytuł wiązki projektów	Rozwój infrastruktury turystycznej wokół Trójstyka Marycha
Opisywany podmiot	Gmina Giby
Partner do potwierdzenia	Rejon Łoździeje, Kopciowo
Cel projektu	Powiązanie w jeden projekt turystyczny obecnych i przyszłych atrakcji turystycznych nad rzeką Marychą w celu lepszego dostosowania tego obszaru do rozwoju funkcji turystycznej, wykorzystania jego naturalnego potencjału przyrodniczego oraz poprawy dostępności turystycznej.
Planowane działania	**Projekt nr 1. Budowa kąpielisk w Gminie Giby** Gmina Giby planuje budowę czterech kąpielisk: Jezioro Pomorze (Kukle i Giby), Jezioro Czarne, Jezioro Wiersnie. Działania: 1.Budowa infrastruktury 4 kąpielisk: pomosty, oświetlenie solarne przy pomostach, sanitariaty i przebieralnie, urządzenie plaży, mała architektura: ławki, wiaty grilowe, miejsca na ognisko, stojaki na rowery, kosze na śmieci. 2.Budowa drogi dojazdowej od mostu na rzece Marycha w miejscowości Aleksiejówka do przystani w Kuklach. 3.Produkcja i montaż tablic kierunkowych i oznaczeń lokalizacji kąpielisk. **Projekt nr 2. Budowa trasy dojazdowej do trójstyku Marycha wraz z kładką pieszo-rowerową na stronę litewską** Działania: 1.Oznakowanie szlaku dojazdowego do Trójstyku od miejscowości Giby. 2.Utwardzenie bitumiczne nawierzchni trasy dojazdowej od miejscowości Wiłkokuk do Trójstyku z wyznaczeniem ścieżki rowerowej. 3.Budowa wzdłuż trasy (11,2 km): miejsca odpoczynku (3 lokalizacje) wraz z małą architekturą: wiaty, stoły i ławy, stojaki na rowery, kosze na śmieci, oświetlenie fotowoltaiczne. 4.Budowa kładki pieszo-rowerowej na rzece Marycha przy Trójstyku w celu udrożnienia ruchu transgranicznego na stronę litewską. **Działanie Partnera Litewskiego** - Dobudowa brakującego odcinka połączenia komunikacyjnego i oznaczenie turystyczne oraz informacja o miejscowych atrakcjach po stronie litewskiej (działanie na etapie konsultacji). **Projekt nr 3. Uatrakcyjnienie spływu rzeką Marycha na wysokości gminy Giby** 1.Ustawienie tablic informacyjnych dla kajakarzy wzdłuż rzeki (od mostu w miejscowości Pomorze do Trójstyku). 2.Przygotowanie miejsc do wodowania kajaków na gruntach należących do Gminy Giby: utwardzenie zejścia do wody, pomosty do cumowania, mała

	architektura: wiaty, stoły, ławy, miejsca na grilla, kosze na śmieci, oświetlenie fotowoltaiczne. 3.Oświetlenie części odcinka spływu i przystosowanie go do spływów nocnych (fotowoltaika). **Projekt nr 4. Uregulowanie przesmyku między jeziorami Pomorze i Zelwa w Gminie Giby** 1.Budowa kanału łączącego jeziora Pomorze i Zelwa z ewentualną śluzą / mostem. 2.Rozwój szlaku wodnego, który łączy się z rzeką Marychą i pozwala na dopłynięcie do trójstyku Marycha. 3.Budowa infrastruktury do turystyki wodnej: pomosty, mała architektura: wiaty, stoły, ławy, miejsca na grilla, kosze na śmieci, oświetlenie fotowoltaiczne.
Harmonogram realizacji (szacunkowy)	**Projekt 1** 2021 – opracowanie dokumentacji i uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2022 – wybór wykonawcy inwestycji 2023 – 2025 – realizacja inwestycji **Projekt 2** 2021 – opracowanie dokumentacji i uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2022 – wybór wykonawcy inwestycji 2023-2025 – realizacja inwestycji **Projekt 3** 2021 – opracowanie dokumentacji i uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2022 – wybór wykonawcy inwestycji 2023-2025 – realizacja inwestycji **Projekt 4** 2021-2023 - opracowanie dokumentacji i uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2024 – wybór wykonawcy inwestycji 2025-2030 – realizacja inwestycji
Oczekiwane rezultaty	Rozwój oferty turystycznej Gminy Giby i jej lepsze powiązanie z turystyką aktywną przyczyniające się do wzrostu ruchu turystycznego oraz rozwijające usługi komplementarne: organizację imprez turystycznych, spływów rzeką Marychą, a także rozwój bazy noclegowej i gastronomicznej oraz wypożyczalni sprzętu wodnego, przyczyniające się do powstawania nowych miejsc pracy w turystyce.
Stan przygotowania do realizacji (np. dokumentacja, pozwolenia itp.)	**Projekt 1** Projekt w fazie koncepcyjnej, gmina nie posiada wymaganej dokumentacji ani kosztorysów, projekt wymaga uzyskania pozwolenia na budowę oraz pozwolenia wodno-prawnego. Gmina dysponuje własnością gruntów pod inwestycję. **Projekt 2** Projekt w fazie koncepcyjnej, gmina nie posiada wymaganej dokumentacji ani kosztorysów, projekt wymaga uzyskania pozwolenia na budowę oraz pozwolenia wodno-prawnego. Gmina dysponuje własnością gruntów pod inwestycję, ale ostatni odcinek drogi należy do Lasów Państwowych (wymagana zgoda na dysponowanie gruntem na cele projektu). Działania strony litewskiej będą uzgadniane w terminie późniejszym.

	Projekt 3 Projekt w fazie koncepcyjnej, gmina nie posiada wymaganej dokumentacji ani kosztorysów, projekt wymaga uzyskania pozwolenia na budowę oraz pozwolenia wodno-prawnego a także zgody Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie na dysponowanie gruntem na cele projektu. **Projekt 4** Projekt w fazie koncepcyjnej, gmina nie posiada wymaganej dokumentacji ani kosztorysów, projekt nie wymaga uzyskania pozwolenia na budowę. Projekt wymaga uzyskania pozwolenia na budowę oraz pozwolenia wodno-prawnego, decyzji Wojewody Podlaskiego, a także zgody Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie oraz lasów Państwowych na dysponowanie gruntem na cele projektu.
Szacunkowy koszt	Projekt nr 1 – 7 000 000 zł Projekt nr 2 – 12 500 000 zł Projekt nr 3 – 1 000 000 zł Projekt nr 4 – 10 000 000 zł

3.3 Rozwój transgranicznego szlaku wodnego rzeki Szeszupy – część PL

Tytuł projektu	Rozwój transgranicznego szlaku wodnego rzeki Szeszupy
Opisywany podmiot	Gmina Rutka-Tartak
Cel projektu	Poprawa atrakcyjności transgranicznego szlaku kajakowego na rzece Szeszupa i rozwój oferty turystyczej wokół tego szlaku a także przy obiekcie „Dolina przygód nad Szeszupą" – Centrum Aktywności Turystycznej (CAT) produktu obszaru Suwalszczyzna kraina jak baśń" dofinansowanym z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013.
Planowane działania	Projekt będzie realizowany na terenie Gminy Rutka Tartak, a jego kontynuacja – na terenie Gminy Kalvarija. Projekt obejmuje: 1.Utworzenie miejsca kąpielowego na jeziorze Pobondzie (urządzenie plaży, zakup i montaż urządzeń rekreacyjnych oraz małej architektury np. ławki, wiaty, stoły, stojaki na rowery) oraz urządzenie placu zabaw. 2.Wydanie przewodnika po rzece Szeszupie (promocja bioróżnorodności rzeki i jej obu brzegów, prezentacja lokalnych atrakcji turystycznych oraz opis szlaku po Szeszupie). 3.Modernizację oznakowania szlaku po Szeszupie na terenie gminy Rutka Tartak.
Harmonogram realizacji (szacunkowy)	2021 – opracowanie dokumentacji i uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2021 – wybór wykonawcy inwestycji 2022-2023 – realizacja inwestycji
Oczekiwane rezultaty	Zwiększenie liczby turystów korzystających z transgranicznej trasy kajakowej oraz wydłużenie czasu pobytu turystów na terenie Gminy Rutka Tartak a ponadto rozwój lokalnej oferty gastronomicznej i noclegowej.
Stan przygotowania do realizacji (np. dokumentacja, pozwolenia itp.)	Projekt w fazie koncepcyjnej, gmina nie posiada wymaganej dokumentacji ani kosztorysów, projekt wymaga uzyskania pozwolenia na budowę i pozwolenia wodno-prawnego. Gmina dysponuje własnością gruntów pod inwestycję (miejsce kąpielowe),natomiast prace na rzece wymagają zgody Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie (udostępnienie terenu pod inwestycje).
Szacunkowy koszt	1 500 000 PLN

3.4 Rozwój transgranicznego szlaku wodnego rzeki Szeszupy – część LT

Tytuł projektu	Szlak wodny rzeki Szeszupy
Partner wiodący	Rejon Kalwaria
Cel projektu	Koncepcja rozwoju turystyki w ramach szlaku wodnego rzeki Szeszupy oparta jest na rzece łączącej 3 państwa. Długość Szeszupy wynosi 298 km, z czego na terenie Polski przebiega odcinek o długości 27 km, na Litwie 236 km i 35 km na terenie obwodu kaliningradzkiego (Federacja Rosyjska).
Planowane działania	1.Utworzenie szlaku kajakowego i przystosowanie go na potrzeby turystyki. 2.Utworzenie pól biwakowych (wraz z małą infrastrukturą: wiaty z miejscem na ognisko, stoły, krzesła, sanitariaty). 3.Utworzenie miejsc postoju (wraz z małą infrastrukturą: stoły z ławkami, szalet, dwie przystanie kajakowe z miejscami do cumowania). 4.Oczyszczenie wybranych odcinków koryta rzeki Szeszupy. 5.Uporządkowanie miejsc postoju. 6.Organizowanie wycieczek pilotażowych na odcinku Rutka-Tartak – zapora Lakinskų, przeznaczonych dla rodzin, młodzieży. 7.Montaż oznakowania i tablic informacyjnych, działania promocyjne.
Harmonogram realizacji (szacunkowy)	2021 – opracowanie niezbędnej dokumentacji i kosztorysów 2022 – uzyskanie środków na realizacje projektu, wybór dostawców i usługodawców 2023-2024 – realizacja inwestycji
Oczekiwane rezultaty	Utworzenie jednego transgranicznego szlaku turystycznego. Utworzenie lub modernizacja dwóch pól biwakowych i pięciu miejsc postoju. Wymagany zakup łodzi do cięcia roślin wodnych i przyczepy do jej transportu. Zakupienie nowego wyposażenia (dziesięciu nowych kajaków i jednej przyczepy do ich transportu).
Stan przygotowania do realizacji (np. dokumentacja, pozwolenia itp.)	Projekt w fazie koncepcyjnej.
Szacunkowy koszt	281 000 EUR

3.5 Utworzenie kąpieliska w Sumowie, gmina Sejny

Tytuł projektu:	Utworzenie kąpieliska w Sumowie, gmina Sejny
Opisywany partner	Gmina Sejny
Cel projektu	Głównym celem projektu jest rozwój ruchu turystycznego w Gminie Sejny, a szczególnie poprawa atrakcyjności oferty lokalnych gospodarstw agroturystycznych.
Planowane działania	Projekt będzie realizowany przy jeziorze Sumowo, na terenie miejscowości Sumowo, w Gminie Sejny. Projekt obejmuje: - zakup pomostu pływającego wraz z trapem, - budowę małej infrastruktury: zadaszony grill, wiaty ze stołami, mała siłownia plenerowa, stojaki na rowery, - urządzenie plaży, - budowę sanitariatów i przebieralni, - budowę małego parkingu, - przygotowanie i uzbrojenie gruntu pod punkty gastronomiczne.
Harmonogram realizacji (szacunkowy)	2021 – opracowanie dokumentacji i uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2021 – wybór wykonawcy inwestycji 2022-2023 – realizacja inwestycji
Oczekiwane rezultaty	Stworzenie dobrych warunków do wypoczynku nad jeziorem Sumowo, a zarazem zachęcenie turystów do korzystania z lokalnej oferty agroturystycznej i rozwój tej oferty (noclegowej i gastronomicznej) oraz tworzenie nowych miejsc pracy w turystyce.
Stan przygotowania do realizacji (np. dokumentacja, pozwolenia itp.)	Projekt w fazie koncepcyjnej, gmina nie posiada wymaganej dokumentacji ani kosztorysów, projekt wymaga uzyskania pozwolenia na budowę i pozwolenia wodno-prawnego. Gmina dysponuje własnością gruntów pod inwestycję (miejsce kąpielowe), natomiast prace na jeziorze wymagają zgody Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie (udostępnienie terenu pod inwestycje).
Szacunkowy koszt	1 000 000 PLN

3.6 Budowa transgranicznego szlaku wodnego Polska-Litwa (Hołny-Gaładuś) wraz z infrastrukturą

Tytuł projektu	Budowa transgranicznego szlaku wodnego Polska-Litwa (Hołny – Gaładuś) wraz z infrastrukturą
Zaangażowani partnerzy	Gmina Sejny, rejon łoździejski
Poszukiwani partnerzy	Przedsiębiorcy i organizacje pozarządowe, które chcą rozwijać wokół planowanego produktu turystycznego ofertę komercyjną np. obiekty noclegowe, punkty gastronomiczne, parkingi, gospodarstwa agroturystyczne, wypożyczalnie sprzętu wodnego, operatorzy infrastruktury turystycznej na brzegach jezior, armatorzy żeglugi śródlądowej, punkty sprzedaży pamiątek itp. oraz inne produkty turystyczne związane z tym produktem po obu stronach granicy.
Cel projektu	Zaoferowanie turystom nowego, kompleksowego transgranicznego produktu turystycznego, opartego na pakiecie licznych atrakcji powstałych wokół szlaku wodnego Hołny - Gaładuś, przyczyniającego się do rozwoju turystyki wodnej i aktywnej po obu stronach granicy. Realizacja projektu otworzy możliwość równoczesnego uprawiania różnych form turystyki wodnej na obu jeziorach (np. żeglarstwo, kajakarstwo, rejsy po jeziorach), z zapewnieniem dostępu turystów z obu stron granicy.
Planowane działania	1.Pogłębienie i poszerzenie istniejącego przesmyku pomiędzy jeziorem Hołny i jeziorem Gaładuś (roboty ziemne). 2.Odmulenie i udrożnienie rzeki Hołnianki w celu włączenia jej do szlaku wodnego. 3.Określenie warunków użytkowania akwenu z uwzględnieniem funkcji turystycznej. 4.Przebudowa istniejącej infrastruktury drogowej umożliwiająca bezkolizyjny przepływ jednostek pływających po obu stronach granicy. 5.Budowa ścieżki pieszo-rowerowej wzdłuż linii brzegowej po obu stronach granicy. 6.Budowa miejsc postoju (przystani i stanic wodnych) dla kajaków, łodzi i pozostałego sprzętu pływającego (zatoczek) wzdłuż szlaku – prywatni inwestorzy zainteresowani rozwojem turystyki po obu stronach granicy. 7.Włączenie nowego transgranicznego produktu turystycznego do prowadzonych działań marketingowo-reklamowych na terenie Polski i Litwy.
Harmonogram realizacji (szacunkowy)	2021-2023 - przygotowanie analiz oraz wymaganej dokumentacji technicznej i projektowej, kosztorysów i pozwoleń 2024 – wyłonienie wykonawcy 2025 – 2027 - roboty budowlane i pozostałe działania ujęte w projekcie 2028 – rozwój infrastruktury turystycznej i drogowej po obu stronach granicy wzdłuż linii brzegowej.
Oczekiwane rezultaty	Ożywienie ruchu turystycznego na jeziorach Hołny i Gaładuś, w tym przed wszystkim rozwój turystyki wodnej, poprzez udostępnienie turystom nowych atrakcji i lepsze wyeksponowanie istniejących atrakcji w ramach jednego kompleksowego transgranicznego produktu turystycznego. Uzyskanie znaczącego efektu mnożnikowego w postaci inwestycji komercyjnych w bazę turystyczną wokół obu jezior i stworzenie nowych miejsc pracy.

Stan przygotowania do realizacji (np. dokumentacja, pozwolenia itp.)	Projekt w fazie koncepcyjnej. Nie opracowano dotychczas żadnej dokumentacji ani kosztorysów dotyczących jego realizacji. W przypadku każdego z partnerów konieczna jest analiza stanu prawnego działek, na których powstaną nowe atrakcje oraz analiza prawnych możliwości realizacji projektu. W szczególności konieczne jest uzyskanie następujących pozwoleń: Gospodarstwo Państwowe Wody Polskie – pozwolenie wodno-prawne Powiat Sejneński - pozwolenie na użytkowanie akwenu (dopuszczalna moc silnika jednostek pływających), pozwolenie na budowę – dla infrastruktury, Wojewoda Podlaski - pozwolenie na budowę dla inwestycji hydrotechnicznych Województwo Podlaskie reprezentowane przez Urząd Marszałkowski – opiniowanie, partnerstwo w uzgodnionym zakresie Prywatni właściciele gruntu na trasie przekopu łączącego jeziora oraz wzdłuż linii brzegowej jezior – zgoda na udostępnienie terenu na cele realizacji projektu.
Szacunkowy koszt	Pogłębienie i poszerzenie istniejącego przesmyku pomiędzy jeziorem Hołny i jeziorem Gaładuś (roboty ziemne) – 15 000 000 PLN Rejon łoździejski – 2 200 000 EUR

3.7 Przygotowanie infrastruktury turystycznej na granicy polsko-litewskiej

Tytuł projektu	Przygotowanie infrastruktury turystycznej na granicy polsko-litewskiej
Opisywani partnerzy	Wisztyniecki Park Regionalny Centrum Informacji Turystycznej i Biznesowej w Wyłkowyszkach, Rejon Wyłkowyszki Rejon Kalwaria Rejon Łoździeje
Cel projektu	Przygotowanie infrastruktury turystycznej na granicy polsko-litewskiej.
Planowane działania	1.Budowa infrastruktury drogowej. 2.Modernizacja obiektów turystycznych i stworzenie nowych punktów turystycznych. 3.Modernizacja infrastruktury rekreacyjnej. 4.Budowa infrastruktury informacyjnej. 5.Modernizacja infrastruktury edukacyjnej. 6.Montaż bram wjazdowych w miejscach przekroczenia granicy państwa Szczegółowy opis projektu: 1. Budowa odcinka drogowego łączącego drogę rokadową po litewskiej stronie z Trójstykiem po polskiej stronie. 2. Modernizacja trasy narciarskiej w Šilelis nad jeziorem Wisztynieckim. 3. Budowa wieży widokowej. 4. Budowa ścieżek przez tereny bagienne nad jeziorem Wisztynieckim. 5. Poprawa infrastruktury istniejących publicznych miejsc rekreacji w Wisztyńcu. 6. Oznakowanie szlaków grodziskowych – grodzisko Piliakalnių oraz grodziska w Pajevonys, Dobravolė, Wisztyniec, Wižajny, Juodeliai. 7. Budowa ścieżki w koronach drzew w Šilelis w Wisztycu. 8. Przebudowa wieży widokowej (Góra Kačargų) + budowa parkingu. 9. Modernizacja pracowni ceramicznej w Lubowie (system rekuperacji, mały remont, meble). 10. Uporządkowanie grodziska Piliakalnių (schody, platformy widokowe)
Harmonogram realizacji (szacunkowy)	2021 – przygotowanie dokumentacji technicznej i kosztorysów, uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2022 – pozyskanie środków na realizację projektu, wyłonienie wykonawcy 2023 - 2024 – realizacja inwestycji

Oczekiwane rezultaty	1. Wybudowany odcinek drogowy o długości ok. 400 metrów łączący drogę rokadową po litewskiej stronie z Trójstykiem po polskiej stronie. Umożliwienie turystom dotarcia do miejsca Trójstyku od litewskiej strony. Obecnie dojazd tylko od strony polskiej. 2. Zmodernizowana trasa narciarska w Šilelis nad jeziorem Wisztynieckim. Przyciągnie ona wielu miłośników tego sportu nie tylko z rejonu wyłkowyskiego, ale też z innych rejonów Litwy oraz z przygranicznych polskich miejscowości. 3 Wybudowana wieża widokowa nad jeziorem Wisztynieckim spowoduje napływ do Wisztyńca turystów z Litwy i Polski. Przyczyni się to do rozwoju sektora usług, ożywienia działalności kawiarni i barów w Wisztyńcu. 4. Wybudowane 2 odcinki ścieżek przez tereny bagienne nad jeziorem Wisztynieckim o długości 500 i 800 m w obrębie miejscowości Wisztyniec. Przyczyni się to wzmożonego odwiedzania okolic i nabrzeża jeziora Wisztynieckiego, podziwiania ukształtowanych przez przyrodę wychodni, różnorodności roślinności nadbrzeżnej oraz bagiennej. 5. Uporządkowane istniejące publiczne miejsca rekreacji w pobliżu wiatraka oraz nad przystanią w Wisztyńcu. Dzięki tym działaniom wczasowiczom zostanie zapewniony lepszy dostęp do różnych usług nad jeziorem Wisztynieckim – nie tylko kąpielisk oraz miejsc do opalania, ale również gastronomicznych i rekreacyjnych. 6. Oznakowanych 5 szlaków grodziskowych. Oznakowanie szlaków grodziskowych zachęci turystów do zwiedzenia wszystkich grodzisk znajdujących się na terenie rejonu wyłkowyskiego oraz w obszarze transgranicznym po stronie polskiej. 7. Wybudowana ścieżka w koronach drzew w Šilelis w Wisztyńcu zachęci litewskich i polskich turystów do odwiedzenia tego regionu, podziwiania jego piękna z wysokości koron drzew, natomiast miejscowi przedsiębiorcy będą mieli możliwość organizowania działalności gastronomicznej, usługowej i innej. 8. Istniejąca wieża widokowa nie jest przystosowana do masowego ruchu turystycznego. Korzystanie z niej w takim zakresie nie jest bezpieczne. Od Góry Kačargų rozciągają się przepiękne widoki, które przyciągają turystów. 9. W Lubowie działa pracownia ceramiczna, jednak wymaga ona nieznacznej modernizacji i przystosowania do prowadzania w niej zajęć zarówno indywidualnych, jak i grupowych. 10. Wytyczenie ścieżki do grodziska Piliakalnių (Juodeliai), na którym znajduje się pomnik postawiony ku czci niemieckich żołnierzy poległych w walkach w październiku 1944 r., oraz budowa miniparkingu umożliwi turystom zwiedzenie nie tylko grodziska, ale również poznanie historii walk stoczonych tam podczas II wojny światowej. 11. Uporządkowanie grodzisk w Rudamina i Prelomčičkė, utworzenie nowego szlaku pn. „Magia, która zniewoliła przygranicze”
Stan przygotowania do realizacji (np. dokumentacja, pozwolenia itp.)	Projekt w fazie koncepcyjnej.
Szacunkowy koszt	3 010 000 EUR

3.8 Szlak wokół jezior

Tytuł projektu:	Szlak wokół jezior
Opisywani partnerzy	Rejon Łoździeje Rejon Wyłkowyszki Rejon Kalwaria
Cel projektu	Rozwój infrastruktury turystyki aktywnej z wykorzystaniem transgranicznych zasobów przyrodniczych. Turyści korzystający z tego projektu będą mieli możliwość pobytu w gospodarstwach agroturystycznych oraz aktywnego spędzania czasu na wędrówkach rowerowych, spływach kajakowych, pieszych wycieczkach, degustacji produktów dziedzictwa kulturowego.
Planowane działania	1. Utworzenie strefy odpoczynku „slow" nad jeziorem Paežerių, uporządkowanie terenów przylegających do jachtklubu i rozbudowa jachtklubu o funkcje turystyczne (Wyłkowyszki) 2. Uporządkowanie plaży (Wyłkowyszki) 3. Budowa ścieżki rowerowej z miejscami odpoczynku dookoła jeziora (Wyłkowyszki). 4. Utworzenie obszarów rekreacyjnych, instalacja infrastruktury informacyjnej i małej architektury. 5. Zakup łodzi – 5 szt. 6. Przystosowanie dworu w Paežeriai na potrzeby turystyki (hotel i restauracja), nawiązanie współpracy z inwestorem zakresie partnerstwa publiczno-prywatnego. 7. Utworzenie szlaku wodnego na jeziorze Paežeriai (Wyłkowyszki). 8. Instalacja infrastruktury informacyjnej – tablice informacyjne i kierunkowe. 9. Utworzenie strefy kempingowej i rekreacyjnej nad jez. Orija (rejon Kalwaria).
Harmonogram realizacji (szacunkowy)	2021 – przygotowanie dokumentacji technicznej i kosztorysów, uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2022 – pozyskanie środków finansowych niezbędnych do realizacji projektu, wybór wykonawcy inwestycji 2023 – realizacja inwestycji
Oczekiwane rezultaty	Rozwój infrastruktury turystycznej stworzy lepsze warunki do wyeksponowania transgranicznego potencjału przyrodniczego i umożliwi lepsze wykorzystanie go w celach rekreacyjnych. Dzięki inwestycji znaczącej poprawie ulegnie jakość, dostępność i różnorodność oferty turystycznej regionu oraz dostęp do infrastruktury noclegowej i gastronomicznej. To skłoni turystów do dłuższych pobytów na tym obszarze. Nad jeziorem Orija planowane jest wykonanie sieci inżynieryjnych, studni wodociągowej, oczyszczalni ścieków, toalet, natrysków, ukształtowanie terenu, wykonanie zadaszenia, ogrodzenia, budowa domków, boisk i ścieżek.
Stan przygotowania do realizacji (np. dokumentacja, pozwolenia itp.)	Etap koncepcyjny. Dla utworzenia strefy kempingowej i rekreacyjnej nad jeziorem Orija jest przygotowany projekt techniczny i uzyskane pozwolenie na budowę. Należy uzgodnić z gminą Sejny w przypadku planowania szlaku wokół jeziora (przekraczającego granicę państwa).
Szacunkowy koszt	Rejon Łoździeje – 3 500 000 EUR Rejon Wyłkowyszki – 2 500 000 EUR Rejon Kalwaria – 1 272 000 EUR

3.9 Mały park rozrywki i rekreacji na biegunie zimna

Tytuł projektu	Mały park rozrywki i rekreacji na biegunie zimna
Opisywany podmiot	Indywidualny przedsiębiorca – Kamil Danielewicz, Gmina Wiżajny
Cel projektu	Stworzenie terenu przeznaczonego pod usługi rozrywkowe, który będzie przyciągał turystów korzystających z oferty m.in. Suwalskiego Parku Krajobrazowego oraz Gminy Wiżajny i trójstyku Wisztyniec.
Planowane działania	Projekt będzie realizowany na terenie Gminy Wiżajny, w miejscowości Wiżajny. Projekt obejmuje: 1. stworzenie infrastruktury do zorbingu oraz zakup niezbędnego wyposażenia, 2. budowę sanitariatów i zaplecza socjalnego, 3. zagospodarowanie terenu m.in. mała architektura, miejsca parkingowe, ogrodzenie itp., 4. wykonanie oznaczeń informacyjno-promocyjnych terenu, 5. wykonanie strony internetowej.
Harmonogram realizacji (szacunkowy)	2021 – opracowanie dokumentacji i zgłoszenie robót budowlanych 2022 – wybór wykonawcy inwestycji 2023 – realizacja inwestycji
Oczekiwane rezultaty	Przyciągnięcie większej ilości turystów do Gminy Wiżajny, a także urozmaicenie i wydłużenie ich pobytu turystycznego na tym terenie, stworzenie nowych miejsc pracy.
Stan przygotowania do realizacji (np. dokumentacja, pozwolenia itp.)	Projekt w fazie koncepcyjnej, przedsiębiorca nie posiada wymaganej dokumentacji ani kosztorysów, projekt wymaga zgłoszenia robót budowlanych. Przedsiębiorca dysponuje własnością gruntów pod inwestycję.
Szacunkowy koszt	600 000 PLN

3.10 Zwiększenie atrakcyjności Gospodarstwa Agroturystycznego „Daniłowce" – cz. I

Tytuł projektu	Zwiększenie atrakcyjności Gospodarstwa Agroturystycznego „Daniłowce"
Opisywany podmiot	Agroturystyka ,,Daniłowce" 16- 506 Giby Daniłowce 9 Aneta Janczewska
Cel projektu	Rozwój oferty rekreacyjnej i poprawa atrakcyjności turystycznej Gospodarstwa Agroturystycznego Daniłowce.
Planowane działania	Projekt będzie realizowany w gospodarstwie agroturystycznym w miejscowości Daniłowce, Gmina Giby, położonym przy międzynarodowym szlaku rowerowym Green Velo. Projekt obejmuje: 1. Budowę pracowni garncarstwa i kuźni na cele prowadzenia warsztatów dla turystów. 2. Modernizację i doposażenie pokoi gościnnych (m.in. klimatyzacja, wyposażenie pokoi, meble, termomodernizacja obiektu). 3. Budowę infrastruktury zewnętrznej: plac zabaw, fontanna świetlno-muzyczna, basen zewnętrzny, sauna zewnętrzna, wiata grillowa, ławki. 4. Zbudowanie profesjonalnej strony internetowej obiektu. 5. Zakup rowerów dla gości. 6. Uruchomienie smażalni ryb oraz jej wyposażenie: wiata, stoły, krzesła, wyposażenie kuchni. 7. Zakup busa, kajaków i przyczepy kajakowej do organizowania spływów kajakowych.
Harmonogram realizacji (szacunkowy)	2022 – opracowanie dokumentacji i zgłoszenie robót budowlanych 2023 – 2025 wybór wykonawcy inwestycji i jej realizacja
Oczekiwane rezultaty	Wzrost liczby turystów korzystających z oferty gospodarstwa agroturystycznego oraz poprawa jakości tej oferty i jej większe urozmaicenie.
Stan przygotowania do realizacji (np. dokumentacja, pozwolenia itp.)	Projekt w fazie koncepcyjnej, przedsiębiorca nie posiada wymaganej dokumentacji ani kosztorysów, projekt wymaga wykonania audytu energetycznego oraz uzyskania pozwolenia na budowę. Przedsiębiorca dysponuje własnością gruntów pod inwestycję.
Szacunkowy koszt	3 000 000 PLN

3.11 Zwiększenie atrakcyjności Gospodarstwa Agroturystycznego „Wierśnianka" – cz. II

Tytuł projektu	Zwiększenie atrakcyjności Gospodarstwa Agroturystycznego „Wierśnianka"
Partner wiodący	Agroturystyka ,,Wierśnianka" 16- 506 Giby 155 Aneta Janczewska
Cel projektu	Rozwój oferty rekreacyjnej i poprawa atrakcyjności turystycznej Gospodarstwa Agroturystycznego Wierśnianka.
Planowane działania	Projekt będzie realizowany w gospodarstwie agroturystycznym w miejscowości Giby, Gmina Giby. Projekt obejmuje: 1. Modernizację i doposażenie pokoi gościnnych (m.in. klimatyzacja, wyposażenie pokoi, meble, termomodernizacja obiektu). 2. Budowę infrastruktury zewnętrznej: plac zabaw, sauna zewnętrzna, wiata grillowa, ławki. 3. Zbudowanie profesjonalnej strony internetowej obiektu. 4. Zakup rowerów dla gości. 5. Budowę plaży ogólnodostępnej, zakup pomostu wraz z oświetleniem solarnym, łodzi oraz rowerów wodnych. 6. Zakup domku pływającego na wodzie. 7. Stworzenie aplikacji (mapy) z miejscami do zbierania np. grzybów, jagód, żurawin, poziomek i miejsc wartych zwiedzenia w okolicy.
Harmonogram realizacji (szacunkowy)	2022 – opracowanie dokumentacji i zgłoszenie robót budowlanych 2023 – 2025 wybór wykonawcy inwestycji i jej realizacja
Oczekiwane rezultaty	Wzrost liczby turystów korzystających z oferty gospodarstwa agroturystycznego oraz poprawa jakości tej oferty i jej większe urozmaicenie.
Stan przygotowania do realizacji (np. dokumentacja, pozwolenia itp.)	Projekt w fazie koncepcyjnej, przedsiębiorca nie posiada wymaganej dokumentacji ani kosztorysów, projekt wymaga wykonania audytu energetycznego oraz uzyskania pozwolenia na budowę. Przedsiębiorca dysponuje własnością gruntów pod inwestycję.
Szacunkowy koszt	1 000 000 PLN

3.12 Przywrócenie historycznego Traktu Królewskiego łączącego Berżniki z Kapčiamiestis

Tytuł projektu	Przywrócenie historycznego Traktu Królewskiego łączącego Berżniki z Kapčiamiestis.
Zaangażowani partnerzy	Gmina Sejny, Rejon Łoździejski
Poszukiwani partnerzy	Przedsiębiorcy i organizacje pozarządowe, które chcą rozwijać wokół planowanego produktu turystycznego ofertę komercyjną np. obiekty noclegowe, punkty gastronomiczne, parkingi, punkty sprzedaży pamiątek, gospodarstwa agroturystyczne itp. oraz inne produkty turystyczne związane z tym produktem po obu stronach granicy.
Cel projektu	Wykorzystanie potencjału turystycznego jaki posiada odcinek drogi z gminy Sejny do Kapčiamiestis poprzez odnowienie tzw. „Traktu Królewskiego" (najkrótsza trasa łącząca obu partnerów) i wyeksponowanie walorów historycznych tego miejsca na cele turystyczne.
Planowane działania	1. Położenie nawierzchni asfaltowej lub betonowej na wyżwirowanej drodze słabej jakości w przebiegu historycznego traktu królewskiego łączącego Berżniki z Kapčiamiestis (odcinek 5,2 km do granicy). 2. Budowa ścieżki rowerowej wzdłuż traktu wraz z miejscem na serwisowanie rowerów oraz miejscami odpoczynku dla rowerzystów (wiaty, ławy, stoły, stojaki na rowery, kosze na śmieci, oświetlenie). 3. Budowa drogi asfaltowej od granicy do miejscowości c (ok. 1 km) oraz chodnika dla rowerzystów i pieszych. 4. Montaż wzdłuż całego powstałego odcinka drogi po obu stronach granicy 10 tablic informacyjnych z mapami, opisujących dawny szlak i jego znaczenie.
Harmonogram realizacji (szacunkowy)	2021 – wykonanie dokumentacji technicznej, kosztorysów oraz uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2022 – wyłonienie wykonawców robót i dostawców produktów i usług 2023 - prace budowlane oraz pozostałe działania
Oczekiwane rezultaty	Wzrost liczby turystów odwiedzających gminę Sejny oraz Kapčiamiestis (m.in. grób Emilii Plater) poprzez poprawę dostępności turystycznej obu miejscowości oraz poprawę bezpieczeństwa poruszania się na łączącym te miejscowości odcinku drogi. Inwestycja przyczyni się także do rozwoju wymiany gospodarczej pomiędzy obiema miejscowościami i do rozwoju przedsiębiorczości transgranicznej. Wykreowana nowa atrakcja turystyczna będzie dodatkowo wzmacniała atrakcyjność turystyczną całego pogranicza.
Stan przygotowania do realizacji (np. dokumentacja, pozwolenia itp.)	2021 – wykonanie dokumentacji technicznej, kosztorysów oraz uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2022 – wyłonienie wykonawców robót i dostawców produktów i usług 2023 – prace budowlane oraz pozostałe działania
Szacunkowy koszt	Sejny - 8 000 000 PLN Łoździeje - 3 000 000 EUR

3.13 Pętla turystyczna pomiędzy parkami regionalnym Veisiejai i Meteliai

Tytuł projektu	Pętla turystyczna pomiędzy parkami regionalnym Veisiejai i Meteliai
Opisywani partnerzy	Rejon Łoździeje reprezentujący Park Regionalny Veisiejai i Park Regionalny Meteliai
Cel projektu	Utworzenie pętli turystycznej na terenie rejonu łoździejskiego, która będzie produktem uzupełniającym do szlaku poznawczego Vižianis-Vištytis
Planowane działania	1. Utworzenie pętli turystycznej na terenie Parku Regionalnego Veisiejai i Parku Regionalnego Meteliai. 2. Stworzenie nowych obiektów turystycznych: ścieżki pieszo-rowerowe dookoła jezior. 3. Pozyskanie sprzętu do utrzymania stworzonych obiektów turystycznych. 4. Rozpowszechnianie informacji, promocja (tablice informacyjne, mapy, ulotki, itp. w językach LT, PL i EN, stworzenie aplikacji mobilnej (aplikacja Android i iOS).
Oczekiwane rezultaty	Stworzony jeden wspólny szlak turystyczny na terenie parków regionalnych Veisiejai i Meteliai, jako uzupełniający produkt turystyczny do szlaku poznawczego Vižianis-Vištytis. W ten sposób zostanie zapewniony efekt synergii tych dwóch produktów turystycznych. Dzięki tym działaniom wzrośnie ruch turystyczny na polsko-litewskim pograniczu. Oba produkty są skierowane do tej samej grupy docelowej. Wzajemne wspieranie się i polecanie miejsc turystycznych wpłynie na dłuższy pobyt turystów na obszarze transgranicznym. Zostaną stworzone dwa nowe obiekty destynacji oraz wprowadzone jednakowe oznakowanie szlaków.
Harmonogram realizacji (szacunkowy)	2021 – opracowanie dokumentacji technicznej i kosztorysów, uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2022 – pozyskanie środków finansowych niezbędnych do realizacji projektu i wybór wykonawcy inwestycji 2023 – realizacja inwestycji
Stan przygotowania do realizacji (np. dokumentacja, pozwolenia itp.)	Projekt w fazie koncepcyjnej.
Szacunkowy koszt	Infrastruktura parków Veisiejai i Meteliai – 3 300 000 EUR

3.14 Rozbudowa kąpieliska Szelment

Tytuł projektu	Rozbudowa kąpieliska Szelment
Opisywany partner	WOSiR Szelment w Sp. z o.o. w Szelmencie, gmina Szypliszki
Cel projektu	Wzrost atrakcyjności turystycznej oferty WOSiR Szelment oraz zapewnienie turystom i mieszkańcom okolicznych miejscowości komfortowego i bezpiecznego miejsca do wypoczynku i rekreacji.
Planowane działania	Projekt będzie realizowany na terenie ośrodka WOSiR Szelment Sp. z o.o. w Szelmencie nad jeziorem Szelment Wielki, gmina Szypliszki. Projekt obejmuje: 1. Wykonanie budynku szatni 2. Przygotowanie terenu pod plac zabaw 3. Wykonanie altany 4. Przygotowanie terenu pod boisko do siatkówki plażowej 5. Zakup i montaż zjeżdżalni 6. Wykonanie zegara słonecznego 7. Budowę zatoki na postój rowerów
Harmonogram realizacji (szacunkowy)	2021 – opracowanie dokumentacji i zgłoszenie robót 2022 – wybór wykonawcy inwestycji 2023 – realizacja inwestycji
Oczekiwane rezultaty	Rozszerzenie letniej oferty turystycznej ośrodka WOSiR Szelment Sp. z o.o. i poprawa warunków do wypoczynku nad jeziorem Szelment Wielki przyczyniająca się do wydłużenia pobytów turystycznych na tym terenie.
Stan przygotowania do realizacji (np. dokumentacja, pozwolenia itp.)	Projekt w fazie koncepcyjnej. WOSiR Szelment Sp.z o.o. nie posiada wymaganej dokumentacji ani kosztorysów, projekt wymaga jedynie zgłoszenia robót budowlanych. Inwestor dysponuje własnością gruntów pod inwestycję.
Szacunkowy koszt	120 000 PLN

3.15 Modernizacja kompleksu kempingowo-rozrywkowego nad Jeziorem Wisztynieckim

Tytuł projektu	Modernizacja kompleksu kempingowo-rozrywkowego nad Jeziorem Wisztynieckim
Opisywany partner	Viktorija, UAB Projektų įgyvendinimo sprendimai, Cižiškiai, rejon wyłkowyski
Cele projektu	Wzrost atrakcyjności infrastruktury turystycznej ośrodka „Viktorija" oraz zapewnienie turystom i mieszkańcom okolicznych miejscowości lepszych warunków do wypoczynku nad Jeziorem Wisztynieckim.
Planowane działania	Projekt zostanie zrealizowany na obszarze ośrodka „Viktorija" nad Jeziorem Wisztynieckim w miejscowości Cižiškiai. Zakres projektu: 1. Modernizacja i odnowienie istniejących budynków 2. Modernizacja strefy SPA 3. Modernizacja systemu grzewczego 4. Przygotowanie terenu pod plac zabaw 5. Budowa i modernizacja domków kempingowych 6. Przygotowanie terenu pod boisko do siatkówki plażowej 7. Budowa wake parku 8. Montaż zegara słonecznego 9. Budowa parkingu rowerowego
Harmonogram realizacji (szacunkowy)	2021 – opracowanie dokumentacji i zgłoszenie robót 2022 – wybór wykonawcy 2023 – realizacja inwestycji
Oczekiwane rezultaty	Rozwijanie letniej i całorocznej oferty turystycznej ośrodka „Viktorija" oraz poprawa warunków wypoczynku nad Jeziorem Wisztynieckim przyczynią się do dłuższego pobytu turystów w regionie i kolejnych inwestycji.
Stan przygotowania do realizacji (np. dokumentacja, pozwolenia itp.)	Projekt w fazie koncepcyjnej. Ośrodek „Viktorija" dysponuje szacunkowymi obliczeniami, nie posiada wymaganej dokumentacji i ani dokładnych kosztorysów, do realizacji działań projektowych wystarczy zgłoszenie o przystąpieniu do robót budowlanych, ponieważ infrastruktura jest, aczkolwiek przestarzała.
Szacunkowy koszt	2 500 000 EUR

3.16 Projekt zagospodarowania obszaru nad Jeziorem Wisztynieckim

Tytuł projektu	„Projekt zagospodarowania obszaru nad Jeziorem Wisztynieckim”
Opisywany partner	Gospodarstwo agroturystyczne „Poilsis pas Micką”; Wisztyniec, Rejon Wyłkowyski.
Cele projektu	Zagospodarowanie obszaru nad Jeziorem Wisztynieckim, budowa nowej przystani/kładki, altany oraz mobilnej kawiarni na brzegu jeziora nad nową ścieżką. Odnowiona i ulepszona infrastruktura nad Jeziorem Wisztynieckim poprawiłaby nie tylko dobrobyt miejscowej ludności, ale także przyciągnęłaby więcej turystów w okresie letnim.
Planowane działania	Miejscem realizacji projektu jest miasteczko Wisztyniec w rejonie wyłkowyskim, nieopodal gospodarstwa agroturystycznego „Poilsis pas Micką”. Działania planowane w ramach projektu: 1. Mobilna kawiarenka, która w sezonie turystycznym będzie serwowała turystom napoje i przekąski (obecnie w Wisztyńcu brakuje tego typu lokali) 2. Sprzęt do serwowania posiłków i napojów 3. Budowa przystani 4. Budowa nowej altany 5. Nabycie sprzętu pływającego (łodzie, rowery wodne, deski wiosłowe), z którego w sezonie turystycznym będą mogli korzystać turyści. Poprawa infrastruktury i usług zapewnią większy ruch turystyczny w sezonie letnim oraz przyczynią się do poprawy dobrobytu miejscowej ludności.
Harmonogram realizacji (szacunkowy)	2021 – przygotowanie dokumentacji i zgłoszenie robót 2022 – wybór wykonawcy i realizacja inwestycji
Oczekiwane rezultaty	Rozwój gospodarstwa turystycznego „Poilsis pas Micką” oraz poprawa infrastruktury i usług zapewnią większy ruch turystyczny w sezonie letnim oraz przyczynią się do poprawy dobrobytu miejscowej ludności.
Stan przygotowania do realizacji (np. dokumentacja, pozwolenia itp.)	Projekt w fazie koncepcyjnej. Gospodarstwo agroturystyczne „Poilsis pas Micką“ nie posiada wymaganej dokumentacji ani kosztorysów, do realizacji działań projektowych wystarczy zgłoszenie o przystąpieniu do robót budowlanych. Inwestor dysponuje własnością gruntów pod inwestycję.
Szacunkowy koszt	45 000 EUR / 203 620 PLN

3.17 Rozwój agroturystyki ukierunkowanej na wypoczynek rodzinny

Tytuł projektu	Rozwój agroturystyki ukierunkowanej na wypoczynek rodzinny
Opisywany partner	Wisztyniec, rejon wyłkowyski, Litwa
Cel projektu	Podniesienie atrakcyjności oferty turystycznej miejscowości Wisztyniec i zapewnienie turystom i rodzinom zamieszkującym okoliczne miejscowości wygodnego i bezpiecznego miejsca do odpoczynku i rekreacji. Rozwój alternatywy dla działalności rolniczej w miejscowości Wisztyniec przy jednoczesnym zachowaniu unikalnych cech wsi oraz dążeniu do rozwoju miejscowości poprzez przyjazną dla środowiska agroturystykę. Promowanie rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich i tworzenie miejsc pracy.
Planowane działania	Projekt będzie realizowany w centrum miejscowości Wisztyniec, nad Jeziorem Wisztynieckim w rejonie wyłkowyskim. Zakres projektu: 1. Budowa kawiarni/budynku usługowego 2. Budowa budynku noclegowego 3. Budowa placu zabaw i tarasu 4. Budowa altany 5. Budowa sauny wolnostojącej 6. Budowa basenu zewnętrznego 7. Montaż wanny z hydromasażem 8. Budowa parkingu rowerowego 9. Budowa mostu wodnego 10. Nabycie wodnego sprzętu rekreacyjnego 11. Budowa stacji ładowania pojazdów elektrycznych
Harmonogram realizacji (szacunkowy)	2021 - przygotowanie dokumentacji i zgłoszenie robót 2022 - Wybór wykonawcy 2023 - realizacja inwestycji
Oczekiwane rezultaty	Rozwój całorocznej oferty turystycznej, rekreacyjnej i usługowej oraz poprawa warunków wypoczynku nad Jeziorem Wisztynieckim przyczynią się do zwiększenia ruchu turystycznego i dłuższego pobytu turystów w tym regionie. Zwiększenie rozpoznawalności Wisztynieckiego Parku Regionalnego i promocja rozwoju litewsko-polskiego obszaru turystycznego wraz z infrastrukturą. Tworzenie, utrzymanie i wspieranie miejsc pracy na terenach wiejskich, zwłaszcza w strefie pozarolniczej. Zmniejszanie zagrożenia ubóstwem na obszarach wiejskich poprzez promowanie i zwiększanie zatrudnienia.
Stan przygotowania do realizacji (np. dokumentacja, pozwolenia itp.)	Inwestor dysponuje własnością gruntów pod inwestycję. Projekt jest w fazie propozycji projektów. Posiadana jest wymagana dokumentacja. Realizacja działań projektowych wymaga pozwoleń na budowę, które są obecnie uzgadniane z architektami i dyrekcją Wisztynieckiego Parku Regionalnego.
Szacunkowy koszt	300 000 EUR - 350 000 EUR

4. WSPÓLNE DZIEDZICTWO

4.1 „Szlak dworski" - oferta edukacyjno-turystyczna Fundacji Pogranicze

Tytuł projektu	„Szlak dworski" - oferta edukacyjno-turystyczna Fundacji Pogranicze
Opisywany podmiot	Fundacja Pogranicze
Pozostali partnerzy rozwijający szlak dworki	Dwór Mejera (własność Politechniki Białostockiej) Dwór Aštrioji Kirsna w Łoździejach (własność prywatna) Dwór Paezeriai (własność samorządu Wyłkowyszki)
Poszukiwani partnerzy	Współpraca z: Ambasadą Litwy w Polsce, Fundacją Otwartej Litwy oraz Fundacją Miejsca Urodzenia Czesława Miłosza
Cel projektu	Celem projektu jest stworzenie wspólnej polsko-litewskiej, nowatorskiej i atrakcyjnej turystycznie oferty edukacyjnej obejmującej historię i dziedzictwo dworów na pograniczu.
Planowane działania	Projekt dotyczy rozbudowy infrastruktury Międzynarodowego Centrum Dialogu oraz rozwoju oferty warsztatowej i artystycznej dotyczącej dziedzictwa Wielkiego Księstwa Litewskiego, historii dworskiej w Polsce i na Litwie oraz odnoszącej się do twórczości noblisty Czesława Miłosza. Oferta adresowana będzie do grup i indywidualnych odbiorców w różnym wieku. Projekt obejmuje: 1. Wybudowanie sali teatralno-koncertowej (Wieży) z podstawowym zapleczem sceny i widownią dla 200–260 osób (architektura nawiązująca w formie do drewnianych stodół i wiat; jej uzupełnieniem będzie wieża kondygnacyjna mieszcząca wielofunkcyjne przestrzenie. 2. Opracowanie całorocznej oferty turystyczno-edukacyjnej dotyczącej dworów polsko-litewskiego pogranicza oraz oferowanych w ramach współpracy warsztatów, programów artystycznych i edukacyjnych oraz organizowanych wydarzeń (koncerty, serie wykładów i cykle spotkań literackich). 3. Wydanie „Szlaku dworskiego na polsko-litewskim pograniczu" (w jęz. polskim, litewskim i angielskim). 4. Wspólne działania promocyjne.
Harmonogram realizacji (szacunkowy)	2022 – opracowanie dokumentacji i uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2023 – 2024 wybór wykonawcy inwestycji i jej realizacja
Oczekiwane rezultaty	Rozwój oferty turystycznej Międzynarodowego Centrum Dialogu w Krasnogrudzie, m.in. w zakresie promocji dziedzictwa kulturowego polsko-litewskiego pogranicza i wzrost liczby jej odbiorców.
Stan przygotowania do realizacji (np. dokumentacja, pozwolenia itp.)	Inwestor posiada koncepcję architektoniczną oraz projekty wstępne, projekty realizacyjne i kosztorysy są w trakcie opracowania. Inwestor posiada prawo do dysponowania gruntem na cele projektu. Projekt wymaga uzyskania pozwolenia na budowę.
Szacunkowy koszt	5 000 000 PLN

4.2 Przygraniczna sieć dworskiej kultury i tradycji – rozwój oferty turystycznej dworu w Aštrioji Kirsna

Nazwa projektu	Przygraniczna sieć dworskiej kultury i tradycji – rozwój oferty turystycznej dworu w Aštrioji Kirsna
Potencjalne podmioty	UAB Aštriosios Kirsnos dvaro kultūros ir paveldo centras (Centrum kultury i dziedzictwa dworu w Aštrioji Kirsna Sp. z o.o.) VšĮ Aštriosios Kirsnos dvaro paveldo ir turizmo centras (Centrum Dziedzictwa i Turystyki Dworskiej w Aštrioji Kirsna Przedsiębiorstwo Publiczne)
Cel projektu	Celem projektu jest zachowanie i odtworzenie dziedzictwa kulturowego – dworu w Aštrioji Kirsna, dostosowując go do potrzeb turystyki. Osiągnięcie tego celu podniesie atrakcyjność transgranicznej litewsko-polskiej oferty turystycznej, zwłaszcza względem turystów zainteresowanych poznawaniem obiektów dziedzictwa kulturowego pogranicza – dworów. Projekt będzie realizowany we współpracy z partnerami z Litwy (m. in. dworem w Paežeriai) i Polski (m. in. Dworem Mejera, Dworem w Krasnogrudzie / Fundacją Pogranicze i innymi dworami).
Planowane działania	1. Renowacja budynków dworskich z dostosowaniem ich do świadczenia usług noclegowych i gastronomicznych na wysokim poziomie (hotel, restauracja). Odrestaurowane przestrzenie będą wykorzystane również podczas wydarzeń kulturalnych, edukacyjnych i komercyjnych. 2. Opracowanie materiałów na potrzeby organizowania wycieczek edukacyjnych po dworze. Opracowanie materiałów informacyjnych i promocyjnych. 3. Utworzenie infrastruktury przystosowanej do nauki jazdy konnej, organizowania szkoleń, zawodów.
Harmonogram realizacji (szacunkowy)	2021 – opracowanie projektu technicznego, przygotowanie kosztorysów oraz uzyskanie potrzebnych pozwoleń; 2022 – wybór wykonawców oraz dostawców produktów i usług; 2023 – roboty budowlane i pozostałe działania.
Oczekiwane rezultaty	Stworzenie usług na wysokim poziomie w celu przyciągnięcia większej liczby turystów, którzy na polsko-litewskim obszarze transgranicznym zdecydują się pozostać dłużej. Szczególny nacisk zostanie położony na turystów zainteresowanych poznaniem obiektów dziedzictwa kulturowego, czyli dworów, znajdujących się na obszarze transgranicznym.
Stan przygotowania do realizacji (np. dokumentacja, pozwolenia itp.)	Propozycje projektowe – są przygotowane. Należy zaktualizować kosztorysy. Należy uzyskać stosowne pozwolenia.
Szacunkowy koszt	4 000 000 EUR

4.3 Na ścieżkach dworskich legend – dwór w Paežeriai i inne dwory pogranicza polsko-litewskiego

Tytuł projektu	Na ścieżkach dworskich legend – dwór w Paežeriai i inne dwory pogranicza polsko-litewskiego
Opisywani partnerzy	Rejon Wyłkowyszki, dwory: Aštrioji Kirsna, Mejera i w Krasnogrudzie
Cel projektu	Stworzenie nowego obiektu turystycznego na obszarze transgranicznym, który będzie ściśle związany z dziedzictwem kulturowym i historycznym pogranicza – romantyczna ścieżka legend dworskich wokół dawnych dworów, pamiętająca legendy związane z tymi miejscami. Ideą tego projektu jest to, że zarządcy obiektów będą się wzajemnie polecać turystom odwiedzającym dwory połączone szlakiem. Pozwoli to chronić i promować kulturę pogranicza oraz zachęcić turystów do dłuższego pobytu w regionie.
Planowane działania	1. Opracowanie szlaku ścieżkami dworskich legend, obejmującego co najmniej dwory w Aštrioji Kirsna, Paežeriai, Mejera i w Krasnogrudzie oraz opracowanie wspólnej koncepcji promowania tych obiektów z uwzględnieniem ich wartości historycznej. 2. Rekonstrukcja i roboty budowlane obejmujące zabudowania gospodarcze zespołu dworskiego w Paežeriai w celu przystosowania ich na potrzeby turystyczne (restauracja, hotel). 3. Opracowanie wspólnego systemu oznakowania/ identyfikacji obiektów znajdujących się szlaku (tablice informacyjne, mapy, opisy obiektów i atrakcji, elementy multimedialne). 4. Opracowanie przewodnika po szlaku (wersja elektroniczna i papierowa) 5. Działania informacyjne i promocyjne. Podmioty zarządzające obiektami ujętymi na szlaku są zobowiązane do partycypacji w kosztach ujętych w działaniach nr 1, 3 i 4 – na warunkach uzgodnionych przez strony.
Harmonogram realizacji (szacunkowy)	2021 – opracowanie dokumentacji technicznej i kosztorysów, uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2022 – pozyskanie środków finansowych na realizację projektu, wybór wykonawcy 2023 – realizacja inwestycji
Oczekiwane rezultaty	Stworzony unikatowy produkt turystyczny – jedyny szlak dworski na pograniczu polsko-litewskim. Połączenie różnych atrakcji zapewni turystom możliwość ciekawego spędzenia czasu w regionie przygranicznym i zachęci do dłuższego pobytu w celu skorzystania z oferty wszystkich dworów. Wspólne oznakowanie tras poprawi świadomość turystów o możliwościach rekreacyjnych oferowanych w tym regionie, znacznie wzbogaci inne produkty turystyki transgranicznej. Propozycja skierowana jest do co najmniej kilku docelowych grup turystów, co czyni ją bardziej atrakcyjną.
Stan przygotowania do realizacji (np. dokumentacja, pozwolenia itp.)	Projekt na etapie koncepcyjnym. Brak dokumentacji, kosztorysów i pozwoleń. W przypadku części obiektów należy wyjaśnić kwestie własnościowe.
Szacunkowy koszt	Nie ma możliwości oszacowania kosztów.

4.5 Międzynarodowe Centrum Edukacyjno-Rekreacyjne w Hołnach Mejera

Tytuł	Międzynarodowe Centrum Edukacyjno-Rekreacyjne w Hołnach Mejera
Opisywany podmiot	Politechnika Białostocka
Pozostali partnerzy rozwijający szlak dworki	Dwór Krasnogruda (w dyspozycji Fundacji Pogranicze) Dwór Aštrioji Kirsna w Łoździejach (własność prywatna) Dwór Paezeriai (własność samorządu Wyłkowyszki)
Cel projektu	Celem projektu jest stworzenie wspólnej polsko-litewskiej, nowatorskiej i atrakcyjnej turystycznie oferty edukacyjnej i konferencyjno-szkoleniowej, odwołującej się do historii i dziedzictwa kultury dworskiej na pograniczu.
Opis planowanych aktywności	Centrum powstanie w sąsiedztwie istniejącego ośrodka wypoczynkowego Politechniki Białostockiej w miejscowości Hołny Mejera, składającego się z dwóch historycznych budynków, umiejscowionych w 8-hektarowym stuletnim parku z dostępem do Jeziora Hołny. Projekt obejmuje: 1. Budowę nowoczesnego obiektu centrum edukacyjnego z salami konferencyjnymi (na 150 osób) i miejscami noclegowymi (dla ok. 50 osób) wraz z towarzyszącą infrastrukturą turystyczną. 2. Wyposażenie obiektu zgodnie z jego przeznaczeniem. 3. Wykreowanie letnich warsztatów sztuki, jako cyklicznej imprezy turystycznej związanej z ofertą centrum (we współpracy z partnerami).
Harmonogram projektu – miesiące (szacowane)	2021-2022 – opracowanie dokumentacji i uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2023 – 2024 wybór wykonawcy inwestycji i jej realizacja
Zamierzone rezultaty (zwłaszcza dla rozwoju turystyki w regionie przygranicznym)	Rozwój dotychczasowej oferty turystycznej obiektu powiązanej z wysokiej jakości usługami noclegowymi i gastronomicznymi, a także rozwój oferty edukacyjnej, w tym konferencji i szkoleń (przede wszystkim możliwość przyjmowania większych grup), a także stworzenie nowych miejsc pracy.
Gotowość do podjęcia działań (dokumentacja, pozwolenia budowlane, etc.)	Inwestor jest w trakcie kompletowania koncepcji architektonicznych, ale nie posiada jeszcze pełnej dokumentacji projektowej i kosztorysów. Inwestor posiada prawo do dysponowania gruntem na cele projektu. Projekt wymaga uzyskania pozwolenia na budowę.
Koszt (przybliżony)	2 700 000 EURO

4.6 Rozwój turystycznej oferty muzealnej w Gminie Puńsk

Tytuł projektu:	Rozwój turystycznej oferty muzealnej w Gminie Puńsk
Opisywany podmiot	Gmina Puńsk
Cel projektu	Poprawa atrakcyjności turystycznej Gminy Puńsk oraz stworzenie warunków do wydłużenia pobytów turystycznych dzięki rozwojowi oferty muzealnej nawiązującej do dziedzictwa kulturowego i historycznego pogranicza polsko-litewskiego.
Planowane działania	Projekt będzie realizowany na terenie Gminy Puńsk, w obiektach związanych z dziedzictwem kulturowym i historycznym pogranicza polsko-litewskiego tj. muzeum „Stara Plebania", Muzeum Etnograficzne Józefa Vainy oraz Skansen Etnograficzny w Puńsku. Projekt obejmuje: <u>Muzeum „Stara Plebania"</u> 1. Konsultacje z ekspertami muzealnictwa z Polski i Litwy w sprawie możliwości urządzenia nowej ekspozycji w obiekcie tzw. „Starej Plebanii" po generalnym remoncie budynku a także opracowanie szczegółowej koncepcji i kosztorysu tej ekspozycji. 2. Przygotowanie ekspozycji zgodnie z koncepcją, w tym m.in. zakup wyposażenia do urządzenia ekspozycji (gabloty, oświetlenie itp.). 3. Wykonanie oznaczenia ekspozycji (język polski, język litewski, język angielski). 4. Opracowanie materiałów promocyjnych dotyczących poszczególnych ekspozycji: tkactwo na krosnach, tkanie krajek, tkanie na ramkach, pisankarstwo, malowanie kufrów, wycinanki, palmiarstwo itp. 5. Digitalizacja zbiorów. 6. Utworzenie strony internetowej Muzeum. <u>Muzeum Etnograficzne Józefa Vainy</u> 1. Zakup urządzeń do utrzymywania stałej temperatury ekspozycji 2. Digitalizacja zbiorów 3. Zakup gablot ekspozycyjnych i oświetlenia 4. Wykonanie oznaczenia ekspozycji (język polski, język litewski, język angielski). 5. Utworzenie podstrony internetowej Muzeum. <u>Skansen Etnograficzny w Puńsku</u> 1. Renowacja eksponatów i modernizacja niektórych elementów drewnianych w zabudowie skansenu. 2. Wykonanie nowych aranżacji przestrzennych i doświetlenie eksponatów. 3. Uzupełnienie ekspozycji skansenu o nowe obiekty i stanowiska (rozbiórka, transport obiektów, ponowne złożenie obiektu, koszt nabycia obiektów i stanowisk) 4. Utworzenie sanitariatów dla turystów na tyłach budynku recepcji. 5. Dobudowa wiaty przy recepcji do obsługi ruchu turystycznego (np. funkcja poczekalni). 6. Wykonanie oznaczenia ekspozycji (język polski, język

	litewski, język angielski). 7. Utworzenie podstrony internetowej Muzeum.
Harmonogram realizacji (szacunkowy)	2021 – opracowanie dokumentacji i uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2022 – wybór wykonawcy inwestycji 2022-2023 – realizacja inwestycji
Oczekiwane rezultaty	Wzrost ruchu turystycznego w Gminie Puńsk oraz powiązanie oferty muzealnej poszczególnych obiektów, a także rozwój usług komplementarnych np. pamiątkarstwo, warsztaty z rękodzieła, kuchnia regionalna itp. i powstawanie nowych miejsc pracy w turystyce.
Stan przygotowania do realizacji (np. dokumentacja, pozwolenia itp.)	Projekt w fazie koncepcyjnej, gmina nie posiada wymaganej dokumentacji ani kosztorysów, projekt wymaga uzyskania pozwolenia na budowę (częściowo) i zgłoszenia robót (częściowo). Gmina dysponuje własnością gruntów pod inwestycję (Dom Kultury Litewskiej i Skansen) oraz posiada prawo do dysponowania budynkiem plebanii na 10 lat.
Szacunkowy koszt	3 000 000 PLN

4.7 „Szlak muzealny – stworzenie szlaku muzealnego pogranicza

Tytuł projektu	„Szlak muzealny – stworzenie szlaku muzealnego pogranicza”
Opisywany partner	Rejon Kalwaria Muzeum Ziemi Kalwaryjskiej Centrum Informacji
Cel projektu	Rozwój działalności/usług muzealnych, wzrost ruchu turystycznego (rodzimego i zagranicznego) poprzez stworzenie atrakcyjnej i informatywnej przestrzeni/otoczenia, promowanie wyjątkowości regionu, dziedzictwa historycznego i kulturowego oraz promowanie lokalnego biznesu usług turystycznych. Cel zostanie osiągnięty poprzez utworzenie transgranicznego szlaku muzealnego.
Planowane działania	1. Stworzenie szlaku muzealnego i opracowanie wspólnej koncepcji promowania turystyki. 2. Zakup do Muzeum Ziemi Kalwaryjskiej niezbędnych mebli, witryn, wyposażenia technicznego i ekspozycyjnego oraz na potrzeby zajęć edukacyjnych; instalacja interaktywnej mapy, nabycie suwenirów; nabycie i przygotowanie mobilnej wystawy wraz z niezbędnym oprogramowaniem. 3. Przystosowanie stacji poczty konnej w Kalwarii do celów turystycznych (prace remontowe i rekonstrukcyjne budynku – jest opracowany projekt prac konserwatorskich) poprzez przystosowanie pomieszczeń ekspozycyjnych i noclegowych. 4. Wspólne oznakowanie całego szlaku muzealnego w językach LT, PL i EN; 5. Przygotowanie i wydanie publikacji informacyjnych i innych: ulotek, przewodników, map, broszur, elementów multimedialnych, tworzenie stron internetowych i in.; 6. Przygotowanie zajęć edukacyjnych, przeszkolenie personelu w zakresie ich prowadzenia.
Harmonogram realizacji (szacunkowy)	2021 – przygotowanie niezbędnej dokumentacji i kosztorysów (przygotowany jest projekt prac konserwatorskich i remontowych). 2022 – pozyskanie środków finansowych na realizację projektu, wybór dostawców i usługodawców 2023-2024 – realizacja inwestycji
Oczekiwane rezultaty	W wyniku wdrożenia projektu zostanie wzbogacona oferta turystyczna muzeów na polsko-litewskim obszarze transgranicznym, co przyczyni się do zwiększenia jego atrakcyjności. Zapewnione lepsze warunki turystyczne do poznawania dziedzictwa kulturowego regionu, wzrośnie innowacyjność oferty muzealnej.
Stan przygotowania do realizacji (np. dokumentacja, pozwolenia itp.)	Projekt na etapie koncepcyjnym.
Szacunkowy koszt	800 000 EUR

4.8 Rozwój oferty Muzeum Kresów Rzeczypospolitej Obojga Narodów w Sejnach

Tytuł projektu	Rozwój oferty Muzeum Kresów Rzeczypospolitej Obojga Narodów w Sejnach
Opisywany partner	Miasto Sejny
Cel projektu	Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego pogranicza poprzez rozwój oferty kulturalno-edukacyjnej Muzeum Kresów Rzeczypospolitej Obojga Narodów oraz rozwój oferty turystycznej miasta Sejny.
Planowane działania	Projekt zostanie zrealizowany na terenie miasta Sejny, w lokalizacji: plac świętej Agaty 6, 16-500 Sejny. Projekt obejmuje: 1. Rozwój ekspozycji 4 wystaw stałych (Historia Kresów Wschodnich; Wielokulturowość Kresów Wschodnich; Ludzie Kresów Wschodnich; Mitologia Kresów Wschodnich) oraz utworzenie Archiwum Kresów (fotografie, starodruki, zrewitalizowane dokumenty dominikańskie oraz stare księgi metrykalne), w tym: -konserwacja i renowacja zbiorów oraz ich digitalizacja (archiwalia dominikańskie), -konserwacja starych ksiąg metrykalnych, - uzupełnienie treści wystaw oraz zakup gablot wystawienniczych. 2. Wdrożenie systemu elektronicznej ewidencji posiadanych zbiorów i zarządzania nimi (zakup programu komputerowego). 3. Wyposażenie pomieszczenia biurowego, archiwum i magazynu muzealnego. 4. Stworzenie systemu identyfikacji wizualnej nowych elementów wystaw w trzech językach. 5. Organizacja programu działań muzealnych: konferencja popularno-naukowa związana z tematyką Kresów Wschodnich; koncert orkiestry kameralnej z okazji uchwalenia Konstytucji 3 Maja; działania z zakresu edukacji muzealnej np. edukacja regionalna, wielokulturowa, międzykulturowa, kierowana przede wszystkim do dzieci, młodzieży i seniorów.
Harmonogram realizacji (szacunkowy)	2021 – opracowanie dokumentacji projektu 2021 – wybór dostawcy sprzętu 2022-2023 – realizacja inwestycji
Oczekiwane rezultaty	Rozszerzenie oferty kulturalno-edukacyjnej Muzeum Kresów w celu przyciągnięcia większej grupy odbiorców (turystów), poprawy atrakcyjności tej oferty i powiązania jej z wydarzeniami kulturalnymi zachęcającymi do korzystania z nowych form uczestnictwa w kulturze, budowanego na bazie wspólnego dziedzictwa kulturowego pogranicza.
Stan przygotowania do realizacji (np. dokumentacja, pozwolenia itp.)	Projekt jest komplementarny do gotowego do realizacji przedsięwzięcia: „Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego poprzez remont zabytkowego obiektu oraz jego adaptację na potrzeby utworzenia Muzeum Kresów Rzeczypospolitej Obojga Narodów" dotyczącego renowacji i konserwacji zabudowań klasztoru Podominikańskiego w Sejnach. Projekt oparty zostanie na dokumentacji dotyczącej w/w przedsięwzięcia. Grunt i obiekty stanowią własność Parafii w Sejnach, ale miasto posiada prawo do dysponowania nieruchomością na cele projektu). Konieczne jest pozwolenie konserwatorskie na renowację zabytków ruchomych.
Szacunkowy koszt	500 000 PLN

4.9 „Szlak Muzealny – utworzenie transgranicznego szlaku muzealnego" – Miejsce urodzenia Jonasa Basanavičiusa jako oddział Litewskiego Muzeum Narodowego

Tytuł projektu	„Szlak Muzealny – utworzenie transgranicznego szlaku muzealnego" – Miejsce urodzenia Jonasa Basanavičiusa jako oddział Litewskiego Muzeum Narodowego
Opisywani partnerzy	Rejon Wyłkowyszki Miejsce urodzenia Jonasa Basanavičiusa oddział Litewskiego Muzeum Narodowego
Cel projektu	Rolnicy regionu suwalkijskiego od dawna słyną ze swej pracowitości i przedsiębiorczości. Dzięki odbudowie olejarni na terenie miejsca urodzenia Jonasa Basanavičiusa, zwiedzający będą mieli możliwość poznania procesu tłoczenia oleju.
Planowane działania	1. Odbudowa olejarni wraz ze sprawnym autentycznym sprzętem do tłoczenia oleju z przełomu XIX i XX w., przystosowanie pomieszczeń do organizowania wystaw i zajęć edukacyjnych. 2. Zorganizowanie pleneru rzeźbiarskiego, podczas którego zostaną wykonane rzeźby i ławki. Powstałe wyroby drewniane będą ulokowane w Dąbrowie Litewskiego Odrodzenia Narodowego. 3. Działania informacyjne i promocyjne.
Harmonogram realizacji (szacunkowy)	2021 – przygotowanie dokumentacji technicznej i kosztorysów, uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2022 – uzyskanie środków finansowych niezbędnych do realizacji projektu i wybór wykonawcy inwestycji 2023 – realizacja inwestycji
Oczekiwane rezultaty	Utworzony nowy obiekt turystyczny związany z tradycjami rolnictwa regionu oraz wzbogacona oferta muzealna
Stan przygotowania do realizacji (np. dokumentacja, pozwolenia itp.) /	Projekt na etapie koncepcyjnym. Brak dokumentów, kosztorysów i pozwoleń.
Szacunkowy koszt	Brak możliwości oszacowania kosztów.

4.10 Centrum kuchni pogranicza w Wiżajnach

Tytuł projektu	Centrum kuchni pogranicza w Wiżajnach
Partner wiodący	Daniela Matusiewicz – prywatny przedsiębiorca
Cel projektu	Rozwój lokalnej oferty turystycznej przy szlaku Green Velo w Wiżajnach tj. poprawa dostępu turystów do kuchni regionalnej (polskiej, litewskiej, rosyjskiej, pruskiej) w „Gospodzie" w Wiżajnach, uruchomienie sprzedaży produktów lokalnych producentów (sery Wiżajny, miody, sękacze itd.) oraz rozwój infrastruktury noclegowej i wypożyczalni rowerów (w tym punkt obsługi i serwisu rowerów).
Planowane działania	Projekt będzie realizowany na terenie miejscowości Wiżajny, w obiekcie przy ul. Wierzbołowska 1. Projekt obejmuje: 1.Przebudowę i modernizację istniejącego budynku „Gospody" w Wiżajnach (modernizacja kuchni, przebudowa sytemu ogrzewania budynku, grzania wody i wentylacji oraz montaż instalacji OZE). 2.Zakup niezbędnego wyposażenia obiektu (kuchnia, sala restauracyjna, miejsca noclegowe). 3.Zagospodarowanie i przebudowa terenu wokół obiektu. 4.Budowa wiaty/ garażu, jako punkt obsługi i serwisu rowerów. 5.Materiały i oznakowanie informacyjno –promocyjne.
Harmonogram realizacji (szacunkowy)	2022 – opracowanie dokumentacji i uzyskanie niezbędnych pozwoleń 2023 – 2024 wybór wykonawcy inwestycji i jej realizacja
Oczekiwane rezultaty	Rozwój oferty turystycznej wokół trójstyku Wiżajny oraz zwiększenie liczby turystów korzystających z lokalnej oferty noclegowej i gastronomicznej, a jednocześnie utworzenie nowych miejsc pracy w turystyce.
Stan przygotowania do realizacji (np. dokumentacja, pozwolenia itp.)	Inwestor posiada prawo do dysponowania gruntem na którym znajduje się obiekt. Projekt jest fazie koncepcyjnej. Inwestor nie opracował jeszcze dokumentacji ani kosztorysów. Projekt wymaga uzyskania pozwolenia na budowę.
Szacunkowy koszt	1 000 000 PLN

Jak skontaktować się z UE

Osobiście
W całej Unii Europejskiej istnieje kilkaset centrów informacyjnych Europe Direct. Adres najbliższego centrum można znaleźć na stronie: https://europa.eu/european-union/contact_pl.

Telefonicznie lub drogą mailową
Europe Direct to serwis informacyjny, który udziela odpowiedzi na pytania na temat Unii Europejskiej. Można się z nim skontaktować:

- dzwoniąc pod bezpłatny numer telefonu: 00 800 6 7 8 9 10 11 (niektórzy operatorzy mogą naliczać opłaty za te połączenia),

- dzwoniąc pod standardowy numer telefonu: +32 22999696,

- drogą mailową: https://europa.eu/european-union/contact_pl.

Wyszukiwanie informacji o UE

Online
Informacje o Unii Europejskiej są dostępne we wszystkich językach urzędowych UE w portalu Europa: https://europa.eu/european-union/index_pl.

Publikacje UE
Bezpłatne i odpłatne publikacje UE można pobrać lub zamówić na stronie: https://publications.europa.eu/pl/publications. Większą liczbę egzemplarzy bezpłatnych publikacji można otrzymać, kontaktując się z serwisem Europe Direct lub z lokalnym centrum informacyjnym (zob. https://europa.eu/european-union/contact_pl).

Prawo UE i powiązane dokumenty
Informacje prawne dotyczące UE, w tym wszystkie unijne akty prawne od 1952 r., są dostępne we wszystkich językach urzędowych UE w portalu EUR-Lex: http://eur-lex.europa.eu.

Portal Otwartych Danych UE
Unijny portal otwartych danych (http://data.europa.eu/euodp/pl) umożliwia dostęp do zbiorów danych pochodzących z instytucji i innych organów UE. Dane można pobierać i wykorzystywać bezpłatnie, zarówno do celów komercyjnych, jak i niekomercyjnych.

KN-08-21-244-PL-N

Urząd Publikacji
Unii Europejskiej

ISBN 978-92-76-41055-3